

PRÆCONIA

Liturgikus szakfolyóirat

Gyász a liturgiában

XIX. évfolyam / 30. szám
2024

PRÆCONIA

Liturgikus szakfolyóirat
XIX évfolyam/30. szám - 2024.

LAPTULAJDONOS:

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia
Liturgikus Bizottsága

FŐSZERKESZTŐ:

† Dr. Pákozdi István

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Dr. Veres András, a MKPK Liturgikus Bizottságának elnöke
Dr. Dolhai Lajos, szakmai munkatárs
Vajda Gábor, a Magyar Liturgikus és Egyházzenei Intézet irodaigazgatója

FELELŐS KIADÓ:

Dr. Veres András
püspök, elnök

SZERKESZTŐSÉG:

1068 Budapest, Városligeti fasor 42.
liturgikusintezet@katolikus.hu

HU ISSN 3058-0064

Kéziratokat nem őrünk meg, és nem küldünk vissza!

Kiadja a MKPK Liturgikus Bizottsága
Irodaigazgató: Vajda Gábor

Előszó

A gyász sokszor hirtelenül tör ránk egy váratlan haláleset nyomán. Keresztény, katolikus ember esetében ez együtt jár az Egyház istentiszteletével: virrasztás, közös imádság, eucharisztikus ünneplés (Requiem), temetés stb.

A keresztények imádságaikban kezdettől fogva megemlékeztek elhunytjaikról. Már a katakombákban ismételten találkozunk a sírokra írt, ilyen kérésekkel: „Te, aki olvasod, mondj imát érte!”. A megemlékezés legtöbbször az Eucharisztia megünneplésekor történt, ahogyan azt az egyházatyák (vö. Jeruzsálemi Szent Cirill: Catech. myst. 5, 9. 10), és a legrégebbi miseszövegek is tanúsítják.

Napjainkban is ezt ajánlja az Egyház, és ha csökkenő mértékben is, de a hívek körében megvan az igény a gyászmisékre. Nagyon sok helyen a temetéshez hozzátartozik a gyászmise, és a hagyományos katolikus vidékeken az évfordulós szentmisét is igénylik a hívek. A misekönyv *Általános Rendelkezéseiben* ezt olvassuk: „Az egyház az elhunytakért is felajánlja Krisztus húsvéti eucharisztikus áldozatát”, hogy „az egymással való szoros kapcsolat révén egyeseknek kieszközölje a lelki segítséget, másoknak pedig a remény vigasztalását nyújtsa” (ÁR. 335.p).

A liturgia segít a „gyász munkájának elvégzésében” – a halált, mint kaput állítja a veszteséget szenvedők elé, és vigasztalja őket a feltámadás hitének erősítésével, egyben segít az elszakadásban, elválásban, búcsúzásban, hálaadásban is. Az a jó gyász-liturgia, amely segít a szeretet erősödésében, hiszen ez a szeretet nem szűnik meg soha. Egy különleges (és hála Istennek ritka) alkalmi gyászunak a gyermektemetések (fehér színben ünnepelve).

A gyászszertartásainknak méltóknak kell lenniük, együttérzőknek, ugyanakkor hiteles tanúságtevőknek, misszionálóknak (evangelizálóknak) is, ami nem könnyű szolgálat. E számunk írásai ehhez nyújtanak segítséget a temetést végző papságnak, az asszisztálóknak, kántoroknak, sekrestyéseknek, de maguknak a gyászolóknak is.

Tartalom

Tematikus tanulmányok

Jürgen Bärsch: Megemlékezni az elhunytakról	7
Franz Pfeffer: „Csak azt kérem: ...emlékezzetek meg rólam Isten oltáránál”	25
Leo Karrer: A halál és a temetés a nyugati világban	39
Tegzes Katalin: Gyász és liturgia	45
Pákozdi István: „Nunc dimittis...”	73
Silvano Sirboni: A temetés szertartásának nevelő ereje	81

Dokumentumok

Hittani Kongregáció: Ad resurgendum cum Christo - Útmutatás az elhunytak eltemetéséről és hamvasztás esetén a hamvak megóvásáról	87
Hittani Dikasztérium: Jegyzet a Szentatya audienciájához - Válasz Őeminenciájára, Matteo Maria Zuppi bíboros, bologna érsekének a hamvak megőrzésével kapcsolatban.	93

Liturgikus élet

Eduard Nagel: A temetés	97
Erich Baldauf: A korszellemnek megfelelően temetni	103
Kálmán Peregrin OFM: Kapaszkodók a méltó búcsúzáshoz	107
Manuel Uder: Ébren tartani az emlékezést	113

<i>Liturgikus kérdések, ötletek</i>	117
-------------------------------------	-----

Egyéb tanulmányok

Pákozdi István: A „Stille nacht...” lelkiisége	119
--	-----

<i>Szemle</i>	125
---------------	-----

Megemlékezni az elhunytakról

Megjegyzések az Egyház egyik múltbéli és jelenkori liturgiai szolgálatáról

Az Egyház halottakkal és hátramaradottakkal kapcsolatos gondoskodása nem korlátozódik az elhalálozás és a sírba helyezés közötti időre. A halottakról meghatározott időpontokban és alkalmakkor végzett megemlékezések mindig is az egyházi gyakorlat élő ágát képezték és a velük és a gyászolókkal fennálló mély kapcsolat kifejezései voltak. Illendő tehát a halottakról való megemlékezésre vonatkozó nézeteinket bővíteni, fontosságukat történelmi távlatokban éppúgy megvilágítani, mint átgondolni a mai istentiszteleti gyakorlatot is. E feladatnak megfelelően először röviden le kell írunk a halottakról való keresztény megemlékezés fejlődését, mindenekelőtt azt, hogy végül is hogyan alakult ki a nyugati Egyház minden elhunytáról való évenkénti, november 2-ai legfontosabb megemlékezése. A leírásból a halottakról való egyházi megemlékezés jellemzőbb formái is felismerhetővé válnak. Ehhez csatlakozva kell feltennünk a kérdést, hogy az elhunytakról való megemlékezés a jelenlegi egyházközségi liturgia és pasztoráció területén milyen jelentőséggel bír?

*Fordította: Biacs Tamás
Forrás: Liturgie und Bestattungskultur, Deutsche Liturgisches Institut, Trier, 2006, 141-158.*

ÉLETRAJZI ADATOK:

a Szerző a liturgia tudomány professzora az Eichstätt-Ingolstadt-i Katolikus Egyetem Teológiai Fakultásán.

1. A HALOTTAKRÓL VALÓ EGYHÁZI MEGEMLÉKEZÉS FEJLŐDÉSE

Wilhelm von Reichenau Eichstätt-i hercegérsek (1464–1496) a XV. század végén katedrálisának kereszthajója nyugati szárnyához egy templomszerű termet építtetett, az úgynevezett „Mortuariumot”¹, hogy püspökök és kanonokok temetkezési helyéül szolgáljon. A padlóban négy hosszú, szabályos sorban fekszenek az évszázadok során itt eltemetettek sírkövei és a falakon egy sor felirat függ, melyek az itt, vagy másutt eltemetett egyházi személyiségekre emlékeztetnek. Az

¹ Vö.: M. SCHMIDT: *Az eichstätti dóm mortuáriuma, temetőképolnája. Építészettörténeti vizsgálat* (Eichstätti történelmi és helyismereti tanulmányok 1). Eichstätt 1996.

épület súlyát hordozó oszlopsort északról egy különösen költséges, gazdag indácssal kialakított oszlop zárja le. Egy feliratot hordozó szalag fut rajta végig ezzel a kívánsággal: „Qui transis anime oro dic in pace requiescant” („Ki itt elhaladsz, kérlek, mondd, hogy nyugodjanak békében”).

Az eichstätti Mortuarium ennek megfelelően a halottakról történő egyházi megemlékezés megkövült bizonyítéka, amely láthatóvá teszi központi gondolatát: az egész költséges kialakítású terem tehát egyszerűen nemcsak egy, a halottak elhelyezésére szolgáló fedett temető, hanem első sorban a szentmiseáldozat és a körmenetek során az imákkal összekapcsolt megemlékezések tere.² Ezen kívül az volt a célja, hogy a látogatók a Mortuariumba való belépése és áthaladása során imával gondoljanak azokra, akik sírköveit és feliratait megpillantják. A látvány által kiváltott hatások az élőket együttérző imára készítsék. Ehhez hasonlóan az elhunyt sírkövén történő életnagyságú megjelenítése azt kiáltotta az elhaladónak: „Imádkozzatok érettem!” Így a későközépkori emberek a Mortuariumot mint élő felszólítást fogták fel, hogy tekintettel bizonytalan túlvilági sorsukra, az elhunytak segítségére legyenek.

1.1 A hálaadástól a közbenjárásért könyörgésig – a halottakról való megemlékezés indítékainak változása

A kereszténység számára az elhunytakért való könyörgés semmiképpen nem volt magától értetődő magatartás. A keresztények kétség kívül szintén ismerték az ősi emberi igényt, hogy elhunytjaikkal a halálon túl is kapcsolatban maradjanak, emellett azonban nem az a gond volt uralkodó, hogy vajon mi a sorsuk a túlvilágon? Mert aki a krisztusi keresztségben a földi élet számára meghalt, bízhatott abban, hogy Krisztussal fog az örök életre támadni (ld. Róm 6,1-14). Ezért a korai egyház halottakról tartott megemlékezéseit Isten tetteinek dicsőítése, a tettekért és a Krisztusban elhunytak életéért mondott köszönet határozta meg. A keresztények ezekhez az ókori környezetükben szokásos formákig nyúltak vissza, anélkül, hogy úgy gondolták volna, hogy emiatt ellentétben lennének a feltámadásról fennálló ősi hitükkel.³

Így jött össze a család elhunytja sírjánál a halottakról ókori pogány hagyományokból származó megemlékezési napokon, a harmadik, hetedik, harmincadik (esetenként a kilencedik és negyvenedik) napon és a halál évfordulóján.⁴ Halotti

² Ld. u.o. 79-84.

³ Ld. R. KACZINSKY, *Halálozási- és temetkezési liturgia*, megj.: B. Kleinheyer, E. von Severus, R. Kaczinsky, A szentségek ünnepei II (GdK 8), Regensburg 1984, 200. old., 205-208. old.

⁴ Ld. E. FREISTEDT, *Az elhunytakra emlékezés ókeresztény napjai és összefüggésük az antik világ halotti kultuszával.* (LQF 24), Münster 1971.

tort tartottak, az elhunytat jelen lévőnek gondolták, ezért fenntartottak neki egy helyet és étellel és itallal kínálták.⁵ Azonban az elhunytak antik kultusza, mely, mint a társadalmi élet egy része a keresztények között is mélyen gyökeredzett, lassan-lassan sajátos, különleges keresztény értelmezéseket nyert, vagy keresztény jellegűvé alakították át. Így azután a résztvevők nemsokára – mint általában szokásos volt egy elhunyt esetében – már nem a születésnapján jöttek össze a sírnál, hanem halála napján, melyet a keresztények „az örök életre születés” valódi napjának tekintettek.⁶ Ehhez viszont már közel esett, hogy az antik halotti tort fokozatosan azzal az ünnepi étkezéssel helyettesítsék, melynek középpontja a Krisztus halálából és feltámadásából eredő fontos keresztény reményért történő hálaadás: az Oltáriszentség ünneplése.⁷

A halottakra emlékezés mindemellett fokozatosan átcsúszott a húsvéti bizakodással jellemezhető hálás rájuk gondolásból az elhunyt lelki üdvösségéért mondott könyörgő közbenjárásba.⁸ Azzal ugyanis, hogy idővel elhalványult a gondolat, hogy Krisztus újbóli eljövetele közvetlen közel van, előtérbe került a kérdés az elhunyt állapotáról a halála és az utolsó ítéletre testben történő feltámadása között. Tertullianus, az egyházi író (†Kr. u. 220) az elhunytak lelkét még a nyugalom és felüdülés helyén látta, bibliai megfigyelésektől,⁹ de még inkább apokrif vízióktól indított teológusok nyilatkozatai a még bűnös lelkek túlvilági tűz általi

⁵ Ld. Th. KLAUSER, *A karszék (trónus - a ford.) szerepe az antik pogány és keresztény halotti kultuszban* (LQF 24), Münster 1979 123-151.; P-A FÉVRIER, *Halotti kultusz a keresztény közösségekben a III. században* in: Atti del IX Congresso Internazionale di Archeologia Christiana, Roma, 21-27 settembre 1975, 2 Bde., Bd 1, Città del Vaticano 1978, 11-274.

Itt utalni kell még V.F. NICOLAI, F. BISCONTI, D. MAZZOLENI, Róma keresztény katakombái. Történetük, képi világuk, felirataik, Regensburg 1998, a 109-113 oldalon és másutt.

⁶ Így máris TERTULLIÁN-nál: *A feltámadásról* 13,2: CSEL 47,42; vö. részletesen H.P. KARPINSKI, *Az elhunytakról tartott évenkénti keresztény megemlékezés vizsgálata háttérben az antik szokásrenddel* (EHS23,300), Frankfurt/Main u.a. (megj. többek között 1987-ben).

⁷ Ld. KACZYNSKY, *Halálózási és temetési liturgia*, (ld. a 3. lábjegyzetet), 211-213 old.; P. A. FÉVRIER, *Kultusz és vidám összejövétel: gondolatok a halotti torról*, in: J.Martin, B.Quint (Hg.), *Kereszténység és az antik társadalom* (A kutatás útjai, 649), Darmstadt 1990, 358-390. old.; *A szentmiseáldozat jelentőségéről a halotti szertartásokban*, ld. W. HAUNERLAND, *Nem csak „feltámadási istentisztelet”. A szentmise, mint a temetési szertartás része*, lásd: A. Gerhards, B.Kranemann, (Hg., kiadó) *Keresztény temetési szertartások és a világi társadalom*, Erfurti teológiai iratok 30), Lipcse 2002, 100-119. old.

⁸ A végső sorskérdésekkel foglalkozó keresztény tanok (a keresztény eszkatológia) kifejlődése és hatása a liturgiára és a vallásosságra, leírja A. ANGENENDT, *Az elhunytakról való középkori megemlékezések teológiája és liturgiája*, található: K. Schmidt, J. Wollasch (Hg.) *Memoria. A középkori liturgikus gondolkodás történelmi bizonyítékainak világa* München 1984, 79-199. old.

⁹ Itt például a Lázár-példázat (Lk16,19-31) ösztönzően hatott a végső sorskérdésekkel kapcsolatos spekulációkra és nem utolsósorban ikonográfiai ábrázolása útján nagymértékben a teológiai és vallási elképzelésekre), lásd: ANGENENDT, *Megemlékezés az elhunytakról* (ld.: 8. sz. lábjegyzet) 82. old.; J.M. PLOTZ-EK, *Szegény Lázár*, cikk, in: *A keresztény ikonográfia lexikona* 3 (1971) 31-33. old.

megtisztulásáról szóltak.¹⁰ Ezzel az elképzeléssel Szent Ágoston († Kr. u. 430) azt a gondolatot kötötte össze, hogy mégis csak segítségére lehetünk a lelkeknek, melyeknek még várniuk kell az isteni megbocsátásra, méghozzá adományozásokkal, imák és szentmiseáldozatok felajánlásával.¹¹

Amikor azután Nagy Szent Gergely († Kr. u. 604) az egész középkort meghatározó pápai tekintélyével túlvilági jelenést ír le, amely szerint a kegyetlenül megkínzott lelkeket nyolc, illetve harminc egymást követő napon megtartott szentmiseáldozattal a tisztítótűzből ki lehet szabadítani, ezzel nem csak az e világból származó segítség kvázi „automatikus hatását” szentesítette, hanem egyidejűleg a halottakra való emlékezésnek attól fogva érvényes, szabályozott adatait is, ahogy azok részben még ma is ismertek (harmincnapos megemlékezés illetve hat hét múlva mondott szentmise).¹²

1.2. Az élők és holtak megemlékezés-közösségének biztosítása

A középkori ember gondja ezek után az volt, hogy hogyan biztosítsa, hogy halála után megemlékezzenek róla? Itt azonban nem a hátramaradottak közötti, halál utáni hírnévről van szó. A holtakról való megemlékezésnek sokkal inkább az a gondolat volt az alapja, hogy az élők ne felejtsek el, hogy az elhunytakat jótettekkel, imádkozással és szentmiseáldozatok bemutatásával Isten emlékezetébe idézzék. Mert akiről Isten elfeledkezik, annak lelki üdve elveszett.¹³ Így mindenki azokra az emberekre volt utalva, akik halála után könnyörögtek érte. Végezetül a szegény lelkek, ahogy ezután őket hívták, nemcsak attól szenvedtek, hogy még nem jutottak el Isten látására, hanem attól is, hogy ráadásul ezután már semmit sem tudtak tenni a purgatóriumban, a tisztítótűzben bűneikért letöltendő idő lerövidítésére. A halottaknak szolgálatot tevő élők ezért azután tudták, hogy ezt fordítva is el lehet várni, hogy a tisztítótűzből megszabadult holtak az ő oldalukról könnyörögjenek Istenhez az élőkért. A halottakról való megemlékezést tehát

¹⁰ A (kora)-középkori túlvilág-víziókhöz ld. ANGENENDT, *Megemlékezés az elhunytakról* (ld.: 8. sz. lábjegyzet) 86-99. old.; P. DINZELBACHER, *Jelenések és jelenésirodalom a középkorban*, Stuttgart 1981; ugyancsak töle: Mennysország, pokol, szentek. Jelenések és művészet a középkorban), Darmstadt 2002.

¹¹ Ld. AUGUSTINUS, *Enchiridion* 110 (kiadja J.Barbel 1960, 182-185); M. KLÖCKENER, *Az elhunytak emlékének ápolása*, in: Augustinus-Lexikon 2 (1996) 175-182. old. (Lit.)

¹² Ld: NAGY SZENT GERGELY, *Dialogi* 4,57,7, és 4,57,14, (kiadta A. de Vogüé 1980, 186.192.194); ANGENENDT, *Megemlékezés az elhunytakról* (ld. 8. sz. megjegyzést), 86-99. old.

¹³ A visszaemlékezés, valamint a megemlékezés értelmében vett emlékezés a múlt jelenidőbe történő megjelenítésére irányul. Az elhunytakra való emlékezés e motivumához lásd.: O.G.OEXLE, *Az élők és holtak jelenideje*. Gondolatok az emlékezésről, in: K.SCHMID (kiadó), *Közösséget alapító megemlékezés* (A freiburgi érseki Katolikus Akadémia kiadványsorozata), Freiburg 1985, 71-107. old. és ua.: Emlékezés, mint kultúra, in: uo. (kiadó a Max Planck Történelmi Intézet, 121. sz. kiadvány), Göttingen 1995, 9-78. old.

egy, az egész világra kiterjedő csere és egy nagy, a földi és túlvilági létet átfogó, az élők és holtak közötti „összetartó közösség” határozta meg.¹⁴ Az eichstätti dóm Mortuariumában álló „szép oszlopokra” kőbe vésett kívánság, „Ki itt elhaladsz, kérjük, imádkozzál, hogy békében nyugodjanak” beszédes tanúja a halottakról történő, téren és időn átívelő megemlékezésnek.

Miután természetesen senki nem tudhatta, milyen hosszú ideig tart a lélek megtisztulása, megpróbálták a könyörgő megemlékezést hosszabb időre, lehetőleg örökre biztosítani. Így jöttek azután létre imaszövegségek, apátságok, püspökségek, egyházi személyek, klerikusok és szerzetesek közötti egyesületek, melyek a halál bekövetkezése idején és az azt követő, a halottakról való további megemlékezés esetén egymásnak kölcsönös lelki segítséget nyújtottak zsoltárok elimádkozásával, szentmisék tartásával és a szegények támogatásával. Alapítványok, adományok útján a laikus testvérek is törekedtek arra, hogy vegyék fel őket is a halottakról megemlékező lelki közösségbe. Mivel a kolostorok voltak leginkább képesek arra, hogy szervezetük útján a lelki kívánságokat generációkat áthidaló módon teljesítsék, ők váltak a halottakról való megemlékezés központjaivá.¹⁵

Közülük leginkább a burgundi Cluny apátság tűnik ki. Mivel a Cluny-ek a liturgiai és a szegények megsegítésére vonatkozó erőfeszítéseiket egészen a halottak szolgálatába állították, kolostoruk a X-XI. században az a hely volt, ahol a minden egyes elhunyt emberről való megemlékezést a legjobban őrizték, legyen az az ember pápa vagy császár, nemesember vagy jobbágy, gazdag vagy szegény. Az ima és az áldozatok sehol sem jelentek meg hatásosabban és hasznosabban. A Cluny által az Egyház megreformálására támasztott igény a túlvilágig is kiterjedt. Így a halottakról való egyéni megemlékezés mellé a közös, összevont megemlékezés is társult, ami azután egy minden elhaltra vonatkozó, évenkénti teljes megemlékezési napra, halottak napjára, november 2-ára nyert formát.¹⁶

¹⁴ Példaértékű lehet itt Guillelmus de Monasteriolo pap 1272-ben Párizsban a beginák házában tartott prédikációja, aki a híveket figyelmeztette, hogy bátran tegyenek rokonaik tisztítóútjában szenvedő lelkéért. Ők ugyanis az életben jótevők voltak és ismét azok lesznek, ha eljutottak a mennyországba. Lásd N.BÉRIOU, Szentbeszéd a párizsi beginaházban az 1272 – 1273-as egyházi évben, in: *Recherches Augustiniennes* 13 (1978) 105 – 229, itt 124. Vö. még A.ANGENENDT, *A vallásosság története a középkorban*, Darmstadt, (2) 2000.

¹⁵ Vö. ANGENENDT, *Történelem* (lg. 14. megj.) 712-716, K.SCHMID, *Szerzetesség és barátkozás*; in: R. Kottje, H. Maurer (Hg., kiadó), *Monostorreformok a 9. és 10. században, előadások és kutatások* 38, Sigmaringen 1989, 117-146. old.

¹⁶ Vö. J.WOLLASCH Cluny-kutató és azt jól ismerő, olvasásra leginkább érdemes Cluny-bemutatásával; *Cluny – a világ fényessége, világossága - a kolostori közösség felemelkedése és hanyatlása*, Zürich – Düsseldorf 1996. (A holtak és szegények Cluny-i szolgálatának jelentőségéről, ami azonban lényegesen hozzájárult a későbbiekben a közösség gazdasági hanyatlásához), Vö. uo., 115-123, 128-133, 161-167, 208-210, 236-243. oldalak

2. AZ ELHUNYTAKRA TÖRTÉNŐ EGYHÁZI MEGEMLÉKEZÉS HALOTTAK NAPJÁN

2.1. Halottak napja ünnepének létrejötte és jelentősége

Odilo Cluny-i apát († Kr. u. 1049) feltehetően a XI. század első negyedében rendelkezett úgy, hogy minden, jogilag Cluny-hoz tartozó kolostorban évente egy megemlékezést kell tartani, melynek során a szerzetesek nemcsak a saját Cluny-i közösségük, a jóbarátok és támogatók köréből származó halottakért léptek fel, hanem valamennyi elhalt hívő összességéért.¹⁷

Ezt a Commemoratio omnium fidelium defunctorum-ot a Mindenszentek nagyon fontos ünnepét követő időben, azaz minden esetben november 2-án kellett megtartani. Mivel csak akkor sikerülhet, hogy könnyörögni tudjunk Istennél a végtelen számú elhaltért, – ilyen volt a korabeli felfogás – ha lehetőség szerint sok velünk együtt hatásosan imádkozó hívő nő és férfi tette készen áll mellettünk: ezek a szentek. Ezen kívül a szentek ezen a világon túlnyúló közösségének gondolata, melyben minden megkereszteltnek része van, kapcsolódott a halottakról való megemlékezés szolidáris-szociális dimenziójával: a halál a lélek üdvössége szempontjából veszélyeztetett pillanatában és a túlvilági megtisztulás helyzetében az egész egyház segítőkészen lépett a hívő oldalára, hogy az élőt vezekléssel, imával és áldozatokkal éppúgy, mint a már elhunytat érdemekkel és közbenjárással támogassa. Végül is az Egyház minden tagja valamikor a Communio Sanctorumban kell, hogy végső célját elérje.¹⁸

A halottakról való általános megemlékezés az időpont szempontjából szoros összekötése a Mindenszentek ünnepével adósunk marad olyan teológiai motívumokkal, melyek a Mindenszentekről való megemlékezés alapját képezik. Tény az, hogy ezért Cluny-ben a mindenszentekről és a minden lélekről való megemlékezést „folyékony átmenettel” végzik: november 1-je délutánján a mindenszentekért tartott esti imaidő, a vesperás után azonnal meghúzzák az összes harangot, a halottakért tartott esti ima, a szegényeknek szóló adományok átadása, később az éjszakai, a halottakért tartott virrasztás és a következő reggelen megújult harangszó mellett tartják a konvent szentmiséjét minden elhunytért és végül a szerzetes papok által mondott és éppúgy minden elhunyt hívő javára mondott szentmisék következnek.

¹⁷ Vö. J.BÄRSCH, *Halottak napja*. Tanulmányok a nyugati egyház elhunytakról való megemlékezési ünnepnapjának liturgiájáról és szokásairól (LQF 90), Münster 2004, hier 95-135. old. - A Halottak napja bevezetését a német misekönyvbe is átkerült, így szóban egészen a mai időkig átmentett, 998-ra rögzítő adat valószínűleg történelmi tévedésre vezethető vissza és a kutatás jelenlegi állása szerint nem tartható. Ma a megemlékezés napjának bevezetését kevéssel 1024 elé tesszük. Vö. u.o. 107-109. old. (Misekönyv: A német nyelvterület számára. Hiteles kiadás liturgiai használatra. Kis kiadás 1988, 826. old.).

¹⁸ Vö. uo. 126-132. old.

Ha tehát a mai napig a minden elhunyt lélekért mondott megemlékezés, a közösségi liturgia vesperás, közös áhítat és sírok megáldása útján Mindenszentek ünnepe délutánján, vagy estéjén történik, akkor ez elsősorban nem azért van így, mert Mindenszentek állami ünnepnap és ez megkönnyíti a hívők részvételét, hanem azért, mert a mindenszentek és az összes elhunyt lélek ünneplése úgy történelmileg, mint teológiailag egymással szorosan összetartozik és bizonyos mértékben egy „kettős ünnepet” alkot.

2.2. A halottakról való egyházi megemlékezés alapelemei

Odilo apát minden elhunyttról történő megemlékezés liturgikus kialakítására vonatkozó utasításai a halottakkal kapcsolatos szertartás addig szokásos formáira utalnak vissza: a harangok zúgása, megemlékezés a halottakról (offizium) és a halottakért mondott szentmise, amihez később egy, a temetőben végzett körmenet társul, melynek során megáldják a sírokat. Mindamellet a halottakról való megemlékezés területén itt figyelembe kell venni a vallásos gondolkodásmód már említett változását. A valamikori húsvétias remény és bizakodás időközben már csaknem egészen átadta a helyét a tisztító tűzben szenvedő lelkekért mondott intenzív könyörgésnek. Ezzel a halottakról való megemlékezés egy olyan általános atmoszférát kapott, amit mindenek előtt a bűnösök szorongása és az utolsó ítélet iránti félelem jellemez, mivel az ítélet bekövetkezésének a *Dies irae*-ben található fenyegetése mindenek felett áll: „Nil inultum remanebit - semmi sem marad büntetés nélkül”.¹⁹

Már a harangok megkondítása is ebbe a motivációba illett bele, ha a felszentelt harang hangja nemcsak a halottakért történő imádkozásra szólított fel, sokkal inkább – ez volt a fölfogás – mint hatásos „vox Domini” (Isten hangja) képes volt a levegőben található démonokat megkötni és a könyörgő közbenjárás számára Istenhez való akadálytalan hozzáférést létrehozni, hogy így támogassa az elhunytakért mondott imákat.²⁰

A szentmisét tekintették Krisztus megváltó áldozata szentségi megjelenítésének, mint ami az elhunytakat a leghatásosabban segíti. Ha megszentelés útján Istennek a legnagyobb áldozatot mutathatták be saját Fia életének feláldozásával, úgy Isten valószínűleg egy megfelelően nagy ellentételezésére volna kötelezve.

¹⁹ Vö. uo. 114-127. old.

²⁰ Vö. uo. 119. old., 154. old., 423-429. old. uo.; Vö. még P. LÖFFLER, *Tanulmány az elhunytakkal kapcsolatos, veszfáliai céheken, testvériségeken, szomszédságokon belüli szokásokról a 15. század végétől a 19. század végéig* (Forschungen zur Volkskunde 47), Münster 1975, 152-186. old.; A. HEINZ, *A harang fontossága a középkori harangszentelés fényében*, in: A. HAVERKAMP (Hg., kiadó), *Információ, kommunikáció és önbemutató a középkori közösségekben* (A történelmi kollegium jegyzetei), München 1998, 41-69. old., itt, 64-66. old.

A szentmisével a remélt isteni adományokra való tekintettel meghatározott kéréseket kapcsoltak össze, ezek között éppen az elhunytakért szőlőkat is. Így azután, ahogy a szentmise a könyörgés szolgálatába állhatott, úgy a bűnösök szolgálatára is. Ezért abban az időben igyekeztek lehetőleg nagyszámú szentmisét mondani, hogy ezzel a tisztítótűzben tartózkodó lelkek segítségére jöjjenek.²¹ A bűnösöket segítő szentmise túlvilági hatását képi megjelenítésekkel sokféleképpen illusztrálták és ezzel ezt a vallási felfogást sok évszázadon keresztül tartósan formálták.²²

Az imaórák liturgiája is nagymértékben változott a köszönetnyilvánítástól a könyörgésig. Régen a zsolttárolkat 'In persona defuncti', ott nem lévő elhunyt nevében énekelték. Az *A mélységből kiáltok hozzád, Uram* a „De profundis” zsolttárban (PS 130 (129)) pl. maga a halott volt az, aki kérését, valamint éppúgy reményét és bizalmát kifejezte. Az egyházi közösség kölcsönözte a már elhunyt hangját és emelte ki együtt ünneplővé, könyörgővé, de Isten dicsérőjévé is, tehát megengedték, hogy az átfogó *communio sanctorum* liturgiájában megjelenjen. A halottakról való megemlékezésre vonatkozó változó felfogás hatására a helyettesítő ima gondolata a halott javára mondott imává változott.²³ Így válhatott ugyanaz a zsolttár ezek után a templomi közösségnek az elhunytért, a túlvilágon megváltásra váró lélekért könyörgő imájává.

Ugyanúgy a sírok meghintésével járó temetői körmenet is teljesen a könyörgő ima jelében állt. Egyrészt az évi megemlékezés során tett egyéni sírlátogatás, másrészt a templom udvarán a vasárnapi szentmise előtt végzett, koraközépkori szokás szerinti vízszentelő körmenetből is fejlődött, és a késő középkor óta a min-

²¹ Vö. J. CHIFFOLEAU, A halottakért mondott szentmise mintegy megszállott használata a középkor végén. *Megtérítés* (Rávenni arra, hogy higgyen - *a ford.*) A vallásos üzenetek terjesztési és befogadási módszerei a XII. századtól a XV. századig, Róma, 1981, 235-256. old.; ANGENENDT, *Külön szentmise*. Egyidejűleg kiegészítés az egyéni (magán célú) szentmisék létrejöttéhez, .in: uo., ders., iturgia a középkorban. Válogatott tanulmányok a 70. születésnapra, hg. von Th. Flammer und D. Meyer (Ästhetik – Theologie – Liturgie 35), Münster 22005, 111-190, 153-169. old. (Erstveröff. első kiadás 1983); H.B. MEYER, *Eucharistia. Történelem, teológia, lelkipásztori tevékenység*. Kiegészítéssel I.Pahl-tól (GdK 4), Regensburg 1989, 237-247.

²² Vö. S. WEGMANN, *Az égbe vezető úton*. A tisztítótűz a középkori német művészetben, Köln – Weimar – Wien 2003, 86-98, 125-135. old.; E. MEIER, Gergely pápa szentmiséje. Egy későközépkori képi ábrázolás funkciói, Köln – Weimar – Wien 2005.

²³ Vö. R. KACZYNSKI, *Zsolttáréneklés a temetési szertartás során*, in: H. Becker, R. Kaczynski (Hg.kiadó), *Szertartás és költészet*. Tudományközi kézikönyv, Bd. 2. FS W. Dürig (PiLi 2), St. Ottilien 1983, 795-835. old., itt 828-830. old.; A. A. HÄUSSLING, *Tulajdonképpen ki ünnepel a liturgiával?* Adalék az istentiszteleti tevékenységhez, in: *Freiburgi filozófiai és teológiai folyóirat* 48 (2001) 5-23, itt 18-21. old. – Az elhunytak liturgián belüli tartós jelenléte megértésének látható kifejezései a templom belső terében található síremlékek, feliratok és az adományozókról készített szoboralakok, figurális ábrázolások. Vö. H. KÖRNER, *Középkori síremlékek*, Darmstadt 1997, 124-128. old.; M. V. SCHWARZ, *Szertartás és illúzió (érzékszálódás)*. *Az elhunytak jelenlétének láthatóvá tétele* (Naumburg, Worms, Pisa), in: W. Maier u.a. (Hg.), *Síremlékek. A középkorból és a kora-újkorból származó példányok kutatásának irányai*, Berlin 2000, 147-177. old.

den lélekért mondott liturgia alapelemeihez tartozik.²⁴ A szenteltvízzel történő meghintésben a vétkektől és bűnöktől való megtisztítás képét látták, egyidejűleg – ez volt a középkori elképzelés – az ember egyfajta szent védőpajzsot állított az elhunytak eltemetett teste ellen támadó démonokkal szemben. De fontos szerepet játszott a keresztelésre, mint egy új élet kezdetére való visszaemlékezés is. Végül is a népi jámborság hitt abban hogy a szenteltvíz hintésével a tisztítóűzben szenvedő lelkek megkönnyebbülnek és segítséget kapnak.²⁵ Dél-Németországban sokhelyütt mind a mai napig van a sírokon egy kis szenteltvizes medence egy puszpáng (buxus) ággal, hogy a temető látogatója a sírt szenteltvízzel meg tudja hinteni.

A közbenjáró könyörgés atmoszférájára különösen jellemző az, hogy egyes énekek a büntetés kínjaira és a pokoltól való félelemre való tekintettel keletkeztek, mindamelllett a szentmisével, a halottakért végzett szertartásokkal és a temetői körmenettel voltak összekötve: a *Dies irae*, bár először a tridenti zsinat után készült 1570-es missaléba vették át,²⁶ mint a halottakért mondott szentmise szekvenciáját, alleluját követő énekét, éppúgy oda tartozott mint a *Libera me*,²⁷ ezek voltak a halottakról történt megemlékezésnek a nép által leginkább kedvelt darabjai. Ezeket gyakran rituálisan is kiegészítették, pl. panaszkodó harangütésekkel, melyekkel az énekek melódiáját vezették fel, vagy azáltal, hogy a temetőben lévő osszáriumot, a csontkamrát, vagy a templomban álló tumbát, koporsóállványt meghintették szenteltvízzel, és tömjénnel körbefüstölték.²⁸

Végül a halottakról való liturgikus megemlékezések „klasszikus” alapelemei a vallásosság és a szokásvilág útján messzire elható kiegészítéseket kaptak. A rózsafüzér és a litániák mellett – melyek sok esetben a halottakról való régi megemlékező szertartás imarészei helyébe léptek – utalunk itt a vasárnapi prédikáció során mondott általános imára az elhunyt név szerinti megemlékezésével, és csak példa-

²⁴ Vö. BÄRSCH, *Halottak napja*. Ld. a 17. sz lábjegyzetet. 194-198, 345-419. old.

²⁵ Vö. uo. 390 f.; P. BERGER, *Vallási szokásvilág a németországi halotti liturgia körében* (Néprajzi kutatások 41), Münster 1966, 49-54. old.; W. HARTINGER, *...akiknek Isten kegyelmezzen!* Az elhunytakkal kapcsolatos szokásrend és a tisztítóűzben szenvedő szegény lélekben való hit Oberpfalzban, Regensburg 1979, 140 f.

²⁶ Vö. A. HEINZ, Art. *Dies irae*, in: LThK 3 (21995) 219 (Lit.); A. STOCK, „*Dies irae*“. *Egy középkori szekvenciáról* (a római liturgiában az alleluját követő ének), in: J. A. Aertsen, M. Pickavé (Hg.), *Vég és beteljesülés. a végső dolgokkal foglalkozó tanítás adta távlati kép a középkorban*, Berlin – New York 2002, 279-291. old.

²⁷ Vgl. A. HOLLAART, Art. *Libera me* (Domine de morte aeterna), in: LitWo 1527 f.; M. C. HILFERTY, *A Requiem-en belül az Uram, Jézus Krisztus, a Szabadíts meg és a Napja Isten haragjának* történelmi és szertartástani tanulmányozása. *A Historical and Liturgical Study*, Washington 1973, 205-228. old.

²⁸ Vö. A. HEINZ, *A tapasztalat és a hit feszültségterében*. Katolikus temetési szertartástan a tridenti és a II. vatikáni zsinat között, in: G. Kaufmann (Hg.), *Élettapasztalat és hit*, Düsseldorf 1983, 91-107. old, itt 97. old.

képpen említjük itt meg a halottakról való megemlékezés gazdag fényvilágát. Bár általános vallási motivációkat hordoznak magukban, a temetéskor szokásos megvilágítási szertartásokat, rítusokat keresztényi szempontból könnyen a krisztusi fény újra történő megjelenítésének lehetett értelmezni, mely szertartások így a húsvéti élet fényes ragyogásáról is szólnak.²⁹ A fény momentum már a *Canon Romanus*-ban, a római misekánonban, a *Memento mortuorum*-ban is megjelenik, amikor a szentmiseáldozatot mondó pap azt kéri, hogy a Jóisten vezesse az elhunytakat a világosság és a béke országába.³⁰ A temetőekben és a sírokon elhelyezett gyertyák és mécsesek felállításával és tartós égetésével az emberek mindenekelőtt a mindenütt jelenlévő, imába foglalt kérést akarták jelképesen folyamatossá tenni: az örök világosság fényeskedjék az elhunytaknak. Úgy a halottakért meggyújtott fények tartós imája, mint az elképzelés, hogy a szentelt fény a szegény lelkeknek szenvedésükben enyhülést és vigaszt hoz, a nemesek és jómódúak között nagyszabású megvilágítási létesítményekhez vezetett, de az úgynevezett temetői lámpások felállításához is, melyek a temető egész mezejét központi helyről világították meg. Először csak lassan, fokozatosan, lépésről lépésre terjedt el az általános szokás, hogy a temetés évfordulóján, a halottak napján, vagy más alkalmakkor világítást állítsanak a sírokra.³¹

3. A HALOTTAKRÓL VALÓ MEGEMLÉKEZÉS JELENTŐSÉGE A MAI KÖZÖSSÉGI LITURGIÁBAN

A halottakról való egyházi megemlékezés hosszú, különféleképpen súlyozott és mellette nem ritkán egyoldalú hagyománya rövid áttekintése kétféle dolgot mutat:

1. A keresztények halottaikra vonatkozó visszaemlékezése elsősorban imában és szentmisében mutatkozik meg.³²

²⁹ Vö. BÄRSCH, *Halottak napja*, (ld. a 17-es láb.) 429-436. old.

³⁰ Vö. *Misekönyv* (ld. 17-ik lábjegyzet.) 476. old.

³¹ Vö. P.SARTORI, *Tűz és fény az elhunytakkal kapcsolatos szokások területén*, in: Néprajz folyóirat 17 (1907), 361-386. old.; LÖFFLER, *A halottakkal kapcsolatos szokások* (s. ld. Anm. 20. láb.), 187-223. old.; HARTINGER, ... *akiknek Isten kegyelmezzen!* (s. Anm. 25. ld. 25. láb.), 141-144. old.; R. SÖRRIES, *Csontkamrák, Karnerek Kärntenben*. Kiegészítés a középkori templomudvar építészetéhez és jelentőségéhez. (Karner: az alsó emelet a csontok őrzésére szolgál, a felső részben van a megemlékezésre szolgáló épületrész a gyászmise megtartására szolgáló oltárral - *a ford.*), Kassel 1996, 61-70. old.; Vö. A temetési és temető kultúra nagy lexikona megfelelő címszávaival, a síremlékkultúra szótára, I. kötet, Néprajzi- kulturtörténeti rész, A-tól Z-ig, az eltávozástól a második eltemetésig, (német ABC szerint - *a ford.*), Braunschweig 2002.

³² Vö. W. HAUNERLAND, *Az elhunytakra való visszaemlékezés, mint imába foglalt megemlékezés*, in: K. Gernig (Hg.), *Temetéskultúra – jövőalakítás*. A 2003. október 16-17-i erfurti és 2004-es düsseldorfi szakmai napok dokumentációja, Düsseldorf 2004, 117-123. old.; A. GERHARDS, „*Sorsom az elmúlás, nincsen más áldásod?*”, in: D. Sattler, G. Wenz (Hg.), *A szentségek ökumenikus ünneplése*. Előzetes megfontolások egy remény betejésítéséhez, FS Th. Schneider, Mainz 2005, 467-476. old., itt 473-475. old.

2. A keresztények az elhunytakról való megemlékezést a halottaknak és az élőknek tett szolgálatnak fogják föl, ami a keresztségen keresztüli mély kapcsolaton és a húsvéti történetekben való, nekik ajándékba adott részvételen alapul.³³

A mai közösségi liturgia halottakról történő megemlékezése tartós jelentősége is ehhez a két alapvető szemponthoz kell, hogy igazodjék.

3.1. Az elhunytakra való emlékezés, mint az egyház halottakért tett szolgálata

Az eddig elmondottakból világos, hogy az elhunyt könyörgés útján történő támogatása az egyházi szolgálatban hosszú időn keresztül és csaknem kizárólagosan imádkozás és szentmisék mondása útján valósult meg. Ez a szolgálata jelentős volt és az marad ma is, tanúsítva az Isten előtt álló, mindenkor egyszeri ember egyedüli méltósága keresztény megértését és azt a reményt, hogy a világ és az emberek Istenben teljesülnek be. Mindamellet a halott bűnösségére korábban vetett, egyoldalúan beszűkült pillantást ma átfogóbb megtekintésbe kell ültetni. Mert amilyen fontos az is, hogy ne hallgassunk a halott sikertelenségeiről, kudarcairól és megnevezzük hibáit, határait, ugyanúgy jogos helye van az elhunytól való megemlékezés során az életéért, teljesítményéért és jócselekedeteiért mondott köszönetnek is.

Mivel mindig egy teljesen valós élettörténetről van szó, annak minden csúcspontjával és mélypontjaival, így a halottakról való megemlékezés során az elhunyt nevének kimondása fontos szerepet játszik. Akárhogy is néz ki saját életsorsa, az embert felcserélhetlenné és egyszerűvé a neve teszi. Ha tehát a halotról való megemlékezés során nevét az imában kimondják, akkor az istentiszteletre összegyűltek egy meghatározott embert annak egyéniségében állítják Isten mindenkori jelenlétébe.³⁴ Ezen kívül a név kimondása Isten a keresztelés során ajánlékozott ígéretére emlékeztet, amit a halál a létezés tekintve be is teljesít: „Ne félj, mert megváltottalak! Neveden szólítottalak, az enyém vagy.”³⁵, emiatt a temetési liturgia során az elhunyt nevét nem csak az imákban, hanem egy közpon-

³³ Vö. J. BÄRSCH, *Emlékezés az elhunytakra – kísérsni a gyászolókat*. Az elhunytakra való emlékezés szertartása a feltámadásba vetett egyházi remény és a gyászolás társadalmi kulturája között, in: H. Kessler (Hg.), *A halottak feltámadása. A remény vázlata, tekintettel a tudomány mai állására*, Darmstadt 2004, 340-359. old. és uo.: DERS., *Emlékezés az elhunytakra – az Egyház halottakra és hátramaradottakra irányuló szolgálata. A halottakról való megemlékezés szertartáselméleti és lelkipásztori szempontjai*, in: K. Baumgartner (Hg.), *A gyász és a remény ünneplése. Impulzusok és modellek (Ünneplés a Bibliával 21.)*, Stuttgart 2005, 33-53. old.

³⁴ Vö. R. BERGER, *A Római liturgia „offerre pro“ fordulatával* (LQF 41), Münster 1965, 233-240. old.

³⁵ Így az Iz 43,1-ből kölcsönzött, nem kötelező kísérső szavak a koporsó sírbaeresztése során. Vö. a német nyelvterület katolikus püspökségeinek egyházi temetési szertartásával....(...).

ti helyen, az Eucharisztikus imában viszik Isten elé: *Emlékezzél meg, Urunk, N. szolgálódról (szolgálódról), akit (most) magadhoz szólítottál ebből a világból. Add, hogy aki a keresetségben titokzatos módon részesült Fiad halálában, részesüljön Fiad feltámadásában is.*³⁶ Így az Isten üdvösségszerző cselekedeteire visszaemlékező imával a megkeresztelt ember életét és halálát Krisztus uralma alá helyezik.³⁷

Két megfigyelés tanúsítja, hogy a név megemlékezésének dimenziója milyen nyíltan mélyreható. Egyrésztől sok ember számára fontos, hogy elhunytja nevét az imában kimondva hallja és ahogy kérte, a szentmiseáldozaton belül megemlékezzenek róla. Másrésztől az erfurti dómban havonta tartott, halottakra való visszaemlékezés azt mutatja, hogy sokan szívesen beírják elhunytjuk nevét a kihelyezett halottas könyvbe és abból hangosan fel is olvassák, feltehetően azért, mert úgy gondolják, hogy a neve megadásával életét is jól megőrzik.³⁸ Ezért a név szerinti megemlékezés formájára a liturgián belül és annak környezetében különleges figyelmet kell fordítani. Értelmes dolognak látszik tehát, hogy az elhunyt nevét, akire a szentmise során külön imában emlékezünk, ne csak egyszerű információnak tekintsük (egyházközségi hírlevélben, kifüggesztett hírekben, de a szentmise bevezető részében sem), hanem kifejezetten imában említsük meg. Ennek illőbb helyei a közbenjárásért mondott imákon (az általános fohászkodás során) belül vannak, mindamelllett nem az eucharisztikus imában.³⁹ Hasonló érvényes a halottakról való közös megemlékezés esetére, amikor Mindenszentek/elhunyt lelkek ünnepén az egyházközség előző évben elhunytjainak neveit külön megemlítve szertartásosan helyezik a középpontba.

Nyilvánvalóan legmélyebb emberi érzés egy halott nevét a sírkövén, egy emlékművön, egy sírfeliraton, vagy akár egy út szélén felállított fakeresztben nyilváno-

³⁶ II. Eucharisztikus ima, in: *Misekönyv*, 487. old. (ld. a 17. sz. lábjegyzetben szereplő misekönyvet).

³⁷ Vö. HAUNERLAND, *Megemlékezés az elhunytakról*; (ld. a 32 sz. láb.) 118. old.; BÄRSCH, *Megemlékezés* 2005, ld. a 33. láb., 35-37. old.

³⁸ A halottakról való megemlékezés eddigi erfurti gyakorlatában halottjaik neveit a hozzátartozók írták be az elhunytak számára vezetett könyvbe. Az, hogy az elhunytak neveit fel is olvassák, kizárólag arra az esetre van fenntartva, ha a halott nevét nem jegyzik be. Köszönöm ezt a magyarázó utalást Dr. Reinhard Hauke székesegyházi plebánosnak, Erfurt, und Frau Dipl.-Theol. Birgit Hosselmann-nak, Erfurt

³⁹ A nevek hangosan érthető, hallható megemlézése az eucharisztikus imában csak a temetéskor mondott gyászmise és az elhunytakért saját szövegminta szerint mondott megemlékező gyászmise esetében helyénvaló. Vö. .E. NAGEL, „Szentmise ... ért”, a szentmisére fordított díjazással kapcsolatos megfontolások és kezelési javaslatok, in: GD 38 (2004) 65-67. old.

san feltüntetni és azon belül egy elhunyt személy élettörténetére emlékeztetni.⁴⁰ Keresztény felfogás szerint az ilyen nevekkel végzett, rá gondolást indító formák mindig ösztönzést adnak imával egybekötött megemlékezésre. Ezért érdemes ezeket a formákat a továbbiakban is ápolni. Ezen túlmenően a templomokban és temetőekben elhelyezett, a halottakra való megemlékezésre nyitott aláírókönyvek és a feliratok további lehetőségeket adnak arra, hogy az elhunytak nevét az imába történő foglalással egybekötött visszaemlékezés során megjelenítsék. Itt tudunk a halálról és a halottakról készített képek régi, részben még meglévő szokására utalni, melyek az elhunyt nevével és adataival egyből imádkozási hatást váltanak ki.⁴¹ Az esseni püspökségen nemrég megkísérelték az elhunytakra való visszaemlékezés elősegítése iránti vágyat egy igényesen kialakított füzetrel támogatni, melyet a temetési szertartás után a résztvevők emlékebe és ima-segítőnek kellene, hogy magukkal vigyenek.⁴² Ilyen formában a keresztény egyházközösség végül is a társadalmunkban növekvő névtelenséggel és a halál és az elhunyt privatizálásával, magánosításával is szembeszáll.⁴³

A halottakról való, imával és szentmiseáldozat bemutatásával végzett megemlékezés tehát hangsúlyozottan arra emlékeztet, hogy az elhunytak a halállal nem végződő megtiszteltetésben, méltóságban részesülnek, melyet nem az emberek kegyelméből kapnak (és amely kegyelem azután esetleg vissza is vonható), hanem Isten adja nekik tartós ajándékba. E megtiszteltetés miatt az elhunytakra való visszaemlékezés nem lehet alkalom arra, hogy segítségével az élőkre hassunk, vagy arra, hogy magukat a holtakat az utóbb születettek kívánságára és céljainak megfelelően „létárba vegyük, bevételezzük” és „felhasználjuk, kiaknázzuk”.⁴⁴ Mivel az Egyház közössége meg van győződve arról, hogy Isten nem engedi át valamilyen kilátástalan sorsnak az elhunytat, hanem Jézus Krisztus jövőt ajándékoz nekik, ez a közösség a halottat pusztán önmagáért is a középpontba állíthatja.

⁴⁰ Így vették át néhány helyen a név szerinti könyörgő megemlékezés funkcióját a halotti sírtáblák, mint hírt adó vagy bemutató eszközök. A megemlékezés hasonló kifejezési formáját jól mutatja az az új szokás, hogy a közlekedési balesetben szerencsétlenül járt személy emlékére az út szélén egy nevét tartalmazó és arképpel is ellátott keresztet állítanak fel és időnként gyertyával és virággal díszítik. Vö. Vö. A temetkezési és temetői kultúra nagy lexikona, 1, (ld. a 31-es lábjegyzetet), 321-323. old.; A. LÖWER, *Keresztek az út szélén*, Közlekedési balesetben elszenvedett halál és a megemlékezés kulturája (64. sz. jegyzet). Frankfurt/M. 1999.

⁴¹ Vö. A. HEINZ, *Sterbebild, Elhunytáról készített kép*, in: LThK 9 (32000), 975. old.

⁴² Esseni püspöki helynökség (Kiadó), *A temetkezési szertartások*, Essen 2004.

⁴³ Vö. H. LUTTERBACH, *Az elhunytak névtelenítése*. Az elhunytakról való keresztény gondolkodás hagyománya és ennek jövőbeli kilátásai. megj. *Az idők hangja* (2002) 743 – 755. old.

⁴⁴ Vö. W. HAUNERLAND, *A temetés egy fontos lelkipásztori lehetőség?* Megfontolások egy diakonusi rituális gyakorlattal kapcsolatban. *Az aacheni egyházmegye lelkipásztori lapja*, Berlin ... 55 (2003) 302-309, itt 306-308; DERS., *Megemlékezés megváltásunkról*. A szertartás, mint megemlékezésünk helye, in: ThPQ 151 (2003) 4-16, itt 15 f.

Épp azért, mert a halottakról való egyházi megemlékezés nem kell, hogy az élők morális-etikus felhívására korlátozódjék, hanem az elhangzó imákban arra épít, akinek hatalma minden világi hatalomnál erősebb, az Egyház korlátozás nélkül fordulhat az elhunythoz. Ez a feléfordulás pedig nemcsak az adott halottra vonatkozik, akihez az ez alkalommal összegyűlt közösségnek személyes viszonya van, hanem valamennyi elhunyra is, akik ma névtelenek, az emberi emlékezetből már régen eltűntek és akikre ma már senki sem gondol. Figyelemmel még a múlt sötéttségére is, melyben úgy tűnik, hogy az elhunytak alámerültek, a halottakról való egyházi megemlékezés ragaszkodik az életüknek értelmet és megváltást nyújtó Teremtő előtt álló minden ember elveszthetetlen méltóságához.

Ilyen értelemben kell felfogni a halottakról való megemlékezést, mint az Egyház 'szolgálatát'.

3.2. A halottakról való megemlékezés, mint az Egyház élőknek nyújtott szolgálata

Természetesen ez éppúgy nem zárja ki, hogy a halottakról való megemlékezést, mint az Egyház élőknek nyújtott szolgálatait megtapasztalhassuk. A temetés során a keresztény egyházközösség nemcsak, hogy sírjához kíséri az elhunytat, hanem egyidejűleg az elhalálozás által közvetlenül érintetteket is kíséri és támogatja, és látható hozzájárulással tanúsítja együttérzését. A közösség azonban a temetés után sem hagyja egyedül a gyászolókat. A harminc nap után tartott emlékezés, illetve a hat hét eltelte utáni szentmise, valamint az egy évvel későbbi visszaemlékezés áthagyományozott formáiban, melyek rögzített időpontjuk tekintetében - mint említettük - Krisztus előtti szokásokra térnek vissza, nyilvánvalóan olyan időpontokat intézményesítettek, melyek összecsengenek a gyászolás folyamatának megfelelő fázisaival. Így ideális esetben a harmincnapos megemlékezés/hatodik hétre eső szentmise az úgynevezett regresszív, visszafelé haladó szakasz végére esik, melynek során a gyászolók fel kell, hogy dolgozzák az életüket szétromboló veszteséget, az egy évvel később tartott megemlékezés az adaptív, alkalmazkodó fázis végére, melynek során a gyászolók elhunytjukhoz új kapcsolatot kell, hogy kiépítsenek és nekik a „gyászban vannak” állapota elmúltával a nyilvánosság előtt ismét egy, az elhunythoz való új állapotot rendelnek (mint ahogy ez valamikor a gyászruha letételével jutott kifejezésre).⁴⁵ Az ima és a szentmise e folyamat során mindig túlmutat az emberi gyászon, anélkül, hogy kiszorítaná, és egyidejűleg a halottal való viszony új módjára nyit rátekintést. Jóllehet a gyász folyamata legtöbbször nem az ideáloknak megfelelő módon fut, a fenti szakaszok modell-

⁴⁵Vö. A. LANGENMAYR, *Tanácsadás - gyógy mód - továbbképzés*, Göttingen 1999, 21-40. old, és M. PROBST, K. RICHTER, *A remény jelei a halálban és gyászban*. A halott elhunyasakor és bekövetkezett halála után alkalmazott halotti szertartások kézikönyve, Freiburg – Basel – Wien 1996, 122 f.

je inkább csak megközelítést mutat, a halottakra való, a temetés és az évforduló közötti egyéni megemlékezéseket mindenképpen a gyász feldolgozása feladata támogatásának fogják felfogni és ezáltal az Egyház élőknek nyújtott szolgálatának tekinteni.

A halottakról való, ima és szentmiseáldozat által végzett megemlékezésen, a gyászolóknak nyújtott, őket végigkísérő segítségen kívül az Egyház a gyászolókon kívüli, más élőknek szóló szolgálatát is szemünk elé tárja. Ugyanis a halottakról való megemlékezés a gyászünnepek résztvevőit egyidejűleg megakadályozza abban, hogy elkerüljék, hogy saját halálukra és mulandóságukra gondoljanak.⁴⁶ Egy olyan társadalomban, mely naponta, a híreken, krimiken, akciófilmekben vagy CD-lejátszókon keresztül a közmédia útján bemutatott halottakkal szembesül, nagy a veszélye annak, hogy a halált, mint *conditio humana*-t, az emberi lét egyik feltételét egyre inkább mellőzik, kiiktatják, nem említik és szellemileg, a lelkekből ki is szorítják. Azoknál viszont, akik a saját mulandóságuk és az egyéni haláluk tudomásul vételére életük során nem találnak időt, helyet, az élet egy jelentős dimenzióval lesz szegényebb, méghozzá azzal, hogy megbirkózzanak azzal az egész életük során tartó feladattal, hogy kialakítsák a halálhoz való „saját személyes álláspontjukat”. A lelki élet mesterei a „Memento mori”-t mindig a keresztény élet-kultúra elemének ismerték el és a halál elkerülhetetlenségével való megbarátkozást javasolták, hogy a hívek megtanuljanak saját halálukkal higgadtan és belső bizalommal szembenézni.⁴⁷

A halotti liturgiában kezdettől fogva benne lakozik a komoly megemlékezés az elmúlásról, mint az összes ember együttes sorsáról éppúgy, mint a saját egyéni élet átgondolása a halálra való tekintettel. A halotti liturgia ismeri a „biztos halál, mint sorsunk” nyomasztó létét, de nem kell, hogy elhallgassa, mert a húsvéti misztériumra emlékezve annak lelkületében Isten hatalma teljében hatott, mely hatalom segítségével Jézust a halottak közül feltámasztotta és a hívőknek azt a biztos reményt adta, hogy húsvét titka beteljesedik rajtuk.⁴⁸ Mint ahogy a temetési szertartás végén a biztos halál nem csak általában kerül szóba, hanem józan

---

⁴⁶Vö. HAUNERLAND, *Megemlékezés az elhunytakról* (s. Anm. 32), ld. a 32 sz. láb. 121 f.

⁴⁷ Így hívja fel figyelmünket a svájci Andreas CESANA filozófus a meghalás ezer módja és formája és a saját halálunk, mint emberi sors közötti alapvető különbségre. Zitat hier nach A. FRANZ, Idézet itt A.Franztól: „Végül is minden megérte?” A keresztény temetési liturgia az egyházi hagyomány és a világi rituálé között, in: LJ 51 (2001) 190-211. old., itt: 209 f.

⁴⁸ Így pl. Szent Bernát Alapszabályai szerint: „A halál lehetőségét minden nap a szemünk előtt kell tartanunk.“, Vö.: E. VON SEVERUS, „A halál lehetőségét minden nap a szemünk előtt kell tartanunk.“ (Bened. rend szabályai 4,47). Megjegyzések a Szent Bernát szabálykönyvében szereplő egyik keresztény alapszabályhoz, in: Vivarium. FS Th. Klauser (Az antik kor és a kereszténység évkönyve, Ergbd. 11) Münster 1984, 310-313. old.; G. HÜGEN, „A fenyegető halál naponta szemünk előtt kell tartanunk,” megj.: Örökség és feladat, 66. (1990) 106-115. old.

realitással szerepel egy kérő imában azért a személyért, aki a jelenlévő gyászolók köréből elsőnek kerül Isten színe elé,⁴⁹ úgy a halottakról való egyéni és együttes megemlékezéssel össze van kötve az a kívánság is, hogy „saját életük mulandóságát” a hívők szeme elé tárják.⁵⁰ Habár ettől a gondolattól az emberek magukat talán egyenesen megháborítva érzik, mélyen embertelen gondolat megfosztani őket az elkerülhetetlen halállal, mint sorsukkal való szembenézéstől. Ezért az Egyházzal is szolgálatot tesz a hívőknek, hogy a temetési szertartás és a halottakról való megemlékezés mellett helyet és alkalmat teremtsen a „Meditatio mortis”-ra, a halálról való gondolkodásra és a tekintetet a halálra, mint *conditio humana*-ra, az ember világban elfoglalt helyzetére irányítja.⁵¹

Az elhunytakért mondott köszönet és könyörgés, egyediségükre és érdemeikre való emlékezés, de a gyász lehetősége és szembesítés a saját mulandósággal is, tehát a halottakról való egyházi megemlékezés a szertartástan és a lelkipásztori tevékenység megemlékezéshez tartozó és megmaradó központi elemei. Ezért kívánatosnak látszik, hogy a halottakért mondott szentmise és az imaórák liturgiája⁵², az ájtatosság és az elhunytakért mondott ima az egyházközség istentiszteleti megemlékezés-füzérébe tartozzon.⁵³ Emellett egy részről az áthagyományozott formákat, másrészt a hagyományos időpontokat és alkalmakat figyelem és gondos ápolás illeti meg. Így azután említésre méltó, hogy még mindig sok ember keresi fel a sírokat a halottakról való megemlékezés napjain, Mindenszentek ünnepén, illetve Halottak napján, még akkor is, ha már nincsen kapcsolatuk a hittel vagy az Egyházzal. Ezt ezért ezeken a napokon a gyász istentisztelet útján történő megünneplésre vonatkozó kihívásnak is felfoghatjuk. Másrészt figyelembe kell venni ezen túlmenően más, illetve másképpen súlyozott gyászünnepeket, melyekkel a résztvevők megpróbálnak újabb fejlődési jelenségekre és különleges helyzetekre reagálni. Gondoljunk például az erfurti dómban az elhunytakról havonta

⁴⁹ Vö. Bevezető ima az elhunytakért I. (Misekönyv, ld. 17. sz. megjegyzést) és prefációk vasárnapokra VI. (Misekönyv, ld. a 17-ik lábjegyzetet); a tárgyhoz még vö. Th. MAAS-EWERD, *A halál művészetének motívumai a katolikus halál- és temetési liturgiában*, in: H. Wagner (Hg.), *Az elmúlás művészete. Megfontolások a halál művészetéről.* (QD 118), Freiburg – Basel – Wien 1989, 136-155. old.

⁵⁰ Így az elhunytakról és az élőkről a temetés stációi végén, (mindamellert gyermek eltemetése során nem), (vö. 35. láb.), 68.85.103.173. old.

⁵¹ Ezt a célt fogalmazza meg Szent Benedek regulája a sírok Mindenszentekkor/Halottak napján történő megáldására vonatkozó előzetes megjegyzéseiben, Szent Benedek regulája. A német nyelvterületen elhelyezkedő katolikus püspökségek számára készült tanulmány-kiadás). – Gondoljunk itt a napi, időszakok szerint végzendő liturgiára. Vö. A. B. KUNZE, *Bocsásd el most, Uram, szolgádat, szavaid szerint béke-ségben*, ... (Sík Sándor), *Memento mori* és a napszakok szerint végzendő liturgia, in: LJ 52 (2002) 85-100. old.

⁵² Vö. BÄRSCH, *Megemlékezés*, ld. a 33. lábjegyzetet, 2004, 348-352. old.

⁵³ Vö. J. BÄRSCH, *Az elhunytakról történő megemlékezés céljából mondott gyászmise*. Jelentősége, alkalmi, formái (Laikusok szertartást, liturgiát vezetnek le., Kevelaer 2001.)

tartott megemlékezésre⁵⁴, vagy olyan szülők és testvérek részére tartott különleges istentiszteletekre, akik gyermekük halvaszületését vagy elvetélését fájlalják,⁵⁵ vagy azokra, akiknél különböző okoknál fogva hiányzik a gyász helye, (elhunytjukat névtelenül temették el, vagy nincsen eltemethető holttest)⁵⁶. Az ilyen, esetleg ökumenikusan is jelentős gyászünnepek segíthetnek azzal, hogy helyet adnak a gyásznak és az imádkozó megemlékezésnek.

Az elhunytakról való megemlékezés - legyen az imádság vagy istentisztelet formájában - végső soron ellenállást mutat a sikeres életre nézve káros, a halál nélküli - és ezzel a megemlékezés nélküli - társadalomban a halál és az elhunyt ártalmas, meg nem beszélhető tabuvá tétele, kiszorítása és kisajátítása ellen. Abban áll az Egyház szolgálata, hogy a halottak feltámadásába vetett hitében az elhunytat Isten megemlékezésébe ajánlja, a gyászolókat vigasztalva kíséri és az élőket egy pillanatra megállítja, hogy az élet valódi céljára egy őszinte pillantást vessenek.

---

⁵⁴ Vö. R. HAUKE, *A gyásznak helyet adni. Az elhunytakról való havonkénti megemlékezés az erfurti dóm-ban*, in: GD 36 (2002) 68. Egy ilyen megemlékezést videofelvétellel dokumentáltak, ezt a Katolikus Székese gyházi Hivatalnál (Domstraße 9, D-99084 Erfurt; e-mail: dompfarramt@dom-erfurt.de), be lehet szerezni.

⁵⁵ Vö. Szülőkgyászolják halott újszülött gyermeküket. Tanácsok, utalások, hogyan kísérje őket a lelkipásztori munka, 25./26. April 1993 (Arbeitshilfen 109), Bonn 1993, 26-44; C. A. HUBER, *A halvaszületett, vagy elvetélt csecsemősorsa által érintett személyekkel ápolt lelkipásztori tevékenység offenburgi leírása*, in: GD 38 (2004) 117-119; M. BERNHARD, D. KELLNER, U. SCHMID, *Lelkipásztori tevékenység korán elárvult szülőkkel, lelkipásztori munka és szertartástani hatások*, in: *A gyász és a remény megünneplése*, (ld. a 33. láb.), 121-136. old.

⁵⁶ Vö. Szükségállapotban alkalmazható lelki gondozás munkacsoportja. Az eltűnt személyek hozzátartozóival lehetséges bánásmód témájához.. in: *Ünneplés gyászbán és reményben* (ld. a 33.láb.), 149-170. old.

„Csak azt kérem: ...emlékezzetek meg rólam Isten oltáránál”

A halotti vesperás – a napi zsoltó és a gyászoló pasztorációjának esélye

A halotti vesperás hagyománya az Ósegyházig nyúlik vissza. Az antifónákkal együtt énekelt zsoltárok és kanticumok jól kifejezhetik a szeretett személy elvesztésén érzett fájdalmat, de ugyanakkor Istennel való továbbélésünk keresztény reményét is. A cikk ebből a szempontból dolgozza fel a zsoltárimádkozás intertextuális vonatkozásait az aktuális liturgikus rendelkezésekben. Kiindulópontja a bajorországi Landshut Szent Wolfgang Plébániáján 2004 óta újra bevezetett halotti vesperás. (A szerk.)

Fordította: Péteri Attila

Forrás: Heiliger Dienst

2016/4, 257-272.

ÉLETRAJZI ADATOK:

A Szerző 1986-ban született Bajorországban. 2011-ben szentelték pappá a regensburgi egyházmegyében. Landshuti káplán volt, majd Riehofen-Schönnach és Tegernheim plébánoshelyettese. Jelenleg a kelheim-i plébánia plébánosa.

(franz.pfeffer@bistum-regensburg.de)

„Temessétek el ezt a testet valahol, ne csináljatok gondot belőle. Csak azt kérem tőletek, bárhol is legyetek, emlékezzetek meg rólam Isten oltáránál.”

Ezekkel a szavakkal beszélt Szent Mónika a halálról, amikor fia, Navigius, Szent Ágoston testvére amiatt aggódott, hogy édesanyja hazájától távol fog meghalni. A Német Püspöki Konferencia *Halottak temetése, gyászoló vigasztalása* c. írása is ezekkel a szavakkal vezet be egy alfejezetet. Az elhunytakról való megemlékezés és a halottakért végzett ima – az aktuális halálesettel kapcsolatban vagy azon túl is – egyszerre ősi és mai keresztény tradíció.

Mivel azonban jelenleg egzisztenciális változást figyelhetünk meg temetési és halotti kultúránkban, valamint a holtakról való megemlékezés szokásaiban, amelyben egyre inkább háttérbe szorul a szó, egyre kevésbé jelenítjük meg nyelvi az eseményeket, fontossá vált, hogy az imádság és az emlékezés számára a liturgikus és pasztorális mindennapokban új formákat keressünk.

Az Alsó-bajorországi Landshut Szent Wolfgang Plébániáján Anton Högner

plébános vezetésével nem új formák megalkotásával próbálkoznak, hanem azzal, hogy egy meglévő, de a plébániai életben nagyrészt feledésbe merült gyakorlatra nyúljanak vissza. Mintegy négy éves próbaidőszak után ezért 2004-ben bevezették a halotti vesperást a gyászmise és a temetés előestéjén, mint a búcsúzás állandó részét. Ennek a halotti imaórának a hagyománya egészen a kereszténység kezdeire nyúlik vissza, amint azt a liturgiátörténeti eredetére és fejlődésére vetett rövid pillantás mutatja. Erről írnak többek között Reiner Kaczynsky a „Gottesdienst der Kirche” (=Az Egyház istentisztelete) című kézikönyvében, valamint a „Liturgie und Dichtung” (=Liturgia és költészet) című interdiszciplináris compendiumba írt cikkében, Thierry Maertens és Louis Heuschen valamint Bruno Bürki is.

A Szent Wolfgang Plébánián bevezetett halotti vesperás, amelyet „Az elhunytakra emlékezünk – esti imádság – vesperás” címen hirdetnek meg, illetve az erre a célra válogatott zsoltárok, kantikumok és antifónák képzik a jelen cikk tárgyát és kiindulópontját. Az első fejezetben sematikusan bemutatjuk ennek a halotti vesperásnak a felépítését, majd röviden elemezzük egyes részeit és azok eredetét, valamint a zsolozsmázás rendjét.

A második fejezetben tárgyaljuk a fő témát: a halotti vesperás antifónáinak és zsoltárainak összeállítását a zsolozsma jelenlegi rendjében és a legfontosabb lelkipásztori segédanyagokban. A zsoltárok ugyanis „a többi bibliai szövegnél erőteljesebben határozzák meg a római liturgia teológiáját és spiritualitását, és ezért antifónáikkal együtt jól jelzik a gyászolók pasztorálása során végzett zsolozsma, de egy plébánia egész liturgikus életének lehetőségeit. Először a rendelkezésre álló szöveganyagot mutatjuk be sematikusan. A halotti zsolozsma három különböző rendjét elemezzük: a landshuti plébánia halotti vesperását, a német nyelvű római Liturgia Horarumot, valamint a münsterschwarzachi bencés apátság antifonáléját. Vizsgáltuk továbbá a Gotteslob című ima- és népénekeskönyv halotti vesperásra javasolt modelljeit és Paul Ringseisen „Morgenlob – Abendlob – Mit der Gemeinde feiern” (=Reggeli dicséret – Esti dicséret – közösségi ünnepléshez) című zsolozsmáskönyvét.

Miután mindezeket bemutattuk, az egész anyagot egyesével kiértékeljük. Központi kérdésünk az antifónák (bibliai vagy költői) eredetének tisztázása, valamint bibliai és liturgiai recepciójuk vizsgálata. A hangsúlyt azonban a liturgiai recepcióra helyezzük: az egyes szövegek tartalmát az ünnepektől liturgia kontextusában elsősorban szómezőelemzésekkel vizsgáljuk, feltárjuk a szövegnek az ünneplésben elfoglalt helyét és asszociatív vonatkozásait, valamint bemutatjuk a létrejövő vonatkozások rendszerét a búcsúzás liturgiájának (temetés gyászmise) és az egyházi év liturgiájának keretében.

Az utolsó fejezetben a kiértékelt anyag rövid összefoglalására törekszünk. Arra vállalkozunk, hogy meghatározzuk, hogy milyen szerepe, jelentősége van a halot-

ti vesperásnak a gyászolók pasztorációjában, és milyen módon jelenthet új lehetőséget a zsolozsmázás, mint „az Egyház mindennapi istentiszteletének” formája annak érdekében, hogy a zsolozsma ne pusztán a klérus, hanem az egész nép imájává válhasson.

1. A SZENT WOLFGANG PLÉBÁNIÁN IMÁDKOZOTT HALOTTI VESPERÁS

1.1 Az imaóra sematikus bemutatása

A Szent Wolfgang Plébánián imádkozott halotti vesperás, amelyet Anton Högner plébános állított össze, a következő címet viseli: *Az elhunytakra emlékezünk – esti imádság – vesperás*. Az ima szövegét kis, A5-ös fénymásolt füzet formában minden résztvevőnek kiosztják. Annak érdekében, hogy a liturgia menetét kevésbé ismerő gyászoló hozzátartozók számára is megkönnyítsék a zsolozsma ünneplésébe való bekapcsolódást, a szövegbe rubrikákat illesztettek be, amelyekben például meg van adva, hogy mikor állunk fel, vagy mikor ülünk le. A zsolozsmákat és a kantikumokat az előimádkozó és a nép váltakozva imádkozza. Éneklés nincsen. A csillag (*) jelentését, mint levegővételi szünetet három helyen is magyarázólag hozzáfűzik.

A vesperásról készült füzetben ezen kívül címek tagolják az imát négy klaszikus részre: Bevezetés – Isten igéjének ünneplése – Isten imáadásának ünneplése – Befejezés. A következő sémában láthatóak ezek az elemek és imádkozásuk rendje:

BEVEZETŐ RÉSZ

Bevezetés: *Nyisd meg, Uram, ajkamat ...*

Himnusz: *Amikor a halálban testünk porrá válik ...*

vagy: *Halál és elmúlás ...*

ISTEN IGÉJÉNEK ÜNNEPLÉSE

1. **Ant.:** *Uram, ha Te lennél ...* + 130(129). zsolozsma

2. **Ant.:** *Az Úr legyen oltalmad ...* + 121(120). zsolozsma

3. **Ant.:** *Isten irgalma örök ...* + 103(102). zsolozsma

Rövid olvasmány: Tessz 4,13-14

Csend

Válaszos ének: Uram, a te irgalmadban *

adj neki (nekik) örök nyugodalmat. /

Te eljössz dicsőségben ítélni élőket és holtakat.

ISTEN IMÁDÁSÁNAK ÜNNEPLÉSE

Kantikum: A Filippiekhez írt levélből vett himnusz

Ant.: *Halálotat, Uram ...* + Fil 2,6-11

Fohászok: I. vagy II.

Miatyánk

Könyörgés

BEFEJEZÉS

Egy tized a dicsőséges olvasóból: Miatyánk, 10 Üdvözlégy (*...aki halottaiból feltámadt*), Dicsőség

Salve Regina (német fordításban, az egész közösség együtt imádkozza)

Versculus: Könyörögj érettünk, Istennek Szent Anyja, / hogy méltók lehessünk Krisztus ígéreteire.

Áldás vagy áldás kérése

Elbocsátás: Menjünk békével! / Istennek legyen hála!

1.2 A kiválasztott elemek magyarázata és az imádkozás rendje

A landshuti plébánia halotti vesperása alapvetően a római Liturgia Horarum német fordításának rendjét követi. Néhány eltérést, illetve különlegességet azonban ki kell emelnünk.

Az esti imaóra szokásos bevezetése helyett az Imádságra hívás bevezetőjét használjuk: „Nyisd meg, Uram, ajkamat, Hogy dicséretedet hirdesse szavam.” Ezzel tudatosan jelezzük, hogy ez az imaóra nyitja meg az elhunytól való megemlékező liturgiát, ahogy a napi zsolozsmában az Imádságra hívás jelenti és jelöli a nap kezdetét. Az ima rendje lehetőséget ad arra, hogy a Laudes és a Vesperás himnusza közül válasszunk. Feltűnő, hogy a mintául szolgáló zsolozsmával ellentétben csak egy kantikumot alkalmaz. Mária imáját, a Magnificatot a Filippi levél himnusza helyettesíti. Ebből adódik, hogy a rövid olvasmány (1Tessz 4,13-14) előtt három zoltárt imádkozunk antifónákkal. Ezek perikópája a Laudesből származik, és kibővítjük egy verssel, valamint egy olvasmányszöveggel, amelyet a gyászmiséből veszünk.

Amíg a Válaszos ének, a Fohászok és a Könyörgés a római Liturgia Horarum német fordításából származnak, a befejezés lényegesen kibővül, mivel hozzáfűzünk egy tizedet a dicsőséges olvasóból („aki halottaiból feltámadt”) és a Salve Regina Mária-antifóna német fordítását. Ez illeszkedik a bajor katolikusok jámbor ájtatosságához és emlékeztet a kora középkorban a kolostori liturgiában keletkezett függelékre, amelyben Szűz Máriáról emlékeznek meg.

2. A HALOTTI ZSOLOZSMA ZSOLTÁRAI ÉS ANTIFÓNÁI A ZSOLOZSMA RENDJÉNEK KÜLÖNBÖZŐ FORMÁIBAN

2.1 A halotti vesperás a Szent Wolfgang Plébánián

2.1.1 A szöveganyag sematikus bemutatása

1. Ant.: Ha bűneinket, Uram, felrovd: Uram, ki az, aki előtted megállhat?	Zsolt 130
2. Ant.: Megvéd az Úr minden bajtól, és megőrzi lelkedet!	Zsolt 121
3. Ant.: Az Úr irgalma örökre megmarad.	Zsolt 103
Kantikum Ant.: (V:) Halálodat hirdetjük Urunk. (F:) És hittel valljuk feltámadásodat, amíg el nem jössz.	Fil 2, 6-11

2.1.2 Kifejtés

A Szent Wolfgang Plébánia halotti vesprása a zsoltárok és antifónák kiválasztásánál - éppen úgy, mint egész felépítésében - alapvetően a római *Liturgia Horarum* német nyelvű kiadásának a megfelelő imaórájához igazodik. A 121. és 130. zsoltár – ahogy Kaczynski megállapítja – a Pontificale Romano-Germanicum halotti zsolozsmájára nyúlik vissza. Ezeket a zsolozsmáskönyvből vették át és fordított sorrendben építették be. Ezáltal bizonyos feszültség keletkezik, hiszen a 130. zsoltár bűnbánatot és könyörgést tartalmaz, amivel Istenhez emeli tekintetünket, felindítja Isten irgalmába és szabadító megváltásába vetett reményünket, ezzel pedig az elhunytakért való imánkat, miközben a 121. zsoltár zarándok-zsoltár, amely arról szól, hogy zarándokutunkon Isten kísér minket. A hozzátartozók e zsoltár imádkozása közben bizonyára az elhunytak a végéhez érkezett életútjára gondolnak, és azokra az utolsó lépésekre, amelyeket a léleknek még meg kell tennie, hogy elérje földi zarándokútjának célját, Istennél való beteljesedését. Közben pedig az imádkozó mintegy engedi Istent, hogy kísérje minden utunkat, hogy soha ne aludjon, az embert minden állapotában védelmezze, hogy lába meg ne inogjon.

Ezeket a zsoltárokat még kiegészíti a 103. zsoltár, melynek középpontja a kegyelem, amelyet erős képek jelenítenek meg, mint például a fű és a virág múlandósága, ha erős szélvihar söpör végig rajta. Ez a kép egyben az emberi élet allegóriája is.

A három zsoltárhoz választott antifóna maga is zsoltáridézet, amelyek a zsoltárok üzenetét ismétlik és az imádkozásuknak sajátos színezetet kölcsönöznek. Mindhárom az Úrról szól, illetve az Urat szólítja meg, ezáltal a kantikum antifónájához hasonlóan elmélyítik a gyászoló közösségnek Istennel az imádkozás útján létrejött kapcsolatát.

Az első két antifónának ezen túlmenően egy-egy kulcsszava is van: a „bűn” és a „minden bajtól”. Ezek a kifejezések az embernek a bűnben való elveszettségére utalnak, de ugyanakkor Isten megmentő bocsánatára is, amelyet a 130. zsoltár fejt ki. Továbbá az imádkozónak emlékezetébe idézik a rosszat, amely veszélyként vesz körül minket, és amelytől csak Isten óvhat meg. Mindkét motívum arra ösztönzi a gyászolókat, hogy átadják Istennek az elhunyt hibáit és gyarlóságát, hogy bűnbocsánatért esedezzenek, valamint hálaadással reflektáljanak élete problémáira és válságaira, amelyekben megnyilvánult Isten segítő kegyelme.

A második antifóna emellett az elhunyt jelen állapotára is ráirányítja a figyelmet. A felkiáltás, miszerint „Mégvéd az Úr minden bajtól...”, közvetlenül az elhunytat szólítja meg, és felindítja bennünk azt a reményt, hogy Isten az életet még a halálban is védelmezi. Ebben a felkiáltásban a feltámadás reménye csendül fel. Ezt a harmadik antifóna csak megerősíti, amennyiben kiemeli a zsoltár üzenetét, hogy Isten örökkévaló, a kegyelem mind az életben, mind a halálban egyaránt hathatósan jelen van.

A feltámadásba vetett hit az újszövetségi kantikumban éri el csúcspontját. Erre a célra tudatosan választották Szent Pál Filippiekhez írt levelének himnuszát (Fil 2, 6-11) a zsolozsmáskönyvben szereplő Szűz Mária éneke (Magnificat) helyett. Ez a Szent Pál előtti időkre visszanyúló szöveg, amely minden valószínűség szerint a Biblia legősibb Krisztus-himnusza, összefoglalja Jézus megtestesülését, életét, halálát, feltámadását és mennybevételét, leírja önmaga kiüresítését és felmagasztaltatását, ezáltal megalapozza az örök életbe vetett reményt. Ezt az összefoglalást emeli ki a zsoltárhoz választott költői antifóna, amely a szentmise eucharisztikus imáját lezáró leggyakrabban használt akklamációból származik. Ez az antifóna tömören jeleníti meg a halál, a feltámadás és Krisztus második eljövételének misztériumát.

A Szent Wolfgang Plébánia halotti vesperása úgy épül fel, hogy a zsoltárok és antifónák a gyászoló közösséget lépésről lépésre vezetik ennek a halál ténye előtt megnyilatkozó keresztény reménynek, mint az ima csúcspontjának irányába.

2.2 Liturgia horarum

2.2.1 A szöveg sematikus bemutatása

1. Ant.: Megvéd az Úr minden bajtól és megőrzi lelkedet (Dominus custodit te ab omni malo: custodiat animam tuam Dominus) (Zsolt 121,7).	Zsolt 121(120)
2. Ant.: Ha bűneinket, Uram, felrovod: Uram, ki az, aki előtted megállhat? (Si iniquitates observaveris, Domine: qui sustinebit?) (Zsolt 130,3).	Zsolt 130(129)
3. Ant.: Amint az Atya feltámasztja a halottakat, és életre kelti őket, a Fiú is életre kelti azokat, akiket akar (Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificavit, sic et Filius quos vult vivificavit) (Jn 5,21).	Fil 2,6-11
Magnificat Ant.: Minden, amit nekem ad az Atya, hozzám jön. S aki hozzám jön, nem taszítom el (Omne quod dat mihi Pater ad me veniet; ed eum qui venit ad me, non eiciam foras) (Jn 6,37)	Lk 1,46-55

2.2.2 Kifejtés

Ahogy azt már a 2.1.2 fejezetben is említettük, a zsolozsmáskönyv „Zsolozsma az elhunytakért” c. fejezete szolgált a Szent Wolfgang Plébánia halotti megemlékező esti dicséretének mintájául.

Az első két zsoltár a zsoltáridézetekből álló antifónákkal együtt azonos, csak a sorrend változott. A Liturgia Horarum a gyászoló közösség számára először a 121. zsoltár és antifónája segítségével az élet zarándokútjának motívumát, valamint az örök élethez vezető zarándokutat és Isten kíséretét mutatja be valamennyi utunkon. Ezután emlékeztet a 130. zsoltár és a második antifóna az ember esendőségére és bűnösségére Isten megbocsátásának összefüggésében.

Az a feszültség, amelyik a Szent Wolfgang Plébánia halotti vesperását jellemzi, ezáltal itt nem jelenik meg. Ez a sorrend helyette először vigaszt nyújt, és csak ezután irányítja a figyelmet az emberi lét árnyoldalaira (elsősorban pedig az elhunyt létének esendőségére).

Miután így az emberlét mélységeibe pillantottunk, a Filippiekhez írt levélből vett (Fil 2,6-11) újszövetségi kanticum, és a János evangéliuma 5,21-

et idéző antifóna indítja fel bennünk a feltámadásba vetett reményt, és nyújt vigaszt a gyászolóknak, hiszen, amint az antifóna kétszer is hangsúlyozza, az Atyaisten és a Fiúisten életet adnak és feltámasztják a halottakat.

Ezt a domináns motívumot ismétli a Jn 6,37-ből kölcsönzött Magnificat-antifóna is, ez azonban csak akkor válik felismerhetővé, ha az imádkozó az antifóna elmondása vagy éneklése közben hozzágondolja az evangéliumban a folytatást jelentő szavakat (Jn 6,38-40). Jézus ugyanis az Atya akaratát teljesíti, és nem azért van a földön, hogy a saját akaratát valósítsa meg (vö. Jn 6,38). Az Atya akarata pedig az, hogy egyetlen ember se vesszen el, hanem feltámadjon az örök életre (vö. Jn 6,39). Ezért Isten, az Atya mindenkit Jézushoz vezet, és Jézus nem taszítja őket el (vö. Jn 6,37-ből kölcsönzött antifóna), hanem feltámasztja és életre kelti őket (vö. Jn 6,39f. és 5,21).

Mivel a Magnificat-antifóna csak a bibliai szövegekben jártas imádkozók számára jeleníti meg teljességgel a feltámadás ígértét, érthető, hogy a Szent Wolfgang Plébánia vesperásában miért hagyják el. A gyászolók között ugyanis csak ritkán vannak templomba járó emberek, és még ritkábban értő bibliaolvasók. A Magnificat (Lk 1,46-55) maga is nehezen érthető az egyházilag és liturgikusan alig szocializáltak számára, ezért inkább riasztólag hat. Hiszen hogyan cselekszik Isten hatalmas dolgokat, hogyha egy szeretett személyt elvett tőlünk? Ezért a Liturgia Horarum vesperása – különösen a Magnificat és antifónája tekintetében – inkább klerikusok, valamint a Bibliában és a liturgiában járatos imádkozók számára alkalmas.

2.3 A Münsterschwarzach-i bencés antifonálé

2.3.1 A két antifónasor sematikus, összehasonlító bemutatása

Halotti officium - A (zsoltárokból)	Halotti officium B (újszövetségi szövegekből)	Zsoltárok
1. Ant.: Az Úr megőrzi életedet a pusztulástól, és mint a sasé megújul ifjúságod. (Zsolt 103,4a.5b).	1. Ant.: Míg élünk, Istennek élünk, és ha meghalunk, az Úrnak halunk meg. Tehát akár élünk, akár meghalunk, az Úréi vagyunk. (Róm 14,8; VII. 441; Halottak napja: I. 417f.)	Zsolt 121(120)

<p>2. Ant.: Amelyik napon elfog a félelem, Te benned bízom. (Zsolt 56,4)</p>	<p>2. Ant.: Ne legyen nyugtalan a szívetek! Higgyetek az Istenben és bennem is higgyetek! Atyám házában sok lakóhely van. (Jn 14,1f.; VII. 484; Halottak napja: I. 425; A, 5. Húsvétvasárnap: I. 194f.)</p>	<p>Zsolt 130(129)</p>
<p>3. Ant.: Ha sötét völgyben járok is, nem félek a bajtól, hisz Te velem vagy. (Zsolt 23,4a)</p>	<p>3. Ant.: A juhaim hallgatnak szavamra, ismerem őket, és ők követnek engem. Örök életet adok nekik, és nem vesznek el soha. (Jn 10,27f.; VII. 478; C, 4. Húsvétvasárnap: III, 202)</p>	<p>Fil 2,6-11</p>
<p>4. Ant.: De szilárdan hiszem, hogy meglátom az Úr dicsőségét az élők honában. (Zsolt 27,13)</p>	<p>4. Ant. Atyám, azt akarom, hogy akiket nekem adtál, ott legyenek velem, és lássák dicsőségemet. (Jn 17,24; VII. 485; C, 7. Húsvétvasárnap: III. 218)</p>	<p>Zsolt 27</p>
<p>Ant. C.: Bizony, bizony, mondom nektek. Elérkezik az óra, és már itt is van, amikor a halottak meghallják az Isten Fia szavát. És akik meghallják, azok élni fognak. (Jn, 5,25)</p>	<p>Ant. C.: Bizony, bizony, mondom nektek. Elérkezik az óra, és már itt is van, amikor a halottak meghallják az Isten Fia szavát. És akik meghallják, azok élni fognak. (Jn, 5,25)</p>	<p>Lk 2,29-32</p>
<p>Ant. C. - választható: Tudom jól, él az én Megváltóm – majd meglátják őt szemeim. Látni fogom Istent testemben, ezután vágyódik a szívem. (Jób 19;25,27,26)</p>	<p>Ant. C. - választható: Tudom jól, él az én Megváltóm – majd meglátják őt szemeim. Látni fogom Istent testemben, ezután vágyódik a szívem. (Jób 19;25,27,26)</p>	

2.3.2 Kifejtés

A Münsterschwarzach-i bencés antifonálé a halotti vesperáshoz két antifónasort kínál, amelyeket a rögzített zsoltárokhoz (103 – 56 – 23 – 27) lehet választani. A rubrikák ehhez nem fűznek korlátozást. Az első sorozat zsoltáridézetekből áll, a második azonban az Újszövetséget idézi. A *Nunc dimittis* (Lk 2,29-32) újszövetségi kantikumhoz szintén (a zsoltáros rész antifóna-soroza-

taitól függetlenül) választható vagy egy ószövetségi antifóna Jób könyvéből, vagy egy újszövetségi János evangéliumából.

A zsoltárok a következő témákra utalnak. A 103. zsoltár a minden ember számára minden helyzetben, az életben és a halálban egyaránt jelen levő isteni kegyelmet tematizálja, az 56., a 23. és a 27. zsoltárok az elhunyt elvesztésén érzett fájdalom és az ehhez kapcsolódó bizalom személyes hangvételi kifejezői, az érte mondott imák és könyörgések, valamint az Istenbe vetett remény kapcsolatát jelenítik meg.

Figyelemre méltó a kanticum választása, amelyet a Liturgia Horarum Befejező Imaórájából vettek át. Az agg Simeon énekéről van szó, aki végre meghalhat, mert a piciny, alig negyven napos kis Jézusban meglátta a messiást. Ezt az éneket a zsolozsmáskönyv minden nap lezárásához, a lefekvés előtti záró dicsőítéshez rendeli. Ezáltal hármasság kapcsolat jön létre. Egyfelől az elhunyt halála és az agg Simeon élete között: Simeon valóságosan látta Jézust és találkozott vele, csakúgy mint az elhunyt élete során, például a szentségek vétele által. Másrészt a halál és a napi esti lefekvés között: a halált ezáltal mint elszenderedést relativáljuk. A halott csak alszik, Krisztus pedig felébreszti a halálból, és elvezeti Isten dicsőségének látására. Ezt hangsúlyozza mind az újszövetségi antifóna (Jn 5,25), mint a halottaknak tett ígéret, akik hallani fogják Jézus hangját, mind pedig az ószövetségi (Jób 19,25-27). Medard Kehl számára ez a feltámadás hitének szilárd alkotóeleme, ez az, amit olyan sokszor egyszerűen csak mennyországnak nevezünk.

A keresztény reménynek erre a csúcspontjára irányul a zsoltárok sora. A zsoltáridézeteket tartalmazó antifónák ezért mind a négy esetben az Istenbe vetett bizalmat és bizakodást tematizálják. Az első antifóna a pusztulástól (a haláltól) való megváltásról szól, valamint az ifjúság megújulásáról a sas képével (vö. Zsolt 103,4a-5b). A második antifóna is kifejezi, hogy a félelem napján (a halál napján) is bízni lehet az Úrban (vö. Zsolt 56,4). A harmadik ezt azáltal erősíti meg, hogy a 23. zsoltárt idézi, amely ezt az érzést képileg is megjeleníti: „Ha sötét völgyben járok is, nem félek a bajtól” (Zsolt 23,4a). A negyedik antifóna zsoltáridézete már a kanticum-antifónák feltámadástávlátát nyitja meg: Isten jóságának meglátásáról szól az élők országában.

Az antifónasort a hangulati váltás és a remény fokozása jellemzi. Negatív hangvételi szavak, mint a pusztulás, a félelem, valamint a baj (Zsolt 56,4 és Zsolt 23,4a) csak az első három antifónában találhatók, miközben a negyedik antifóna és a kanticum-antifónák kifejezései pozitív töltetűek: jóság, élők országa (Zsolt 27,13), él (Jn 5,25), megváltó (Jób 19,25), Istenre tekint (Jób 19,27).

Az újszövetségi antifónasor üzenetének más hangsúlyai vannak. Olyan perikópák verseiből táplálkozik, amelyeket temetéseknel használnak. Ehhez egy

<p>Kantikum Ant. - választható: Te védj meg Istenünk, ha virrasztunk, s ha alszunk, őrizd álmunkat. Hadd legyünk Krisztussal ébren, s elnyugodjunk biztonságban, békén. (Befejező imaóra GL 665,2)</p>	<p>Lk 2,29-32</p>
---	-------------------

2.4.2 Kifejtés

A *Gotteslob* c. német ima- és népénekeskönyv 2013-as kiadásának örömteli újítása az imaórák liturgiáját bemutató fejezet és a benne található halotti vesperás. Szerkezete alapvetően a *Liturgia Horarum*ot követi, de más zsoltárokat használ: a 139. zsoltárt (rövidítve), valamint a 103. zsoltárt. A Filippi levél himnuszának (Fil 2,6-11) újszövetségi kantikuma mellett pedig választhatóként bevezet egy ószövetségi kantikumot is (Iz 38,10-12.16.20). Ez a római zsolozsmáskönyvben a reggeli dicséretben található. Evangéliumi kantikumként választható jelleggel hozza mind a *Magnificat*ot (mint a *Liturgia Horarum*), mind pedig a *Nunc dimittis* kezdetű éneket (mint a bencés antifonálé).

A bibliai bevezetést a 139. zsoltár jelenti, amely ebben a rövidített formában egyszerű hálaadó és dicsőítő zsoltárként arra ösztönöz, hogy átgondoljuk Isten örökké tartó segítő szeretetét, vezetését és közelségét az elhunyt életében is. Ezen túl a zsoltáridézetet tartalmazó antifóna reménységre is bátorít: Isten közelségében a sötétség és az éjszaka is világítóan fényes. Ezt a verset, amely a húsvéti vigília Exultet-himnuszában is visszaköszön, a hívő imádkozók a feltámadásra való hivatkozásként fogják értelmezni, és Krisztus feltámadásának fényében fogják imádkozni. Krisztus feltámadása által ugyanis a halál sötétsége világossággá, a halál éjszakája a húsvét felkelő napjának fényében fényes nappá lesz – különösen az elhunyt számára, akiről az egybegyűlt közösség megemlékezik.

A második, költői antifóna mindezért hálát ad, és magasztalja Istent irgalmáért, amelyik a 103. zsoltár kegyelmet dicséző énekében szintén a középpontba kerül.

A választható kantikumok antifónái ezután különböző irányokba vezetnek. Mindkettő bibliai eredetű, de a Filippi levél himnuszához választott antifóna magából a himnusból származik, az Izajás próféta könyvéből vett kantikum antifónája viszont a 82. zsoltár 2. verséből. De nem csak ez a különbség a kettő között: Amíg az ószövetségi kantikum továbbra is a múlandóság, a halál, a gyász és az Istenhez intézett könyörgés gondolata körül kering, a taizéi ének sora pedig Istent irgalmáért dicséri, addig az újszövetségi kantikum Krisztus személyére és a megváltásra, mint a halál utáni életbe vetett jogos remény alapjára utal.

A két evangéliumi kantikum antifónáikkal együtt szintén különbözik egymástól. Talán azt lehet mondani, hogy a feltámadásról alkotott felfogásukban ellentét

is feszül közöttük. A *Nunc dimittis* a napi Záró dicsőítésből származó antifónájával együtt a halált, mint megpihenést és megnyugvást jeleníti meg, amely addig tart, amíg Krisztus fel nem támaszt minket a halálból, addig a *Magnificat*hoz az adventi időből kölcsönzött antifóna az adventi ébrenléletet kéri. Fel kell kelnünk és felemelnünk fejünket, mert elközelgett megváltásunk a gyásztól és a haláltól, ahogy a kereszténység erről adventben megemlékezik Krisztus második eljöveteleivel kapcsolatban.

A választható részekkel és a különböző imaórákból történő átvételekkel a *Gotteslob* c. ima- és népénekeskönyv ugyan nem hoz létre az előzőekben elemzett imaórákhoz hasonló szoros vezérfonalat, de keretet alkot a halotti vesperás ünnepléséhez, és megteremti – ahogy azt az összeállítók feltehetően szándékozták is – a liturgikus ünneplés szerkezeti alapját.

2.5 Ringseisen: Morgenlob – Abendlob c. zsolozsmáskönyve

2.5.1 A szöveg sematikus bemutatása

1. Ant.: Kivezetsz a szabadba Istenem, Te megvilágítod sötétiségemet (GL 629,1; Zsolt 18,20a és 29b nyomán)	Zsolt 121.
1. Ant. - választható: Nunc dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace, Domine (Taizé; Lk 2,29, Completorium!)	
2. Ant.: Angyalok vezessenek a Paradicsomba, a szent vértanúk köszöntsenek téged és vezessenek a szent városba, Jeruzsálembe (GL 515; a temetési liturgiából)	Zsolt 122.
3. Ant.: Az Úr az én világosságom és üdvösségem (GL 38,1; Zsolt 27,1)	Zsolt 27.
4. Ant.: Az Úr az én pásztorom, az élet vizéhez vezet engem (GL 37,1; Zsolt 23,1a, valamint Zsolt 23,2b nyomán)	Zsolt 23.
5. Ant.: Védj meg, mint szemed világát. Szárnyad árnyékában oltalmaz! (GL 441; Zsolt 17,8)	Zsolt 130.
5. Ant.: Halleluja, Halleluja, Halleluja, Halleluja.	Zsolt 126.
Kantikum: Népénekek a <i>Gotteslob</i> c. énekeskönyvből: Üres kézzel állok Előtted [...] (GL 422), Ha meghaltam [...], Ha a halálban [...].	

2.5.2 Kifejtés

Paul Ringseisen háromkötetes *Morgenlob – Abendlob* (magyarul *Reggeli dicséret – Esti dicséret*) c. zsolozsmáskönyvét a *Gotteslob* 2013-as kiadásához hasonlóan a zsolozsma imádkozásának szerkezeti kereteként értelmezhetjük. A halotti vesperáshoz hat zsoltárból, valamint hét antifónából álló repertoárt állít össze. A 121. zsoltárhoz két antifóna közül lehet választani. Mivel Ringseisen kantikumként – feltehetően a zsolozsma imádkozásában tapasztalatlan közösségből kiindulva – egy versszakokból álló népéneket javasol, ezt a következő kifejtésben figyelmen kívül hagyjuk.

Az első két zsoltár, a 121. és a 122. zarándokzsoltárok és az imádkozó számára az életet – ahogy azt már korábban említettük – mint zarándokutat jelenítik meg, a halált pedig mintegy a megérkezést az út céljához, Istenhez. A zsoltárokhoz választott antifónák a zarándokút célját írják körül: A 121. zsoltár ószövetségi antifónája szerint a cél a szabadba érkezéssel és a világossággal jeleníthető meg a halál szűkössége és sötétsége után. A másik választható antifóna újszövetségi: a Completoriumból vett Simeon éneke kezdősorát a taizéi ének dallamára recitálja, a halált, mint nyugalmat és alvást jeleníti meg. A 122. zsoltár antifónája ezután a Paradicsomra és a mennyei Jeruzsálemre utal. Ez utóbbi egyébként a temetési liturgiában is elhangzik, mégpedig a sírnál végzett szertartás kezdő énekeként, ezáltal pedig kapcsolatot teremt a temetés előestéjén végzett zsolozsma és a temetési szertartás között. Az utána következő 27. és 23. zsoltár antifónái magukból a zsoltárszövegekből származnak, Istenbe vetett bizalmunkat helyezik a középpontba, és Istent, mint fényt, üdvöt és pásztort jellemzik. Hasonló hozzájuk a 17. zsoltár 8. versét idéző ötödik antifóna, amelyik a 130. zsoltár imádkozását foglalja keretbe, és ezáltal mintegy választ ad ennek a könyörgő és bűnbánati zsoltárnak a várakozó reménykedésére: Isten az elhunyt bűnöst teljes irgalommal szárnyai alá veszi, mert szereti, és ezért féltőn védelmezi, mint szeme világát (vö. Zsolt 17,8). Utolsóként a 126. zsoltár szerepel, amelyik a babiloni fogság utáni időkben keletkezett zarándokének, és a szükséget szenvedő nép Istenbe vetett bizalmát fejezi ki. Ez a lelkiállapot vonatkoztatható a gyászoló közösségre: A gyászolók is Isten elé hozzák fájdalmukat, de reménykednek, hogy Isten az elhunytat feltámasztja, hiszen akik könnyek közt vetnek, ujjongva fognak majd aratni. A négyszeres halallelujából álló antifóna a húsvéti örömujjongásra emlékeztet, meghirdeti a feltámadást, amivel megalapozza a reményt. Az antifónák és zsoltárok egyvelegével Ringseisen optimális repertoárt kínál, amely segítségével a pasztorális munka során különböző hangvételű és súlypontú halotti vesperásokat lehet összeállítani.

3 „ISTEN NÉPÉVEL EGYÜTT EZÉRT A NÉPÉRT” IMÁDKOZNI: A HALOTTI VESPERÁS, MINT A GYÁSZ FELDOLGOZÁSÁNAK ÉS A ZSOLOZSMA KÖZÖS IMÁDKOZÁSÁNAK EGYÜTTES LEHETŐSÉGE

A jelen értekezés bepillantást kívánt adni többféle liturgikus rend, valamint lelkipásztori segédletek halotti vesperásainak zoltár- és antifóna-összeállításába. Eközben megpróbáltuk a „lex orandi, lex credendi” ősi alapelvét a gyászolók számára hasznossá és gyümölcsözővé tenni. Az átimádkozott bibliai és költői szövegek segítségével felragyognak a keresztény hit és remény. Mert a különböző formulákban kiválasztott zoltárokon és antifónákon keresztül valóban alapvető hitigazságok és üzenetek sugároznak. A szövegek segítenek abban, hogy reflektáljunk az elhunyt életére annak szép és keserű oldalaival együtt, és mint egységes egésznek Istennek nyújtjuk át hálaadással és könyörgéssel.

Bátorítanak minket arra, hogy Istennel kapcsolatba lépünk, hogy személyes viszonyt alakítsunk ki Vele. Istent megszólíthatjuk panaszunkkal és kérdésünkkel is, de eközben bizalmunkat belé vetjük, mert az Úr – ahogy a zarándokzoltárok olyan szépen kifejezésre juttatják –, végigkíséri az embert életútjának minden csúc- és mélypontján, még a halál mély és sötét vermén keresztül is.

Ezen kívül a zoltárok és antifónáik felindítják bennünk a feltámadásba vetett reményt, és képekben is konkretizálják: A halál utáni élet például olyan, mint a zarándokút céljának elérése, az atyai házban előkészített lakóhelybe való beköltözés, a Paradicsomba történő bemenetel, a mennyei Jeruzsálemba való bevonulás, Isten és az Ő dicsőségének látása, az élet fényébe való belemerülés. Röviden: a zsolozsma szövegei segítenek a gyászolók vigasztalásában. Ezért a halottakról való megemlékezésnek ebben az ősi formájában valóban ott bújlik a mai pasztoráció számára is egy nagy lehetőség. Ezek a szövegek sokkal érzékenyebben és reményt keltőbben tudnak vigasztalni, mint a meglehetősen elterjedt, de a gyászolók számára egyre kevésbé népszerű halotti rózsafüzér.

Ezen túlmenően a halotti vesperás az első lépést jelentheti a zsolozsma meghonosítására a plébániai közösségekben. Egy ajtónyitás abba az irányba, hogy a klerikusok beváltsák diakónusszentelésük során tett ígéretüket:

„Kész vagy-e arra, hogy bensőséges lelki életet éljél, az imádság emberévé váljál, és ebben a szellemben a zsolozsmát, mint szolgálatodat Isten népével együtt, és a népért, sőt az egész világért felajánlva hűségesen elvégezd?”

Ezzel a készségre vonatkozó kérdéssel a felszenteltek nem csak arra vállalkoznak, hogy a zsolozsmát, mint személyes jámbor vallásgyakorlatot végezzék, hanem Isten népével, vagyis az egyházközség népével együtt ünnepeljék. A halotti zsolozsma közös imádkozása, éneklése és ünneplése az első lépés lehet ebbe az irányba.

A halál és a temetés a nyugati világban

A halál, a gyász, a temetés és a halottakról való megemlékezés történelmi folyamata együtt változik a szociális körülmények alakulásával. Erre figyelmeztetnek azok az egyházak is, amelyek meghatározó módon rögzítették a temetési szertartásokat. De nem lehet a halálról tabuként beszélni még akkor sem, ha a meghalással és a halállal való kapcsolatunk gyakran névtelenné válik. Ma különösen időszerűvé váltak azok a kérdések, amelyek a meghalásban segítenek.

A múlt század vége felé Philippe Ariès (1914-1984) behatóan foglalkozott a halál szertartásával, a temetésnél használt eszközökkel és a temetők kultúrájával.¹ A mű a legapróbb részletekig menve tükrözi az emberek magatartásában bekövetkezett változást a halállal és a temetéssel kapcsolatban.

Fordította: Ivancsó István
Forrás: *Rivista di Pastorale Liturgica*, 324 (2017/5), 4-8.

ÉLETRAJZI ADATOK:

A Szerző 1937-ben született, Röschenzben. Karrer Karl Rahnertanáraként és asszisztenseként dolgozott Münsterben. A münsteri egyházmegyében a lelkipásztori kisegítő tanácsadója, a bázeli egyházmegyében pedig püspöki személyzeti asszisztens volt.

1982 és 2008 között a svájci Frei-burg im Üechtland Egyetem lelkipásztori teológia professzora volt. 1993 és 2001 között a Pastortéológusok Nemzetközi Konferenciájának elnöke. 2001-ben az Európai Katolikus Teológiai Társaság elnökévé választották. Ezt a posztot 2004 szeptemberéig töltötte be. 2009-ben Herbert Haag-díjjal tüntették ki.

2021-ben szívelégtelenségben halt meg.

1. VISSZATEKINTÉS A TÖRTÉNELMI KIFEJLŐDÉSRE

Ha gondolatban visszazsállunk fiatal korunk éveibe, a XX. század közepére, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy a mai hétköznapi életben a halált mintegy a személyes tapasztalatunktól távolinak tartjuk. Úgy tűnik azonban, hogy hosszú évszázadok folyamán az ember abszolút módon irányítója és központi alakja volt a halálról és a temetés kultúrájáról való felfogásnak a nyilvános szertartásokkal együtt. Biztos, hogy a halál félelmetes, de egyúttal mindenütt jelen lévő valóság is volt a falvak mindennapi életében.

Az *ars moriendi* (a meghalás művészete) állandó változásnak volt kitéve. A kö-

¹ PH. ARIÈS, *A halál története nyugaton* Rizzoli, Milano 1978.

zépkorban elsősorban a túlvilággal kapcsolatos dolgok biztosításáról volt szó; a hit vigaszt és erejét kellett nyújtania az ördögtől és a pokoltól való félelemmel szemben. Ma viszont inkább úgy értelmezik, hogy tudatos begyakorlása annak a korlátolt létezésnek, amit a halállal szembeni időben élünk meg.

A felvilágosodás korától kezdve határozottan „közkézre” került ez a kultúra. Így a temető egyben higiénikus intézménnyé is vált, nem csupán a keresztény istentisztelet helyévé. De továbbra is Isten területe, szent föld maradt, azon elgondolás az alapján, hogy a keresztényeknek „megszentelt földben” kell nyugodniuk.

Ennek következtében a XX. század második feléig a temetési szertartásokat az egyház vagy az egyházközség szolgáltatta. Sőt, a halottat a háznál helyezték koporsóba, s a családtagok és a rokonok végezték a halotti virrasztást. Az elhunytat halottas menetben kísérték a háztól a templomig, illetve a temetőbe. Ma viszont a halottért végzett szentmise, a sír beszentelése, a közbenjáró imádságok és a temetési énekek, a kereszttel való megáldás és a szenteltvízzel való meghintés, továbbá egy maréknyi földnek a koporsóra való dobása már nem annyira megszokott dolgok.

Hatásosak és meghatóak voltak a halotti megemlékezések liturgikus formái, amelyek pszichológiailag is teret és lehetőséget adtak az emlékezésre, a búcsúzásra és a gyászolásra: a halotti megemlékezések liturgikus szertartásai egy héttel és egy hónappal a halál után, a halál évfordulóján, éppúgy, mint a szentmiseszándékok, a halottak vasárnapjai, az összes elhunytól való megemlékezések stb.

2. A JELENKOR VÁLTOZÁSAI

Gyakran megállapítják, hogy az úgynevezett jóléti társadalom tette láthatatlanná a halált. Immár nem otthon, hanem a kórházban halnak meg az emberek. A holttest elvitele „kegyeleti emberre” szorítkozik. A halállal a médián keresztül, vagy a balesetekről és katasztrófákról szóló mindennapos híradásokban „találkozunk”. A temetés „eltakarítássá” válik: nincs a gyászban való részvét, nincs gyászjelentés, nincs liturgikus vagy közösségi szertartás („szűk családi körben helyeztük örök nyugalomra”).

A síremlékek száma is csökken. Ennek fő érve a földre való temetéshez való visszatérés. Hamvasztás esetén Svájcban nem létezik - mint ahogy Németországban sem - annak kötelezettsége, hogy a hamvakat a temetőben helyezték el. Egyesek azt kívánják, hogy a természetbe temessék vagy szórják a hamvaikat. Azonban sokan azt kérik, hogy a már elhunyt családtagok sírjába temessék őket. Másrészt a modern népvándorlás új kultúrát hoz a temetés terén: a muzulmánok temetésére szolgáló köztemetőket; 2012-ben Luzernben hivatalosan is jóváhagyták

a Reussban elhunyt hinduk hamvainak temetését. Olykor a szertartást végző

személyek ötvözik a temetési szertartás formáját az egyházi temetés elemeivel, különösen akkor, amikor lelkipásztorról vagy lelkipásztornőről van szó.

A szertartás is eltérő formákat ölt. Egy ritkás erdőben mehet végbe, és az elhunyt apa utolsó címe egy, az időjárás viszontagságainak ellenálló bükkfa. A sírgödör mellé tehetnek egy széket egy hordozható számítógéppel, melynek segítségével az elhunyt személy fia egy másik földrészen is bekapcsolódhat Skype-on keresztül a temetési szertartásba. El kívánják kerülni a temető szűkös területét és önmegvalósításuk jogát akarják gyakorolni még a halállal szemben is.² Ugyanakkor „útitársai” akarnak lenni a hegyi patakba, vízesésbe, tóba és gleccserbe való temetésnek, vagy akár a hamvak ékszerbe történő foglalásának is. A tapasztalat azt igazolja, hogy ezekben az extrém esetekben a családtagok és rokonok könnyen megfélekednek a valódi és igazi eseményről.

A meghalással, a halállal és a gyásszal való kapcsolat formái tartós formában változtak meg a digitális korban. Már „on-line temetőről” is beszélnek.³ Ugyanis egyre több Facebook-tag is meghal. Egy felhasználó (user) halála után az ő profilját vagy karakterét „megemlékező helyé” teszik, amely csak az elhunyt Facebook-barátai számára látható. A digitális kapcsolattartás befolyásolja a gyász olyan kultúráját, amely virtuális szinten hat? A „távolságtartó” rítusok valóban közelebb állnak az élethez és inkább igazak? Nem szertartási magamutogatás formái rejtőznek mögöttük egy megfizetett szolgálat biztosítása formájában? Vagy eme modern tendenciák mögött mélyebb kérdéseket kell meglátni, ahol a meghalást úgy tekintik, mint az emberi méltósággal és az időn és helyen túli reménnyel történő hazatérést?

Az egyházak a maguk szertartásaival, szokásaival gyakorlataival, melyek a történelem folyamán változnak, az életpasztorátokat egybekötik az élet és halál értelmével, valamint az emberi végesség tudatával szembeni bizalommal.

Ezeken a nyitott területeken figyelembe kell venni az illető helyzetét, ahol a személyes halálának tényleges körülményei alakulnak. Tudatosan kell alakítani a jövőjét oly mértékben, amennyire az értelmi szabadságát használva még lehetséges. A gyógyíthatatlan betegségekkel szembeni olyan döntésekről van szó, amelyek jelzéseket adnak a rokonoknak, orvosoknak, ápolóknak, ápolónőknek.⁴

---

² S. MÜLLER, *Az utolsó út, mint esemény*, in Neuer Zürcher folyóirat (2016. október 29.) 19. old.

³ V. RÜTTIMANN, in cath.ch. (2016. október 30.).

⁴ Vö. P. SCHLADOTH, *Hinni az öregségben*, Münster 20052, 182. skk.

3. A MEGHALÁS: OLYAN FOLYAMAT, AMELY EGY ÉLETEN ÁT TART

Az élet a maga egész lefolyásában egy olyan folyamat, amely a megragadás és az elengedés között zajlik. Roland Moser orvos írja: „Sikerül-e méltósággal felkészülni az élet zárandoklatán való út utolsó lépésére, hogy szembenézhessünk – anélkül, hogy ezoterikus praktikákhoz folyamodnánk – azzal, amivel találkozunk, vagyis a halállal?”⁵ Az egész élet egy hazatérés vagy olyan születés, amely a teljes létezés alatt tart, és beteljesedését a halálban találja meg (Karl Rahner).

Fel lehet tenni a kérdést: Hogyan lehetséges az, hogy meg kell halnunk és meghalhatunk? Lehetséges választás lenne? Egyedül a halált nem fenyegeti semmiféle halálos büntetés. Azonban egész lényünk masszívan lázad a halál ellen. Nem tudjuk elvetni a lényegi kérdéseket és témákat. Csupán hálásak lehetünk mindazoknak a nőknek és férfiaknak, akik közel állnak a haldoklókhoz és elkísérik őket, a családtagjaiknak és rokonaiknak, és nem tagadják meg tőlük a személyes segítségüket. Az ilyen szolgálat a jövőben még nagyobb fontosságra tesz szert, és még inkább megszólítja a társadalmat.

4. SEGÍTSÉGNYÚJTÁS A MEGHALÁSHOZ

Az utóbbi évtizedekben úttörő változások igazolódtak be, amelyek az erkölcsi normák határaihoz vezetnek: a meghaláshoz segíteni, vagy segíteni a meghalásban. Svájcban az *Exit* (az elősegített öngyilkosság) az önmegvalósítás jogára hivatkozik. Ámde végső soron mit jelent az önmegvalósítás? Az emberi lény éppen a legnagyobb fájdalmat tapasztalva van olyan helyzetben, hogy immár nem tudja önmagát megvalósítani, még akkor sem, ha bejárta a hetero-megvalósítás és auto-megvalósítás közötti utat. Már a születésünkkor sem kérdezik meg, hogy meg akarunk-e születni. A meghalás aktív elősegítése miatt korunk eme nagy etikai kérdése óriási aktualitást kap.⁶

Nem csupán ideológiai, politikai vagy gazdasági szempontokat érint ez, hanem a humánusra, az ember alapvető értékére és vallási képére vonatkozó kérdéseket is. Ha ma nem védjük meg az értékeinket, holnap azok nem mentenek meg bennünket. Továbbá, egy „önmegvalósított” halál gyakran sok sebet hagy a családtagokban.

Előlegezetten feltételezve soha nem lehetünk biztosak abban, hogyan reagálhat és viselkedhet a későbbiekben, különösen akkor, amikor az elviselhetetlen szenved-

⁵ R. MOSER, *A búcsúzásról*, in Schweiz. Kirchenzeitung 178/45 (2010) 761.

⁶ Vö. L. KARRER, *A hit, amely érlelődik*. Lelkiség az idős korban, Freiburg 2017, 122. skk.

dések megtörik az élni akarását. De már harcolnak a gyermekek és az egészséges öregek meghalásának elősegítése érdekében is.

Mindenesetre alapvető megfontolások és szembenállások vannak abban a tekintetben, hogy komolyan kell venni a szervezett meghaláshoz való segédkezést és annak megfizetését. Az emberiség története nem igazolta-e eléggé, hogy a „meghaláshoz való segítség”, eutanázia névvel illetve, kegyetlen gyakorlatokhoz és „hulladékeltakarításhoz” vezet? És amikor a meghaláshoz való aktív hozzásegítés megszokottá és modernné válik, már nincs messze az a meggyőződés sem, hogy hamarosan azok következnek, akik a társadalom pénzét költik vagy már nem számítanak „hasznosnak”.

5. SEGÍTSÉGNYÚJTÁS A MEGHALÁSBAN

Kívánatos tehát, hogy a halálhoz való elkísérést úgy értelmezzük, hogy az nem a meghaláshoz való hozzásegítés, hanem meghalásban való segítség. A halálhoz való elkísérésnek és a temetés kultúrájának egyházi gyakorlatában is alapvetően megváltozott a meghalásról és a halálról való felfogás, figyelembe véve azt az időt, amikor kapcsolatba hozták a meghalást és a halált Isten ítéletével, a bűnért járó büntetéssel és a pokoltól való félelemmel. Az evangélium örömhíréből teljes bizalmat mutatunk fel azt a tényt illetően, hogy a földi utazás nem jelenti a végét reményünknek.

A földi létezés megszakadásában egy átjáró nyílik meg. „Abban, hogy a halált tabuként kezeljük, az öregséget és betegséget pedig semmisnek tekintjük, semmiféle győzelem nincs a halál színe előtti félelem fölött”.⁷ Még ha lényegében semmit sem tudunk változtatni és javítani, akkor is sok mindent tudunk tenni. Az orvosok és ápoló személyzet mellett dolgoznak pszichoterapeuták és ergoterapeuták, pszichológusok, a lelkipásztorokkal és lelki gondozókkal. Így tehát nem az élet meghosszabbításának minden eszközzel való „biztosítása” áll a középpontban, hanem az emberi személy, akit kell tudni „elengedni” is. Így a gyászban való elkísérés és a temetés kultúrája próbatételi bank az emberiség és egy hiteles társadalom számára.

---

⁷ L. JUCHLI, *Megöregedni, és öregnek lenni*, Basel 1993, 182.

Gyász és liturgia

Haldoklás – halál – gyász a római katolikus liturgiában

BEVEZETŐ

Életünk a születésunktől, a növekedésen át az öregedésünkig folyamatos gyarapodás és veszteség váltakozásából áll. Korunk nagy hiányossága, hogy megtanítanak megszerezni a dolgokat, de veszíteni nem! Igen is együtt kell mennünk az élet rendjével és nem tabu témát csinálni az élethez szorosan hozzátartozó elmúlásból. Aki megszületett meg is fog halni. Erre ugyan úgy készülni kell, mint bármi más életállapotra! Akkor tettem fel magamnak is ezt a kérdést, amikor tizenhat évvel ezelőtt egy közeli ismerősöm negyvenévi házasság után nem csak a férjét veszítette el, hanem azt a közösséget is, ahová, mint házások tartoztak évtizedek óta: „Lehet készülni a halálra? - Hogyan készítette fel Jézus az apostolait a halálára? - Én hogyan készülök? – Lehet-e ebben segítségére embertársamnak? Milyen segítséget nyújt nekünk ebben a helyzetben az Egyház?” . . . Kihez, hová fordulhatok, ha magamra maradtam? Úgy tűnik minden megváltozott: új fogalmak, formák, rendeletek, gyakorlatok.

Mondhatom, hogy maga az élet készít fel a halálra. Az is igaz, hogy amíg létezőnk, a halál nincs velünk, ha meg a halál jön, mi már nem létezőnk.

A lelkem mélyén pedig azt is tudom, hogy minden vég egy új kezdet! De hogyan tudom mindezt beleilleszteni a mindennapjaimba, az imáimba, a szentmi-

ÉLETRAJZI ADATOK:

A Szerző 1951-ben született Budapesten. Negyvenhét éve szerzetes. Jelenleg a Tisztítóútzben Szenvedő Lelkéket Segítő Nővérek Budapesti házában él és szolgál. Tanulmányait érettségi után egészségügyi képzésekkel folytatta, és mint aneszteziológus asszisztens dolgozott az Országos Onkológiai Intézetben tíz évet, majd szakoktatóként az Egészségügyi Szakosító Továbbképzőben. Szakismereteit később még a Hospice, valamint a Tanatológia és a Valláspatológiai tanulmányokkal egészítette ki. 1985-ben tett örökfogadalmától kezdve tíz évet főállásban az Óbudai Kövi Szűz Mária plébánián dolgozott, mint szociális munkatárs és hitoktató. Teológiai tanulmányait a PPKE HTK karán folytatta, diplomáját pasztorális-morális szakon védte. A rendszerváltás után rendje bécsi tartományi központjában élt, és elvégezte a Szent Ignáci „Lelkigyakorlat és lelki kíséror” képzőt. Ezt követően hét évet szolgált Erdélyben, a rend letelepedésének és pasztorációs munkájának megalapozásával. Hazatérve a jezsuiták dobóközi Manréza Lelkigyakorlatos Házában lelkigyakorlat-szervező és -kíséror feladatot látott el. Tizenhat éve kezdte el fő szolgálati területeként a gyászoló pasztorációját és folytatja a jelen időben is.

(tegzesk@hotmail.com)

sébe, egyszóval az Egyház által ma nyújtott segítséggel, ismereteim frissítésével, a szekularizált világ kihívásaival?!

Ezeknek a kérdéseknek halmazával a batyumban, kezdek hozzá megközelíteni, rámutatni egy-egy fogalom tisztázásával, tapasztalat megosztásával és persze a Katolikus Egyház jelen tanításának és gyakorlatának áttekintésére – a teljesség lehetetlenségének ellenére is – mert a segítő szándék vezet.

Az Isten az életre teremtette az embert; Jézus azért jött, hogy életünk legyen és bőségben legyen. De gyász nincs halál nélkül, halál pedig nem lenne bűn nélkül. Jézus élete, szenvedése és feltámadása hozza el számunkra az életet, az örök életet. Átala jutunk el teremtettségünk céljához, Mennyei Atyánkhoz!

E rövid bevezetőt követően tapasztalatom arra vezetett, hogy ebben a témakörben is elengedhetetlen a régi és új fogalmak áttekintése, egyértelművé tétele.

I. FOGALMAK, AMELYEK LEGINKÁBB KÖTŐDNEK A GYÁSZ TÉMÁJÁHOZ

A fogalmak tisztázására azért is van nagy szükség, mert nem csak a generációk közötti különbségekből adódhatnak hiányosságok, hanem a régi és új idők szokásai is eltérnek, földrajzi, és szociális különbözőségekkel találkozunk. A világban végbemenő változások az egyházi szertartásokban, liturgiában is újat hoznak. És sajnos nincs meg a kellő fórum, hogy az ismereteket felfrissítsük, és az újakat beépítsük életünkbe!

Először is tekintsünk rá a címadó fogalmakra majd a hozzá tartozó ismeretekre.

- *Liturgia* = a gör. *leiturgia*, 'közszolgálat' szóból ered. A II. Vatikáni Zsinat (1962-65.) honosította meg újra a szót, ebben az értelemben: a liturgia „Jézus Krisztus papi hivatalának gyakorlása, melyben érzékelhető jelek jelzik és a maguk sajátos módján meg is valósítják az ember megszentelését, és Jézus Krisztus misztikus teste, vagyis a fő és a tagok együtt, teljes értékű, nyilvános istentiszteletet mutatnak be. Ezért minden liturgikus ünneplés, mint a pap Krisztus és az Ő teste, az Egyház műve, kimagaslóan szent cselekmény, amelynek hatékonyságát az Egyház semmi más cselekedete nem éri el sem jogcím, sem fokozat tekintetében.” (MKL)

Vagyis a mai szóhasználatban szolgálatot kifejező gyűjtőfogalom. Elsődlegesen a Jézus által alapított hét szentség megjelenítése, kiszolgáltatása; másrészt a szentelmények: az Egyház által alapított szent jelek, melyek lelki hatásokat jeleznek és érnek el az Egyház könyörgése folytán.

Ha a gyász témakörét szeretném felbontani, itt kell az alábbi fogalmakról szót ejteni: *haldoklás, halál, gyász temetés, gyászév.*

- *Haldoklás* = az elbúcsúzás, a halálra való készüllet mind a haldoklónak, mind a hozzátartozóknak, a haldokló környezetében lévőknek. Sajnos a mai ember elfelejtette, vagy meg sem tapasztalta, hogyan is viszonyuljon a halálhoz, a haldokló emberhez. Legtöbbször a kórházban, magányosan, támogató segítő nélkül élik meg a Nagy Útra készülők ezt a kikerülhetetlen időszakot. Az Egyház természetesen ebben az életszakaszunkban is mellettünk akar állni és felajánlja a betegek szentségében a segítséget. Ez egy, a testet-lelket gyógyító, és ha kell, az örök életre felkészítő szentség. Ezt természetesen, mint tudjuk, nem kellene az utolsó időre hagyni, hanem eloszlatva a korábbi korok rossz szokását – amennyiben ez az utolsó kenet szentsége – már korunk előrehaladtával, vagy az egyéb, egészségünket próbára tévő esemény előtt, után (műtét, baleset, hosszabb, türelmet igénylő felgyógyulási folyamat) akár többször is élhetünk vele az életünk során.
- *Halál* = ha egészen röviden akarom meghatározni, akkor „az emberi élet vége” formát választhatom. De tudjuk, ez számunkra, a keresztény ember számára ennél sokkal mélyebb tartalmat rejteget.

„Az Ószövetségben még Isten büntetése jellemzi, mely az ember által elkövetett bűn következménye. [...]

Az Újszövetségben egyrészt tovább él a bűn mellett a halál, mint az ember legnagyobb terhe, sőt egyenesen az embernek az Istentől való távolságát kifejező élethelyzet. Másrészt azonban a halál alapvetően új értelmet nyer attól, hogy Isten megtestesült Fia, a 'valóságos ember', Krisztus is halandó, és ezt Ő egészen a keresztáldozatig vállalta. Krisztus átélte a halálfélelmet és az elhagyatottság érzését (Mt 27,46; Mk 15,34). Föltámadása a halál legyőzése. Halála és föltámadása megnyitja az ember előtt az örök életre vezető utat, és véglegesen megszünteti azt az űrt Isten és ember között, ami a bűn következménye. [...]

Az erkölcszociológia a haldoklóval és a környezetével kapcsolatos magatartásformák és normák megítéléséhez elfogadja és figyelembe veszi a tudomány által megállapított kritériumokat, melyek a halál beálltát bizonyítják (eutanázia, szervátültetés). Az ember az egyetlen élőlény, aki tud halandóságáról és a halálról. Földi életének felelős formálásával kell eljutnia végső céljához, Istenhez. A földi életet, mint egyszeri lehetőséget ajándékkul kapta, hogy a véges időben az örök és vég nélküli életét megszerezze. Hogy ennek a lényeges feladatnak teljesítéséhez elég idő állt-e rendelkezésre, azt egyedül Isten, az élet kizárólagos ura és az örökkévalóság ajándékozója tudja: ezért nem szabad az embernek sem a saját, sem felebarátja halálát szándékosan előidéznie vagy siettetnie. Az ember nem rendelkezhet sem a maga, sem mások élete vagy

halála fölött. Ezért súlyos bűn a gyilkosság és az eutanázia minden formája, de a halálnak az a felfogása is, mely azt a még élvezendő élet abszurd végének látja, ill. szabadulásnak a már értelmetlennek tekintett létezésből. - Hívők részéről a halál közeledte megköveteli, hogy tudatuknak teljesen birtokában legyenek, amikor bizonyos cselekedeteket elvégeznek, különösen a kiengesztelődést jelentő találkozást Istennel a bűnbánat szentségében.

Emellett a halál közeledtével időszerűvé válik az ember családja iránti kötelességeinek teljesítése, esetleges jogi ügyek elrendezése, harmadik fél iránti lekötöttség megoldása stb. (végrendelet) A halálban véget ér az az idő, amit az ember érlelődésére fordíthatott: alapállása Isten és környezete iránt állandósul, végérvényes lesz.

A keresztény, aki a kinyilatkoztatásból ismeri hivatását és tudatában van annak, mit jelent ennek az életfeladatnak teljesítése vagy elmulasztása, azt is tudja, hogy a halállal nemcsak az átmenet vár rá, hanem a várva várt hazába, hanem az utolsó ítélet (ami a kárhoz is lehet) és a végső tisztulás is (tisztító tűz).

A keresztény hit azzal jön segítségünkre, hogy beavat Krisztus halálába és föltámadásába. A hit és a kereszténység Krisztushoz, az élet szerzőjéhez kapcsol, és ez az egyetlen biztosíték az örök élet mellett. A kegyelemközlő eszközök, főleg az Oltáriszentség, az élet kenyere annak a biztosítéka, hogy a hívő ember valóban az Úrban nyugszik el [...]” (MKL)

- *Gyász* = A veszteség által kiváltott természetes reakció. Életünk során igen sok kisebb, nagyobb veszteség ér bennünket. A legintenzívebb érzéseket kiváltó veszteség azonban általában szeretteink halálakor ér el minket.

Nem könnyű egy szóval meghatározni, mit is értünk a gyász fogalma alatt: lelki folyamat, negatív érzések sorozata, fájdalmas tapasztalat megélése, új élethelyzet elfogadása vagy az elengedés iskolája.

Már Freud is leírta, hogy a gyász folyamata rendkívül nehéz, lassú, fájdalmas, apró lépésekből áll, aminek eredményeként képesek leszünk elengedni az elvesztett személyt vagy helyzetet. Ha nem tudunk gyászolni, annak rengeteg negatív következménye lehet, különféle testi vagy pszichés betegségek léphetnek fel. A gyász tulajdonképpen jótékony, a fájdalom enyhítésének egyik módja. Mindannyian nehéz, személyes utat járunk be a halálhír vételétől az elengedésig.

Itt feltétlenül meg kell említenem, hogy sok nehézséget okozott az elmúlt években az, hogy segítsék megkülönböztetni a gyászolóknak: az elengedés nem azonos az elfelejtéssel!!! Talán leginkább az segített közelebb kerülni a tényszerűséghez, amikor megpróbáltam felváltani az elengedés szót a beteljesedéssel.

Ehhez Jézus legutolsó szavát idézem János evangéliumából: „Beteljesedett”. Ezzel adott hangot ott, a keresztfán, hogy mindazt, amiért őt az Atya közénk küldte megtette, és ezzel adja tudtunkra, hogy el kell engednünk oda, ahonnan jött. Bennünket is az Atya hívott létbe, és ha beteljesítettük küldetésünket Hozzá térünk vissza, vagyis az itt maradottaknak is ezt kell elfogadni hittel és bizalommal. Egyrészt a visszafordíthatatlanság ténye, a kapcsolat végleges megszakadása miatt, másrészt ilyenkor kénytelenek vagyunk szembenézni saját halandóságunkkal is. A mindennapokban többségünk keveset gondol arra, hogy az életünk egyszer halállal végződik, ilyen esetekben azonban könnyen előbukkanhatnak a halállal kapcsolatos szorongásaink. A halállal kapcsolatos félelmek aktiválódása mellett a szeretett személy halála nagyon gyakran büntudatot vált ki a hozzátartozókból, hiszen ők életben maradtak, a szeretett személy pedig nem. Előfordulhat, hogy büntudatot élnek meg amiatt, hogy ugyanolyan mederben viszik tovább napi tevékenységeiket, mint azelőtt, de akár amiatt is, hogy ha időnként jól érzik magukat, örülnek, vagy önfeledten nevetnek. A gyász folyamata időt igényel, türelmet, hogy gyógyulni, szelídülni tudjon a fájdalom.

Egy özvegyen maradt asszony, nagymama számomra csodálatos szépen fogalmazta meg ezt az időszakot. Egy újabb unokájának érkezésére várva több elfoglaltságot adtak neki a gyerekörzések. Valaki megkérdezte egyszer tőle: „Ugye feledtetni most ez a férjed halálát?” A válasz így hangzott: „Sosem fog elmúlni a gyász okozta hiány, fájdalom, de enyhül, mert körbeszövi az élet; az Élet, mely élni akar!”

Nagyon változó, ki mikor jut tovább egy-egy szakaszon, és kezd bele élet-helyzetének helyreállításába, amelyet a gyász okozta bánat szelídülése, oldódása követ. A gyászt kísérő lelkiállapotban a keresztény ember is szenved, és felmerül benne a kérdés: „Gyászolhatok én egyáltalán, aki hiszek a feltámadásban?” Így találjuk a Szentírásban is, a Prédikátor könyvében: „Mindennek megvan a maga órája, és az ég alatt minden dolog elmúlik a maga idejében. Ideje van a születésnek és ideje a halálnak, ideje az ültetésnek és ideje a kiszakításnak. Ideje van az ölésnek és ideje a gyógyításnak, ideje a lebontásnak, és ideje az építésnek. Ideje van a sírásnak, és ideje a nevetésnek, ideje a gyásznak, és ideje a táncnak.” (Préd 3,1-4)

Feltehető a kérdés: Kit is gyászolok valójában; az elhunytat vagy saját magamat?

- **Temetés** = A holttest elhelyezése végső nyughelyére. A keresztény szemléletet a föltámadás hite határozza meg. Az Egyház, mely a keresztény embert földi élete során Anyaként szentségileg ölében hordozta, elkíséri őt útjának

végéhez, hogy „átadja őt az Atya kezébe”. Krisztusban az Atyának ajánlja kegyelme gyermekét, és reménnyel telve veti el a test magvát a földben, mely dicsőségben fog föltámadni (vö. 1Kor 15,42-44).

A temetés szertartása alkalmával az Egyház nem szentséget szolgáltat az elhunytaknak, sem szentelményben nem részesíti, mivel ő már kívül van a kegyelem szentségi rendjén. Mégis, az Egyház liturgikus cselekménye. Az Egyház szolgálata egyrészt az elhunyttal való hatékony közösséget akarja kifejezni, másrészt részesíteni akarja a temetésre összegyűlt közösséget e szertartásban, és hirdetni akarja neki az örök életet. A temetési szertartások a különböző régiók körülményeinek és hagyományainak megfelelően - beleértve a liturgikus színt is - a keresztény halál húsvéti jellegét fejezik ki.

- *Gyászév* = egy naptári év a halál napjától, ill. a temetés napjától számítva. Mi is ennek a lényege? – Az a fogalom ismertebb, hogy „Egyházi év”, mely advent első vasárnapjától Krisztus Király vasárnapjáig tart, majd ismét az adventi idővel indul a következő liturgikus év. Ez év alatt az üdvtörténet viszatérő ünnepköreit és ünnepeit éljük át, mely a maga változandóságával az állandóságot biztosítja számunkra.

Ha a „gyászév” fogalmát szeretnénk elhelyezni a mindennapjainkban, akkor ez azt jelenti, hogy a 365 nap alatt egyszer minden ünnepünket - évfordulónkat születés, névnap, unoka születés és így tovább - megéljük szeretett hozzátartozónk nélkül. De semmi esetre sem jelenti azt, hogy ez alatt az idő alatt tökéletesen helyre kell, hogy álljon a lelki egyensúlyom, és biztos, hogy meglelem az új élethelyzetemet, életformámat! Majd, amikor később a gyász színeivel foglalkozom, szót ejtek még a gyászévhez kötődő fekete ruhaviselés szokásáról és jelentéséről.

II. TÁRGYAK, MELYEK A HALÁL ÉS A GYÁSZ TÉMÁJÁHOZ KAPCSOLÓDNAK

Megszoktuk, hogy életünk egyes szakaszai során, hozzánk közelálló tárgyakkal vesszük körül magunkat. Ezek az életünk végére megritkulhatnak, vagy épp ellenkezőleg, megszorodnak.

Amikor arra gondolok, hogy milyen jó lenne, ha ezek között élhetné a sok-sok ember az élete utolsó időszakát, bizony, munkám során pont ennek tapasztalom a legnagyobb hiányát.

Itt most mégis erre szeretném a figyelmet irányítani, a hozzátartozók segítségére lenni. A haldoklás, mint a halál és a gyász is, annyi féle, ahány ember. Nincs két egyforma élet, nincs recept előírás, csak szerető figyelem, együttérzés, mely azt

keresi, hogy mi az, ami az útrakészülőknek elfogadható, segítség és jó. Mit kívánna, mit szeretne nézni, mondani, hallani?

- *Gyertya* = faggyúból, méhviaszból, sztearinból vagy más, könnyen olvadó anyagból henger alakúra öntött vagy mártott, kanóccal égő világítóeszköz. Ósidők óta, mindenütt használták, ahol nem termelt égethető növényi olaj.

Ma a gyertya használatnak talán minden eddiginél nagyobb kultuszát, reneszánszát tapasztalhatjuk.

Már messze nem világításra – hacsak nem hangulatfényként – használják. Egész iparága épült ki a legkülönbözőbb öntött, formált, színes és illatos, kicsi és nagy formáknak. De nézzük most, hogyan is találkozunk vele az Egyház liturgiájában, azon belül is hogyan kapcsolódik a haldokláshoz, halálhoz, gyászhoz.

A liturgiába főként szimbolikus jelentése emelte be, bár régebben, mint világító is nélkülözhetetlen volt. A III. sz. elején temetéskor és a holtakról való megemlékezésnél említik. Rómában a gyertyavivő külön egyházi rendfokozat lett: az akolitus. Jelképes tartalma igen gazdag. Mint a világosság forrása már az ókeresztény korban Krisztus jelképe: a gyertya viasza emberi természetére, fénye istenségére, a karácsonyi gyertya megtestesülésére és születésére emlékeztet. A húsvéti gyertya a Föltámadott szimbóluma. Mivel a gyertya önmagát fölemészttve világít, jelképe az önzetlen szolgálatnak, a jócselekedetekkel világító hitnek. Egyszerre szimbóluma a halandóságnak és az örök életnek (örök világosságnak). A gyertyák számának is jelképes jelentése van: szentmisén legalább 2, énekes misében 4, püspöki misében - ha a püspök vendég - 6, ha saját egyházmegyéjében van, akkor 7, szentségkítétnél 12 gyertya ég. A feszület mellé állított 2 gyertya a Krisztusról tanúskodó Ó- és Újszövetséget jeleníti meg.

A gyertyának nagy szerepe van a halotti szokásokban: a szentelt gyertya fénye mutatja a haldoklónak a mennyei utat, füstje elúzi, távol tartja a lélektől a gonoszt. Több helyen a szentelt gyertyával körbejárják a haldokló ágyát, néha félóraig is, majd várnak és imádkoznak; ha nem halt meg, újra kerülnek, amíg a lélek el nem száll a testből. Van, ahol azért kell a gyertyát a haldokló kezébe adni, hogy világossággal költözzék az örök életbe. Mária halálát ábrázoló középkori képeinken is égő gyertya van a Szűzanya kezében vagy a fejénél. A halottak estéjén és a halottak hetének estéin kis gyertyát égetnek (ált. annyit, ahány halottjuk van). A lámpát nem szabad eloltani ilyenkor, mert a gyertya nem nekünk, hanem a halottaknak világít. Egy-egy gyertya mellett mindaddig imádkoznak, amíg el nem ég. Az imádság legtöbbször a halottak olvasója, mely Jézus 5 szent sebének emlékezetére 5 tizedből áll. A síron való

gyertyagyújtás a világháborúk idején tűnt föl, a távolban elesett hozzátartozók emlékezetére. Szentelt gyertyát minden római katolikus házban tartottak, mert hitték, hogy a hívő embert egész életén át oltalmazza. Régebben a sublót vagy láda fiában tartották, ill. felöltöztetve, szalaggal átkötve a falra akasztották. Főképpen vihar idején gyújtották meg, s imádkoztak mellette; a család a Mindenszentek litániáját végezte fénye mellett. Meggyújtották házmegáldásnál, vagy ha beteg családtaghoz Oltáriszentséget hozott a pap. (MKL)

- *Koporsó* = holttest eltemetésére való, hosszúkás, ércből vagy fából készült láda.

A koporsó fedőlapjára vagy az egyik oldalára az elhunyt nevét, családi és társad állapotát, születési és halálozási dátumát stb. volt szokás fölírni. A Keleti oldalára bibliai idézeteket írtak. Koporsó készítéssel asztalosok (vagy rokonszakmabeliek) foglalkoztak. Alapanyagként rendszerint tölgyfát, a tehetősebbek diófát használtak. Kb. a II. világháborúig a tömegterméknek számító koporsókon fémvereteket utánzó ezüst v. aranszínű préselt kartonpapír-díszítést alkalmaztak. A 20. sz. végére környezetvédelmi okokból megkezdődött a fém koporsók háttérbe szorítása, 1995 után Nyugat-Európában hulladék anyagból gyártani kezdték a földben kb. 1 év alatt lebomló, könnyű, de teherbíró papírkoporsókat. - Hármaskoporsóba a pápákat temették, VI. Pál (ur. 1963-78) pápával bezárólag. A holttestüket ciprus- v. cédrusfa koporsóba fektették, amit lezárás és lepecsételés után egy fém (ón/ólom) koporsóba helyeztek. Erre vésték föl az elhunyt nevét, életkorát, pontifikátusának (pápaságának) idejét. A fém koporsót leforrasztották, majd lepecsételtek, s egy nagyobb fa koporsóba tették I. János Pál pápát már (ur. 1978. VIII-IX.) egyszerű fehér ciprusfa koporsóban temették. Egyes szentek épségben maradt teste vagy egész emberi testté kiegészített és gazdagon díszített ereklyéje a láttatás szándékával került üveg koporsóba.

A koporsó színe a halott életkorához igazodott: az öregeké barna, fekete, májszín; az ifjaké zöld, kék; a gyermekeké fehér, rózsaszín, világoskék volt. (MKL)

- *Urna* = Az ókorban nagyméretű, behajló nyakú, domború testű edény. – Rendeltetése szerint: halotti urna, hamveder az elégetett (hamvasztott) halott maradványai számára. Az újkorban nagy, talpas váza; a halotthamvasztás elterjedése óta a legkülönbözőbb anyagokból és formában készített edény a hamvak őrzésére.

Itt ejtenék néhány szót a hamvasztásról is és az idők során ezen eljáráshoz kapcsolódó egyházi liturgikus eljárásokat szabályozó előírásokról.

- *Hamvasztás* = a latin *crematio* szóból ered a holttest elégetése, ősidőktől napjainkig létező temetkezési forma. A hamvasztás, a kultúrák és vallások emberi testről és életről vallott fölfogását tükrözi. A keresztények Krisztus sírjára utalva és a föltámadás reményének kifejezésül kezdettől fogva a földbe temetkeztek (vö. 1Kor 15,36; Jn 12,24). Az Egyház számára a hamvasztás mindaddig nem jelentett problémát, amíg a XVIII. sz.-i felvilágosodásban a föltámadásba vetett hit tagadásaként nem kezdték követelni. Erre válaszként a Szent Officium 1886. IV. 19-i és XII. 15-i döntése megtiltotta a hamvasztást. A CIC 1917. szerint „az elhunyt hívők testét el kell temetni, mert a hamvasztás tilos. Ha bárki bármilyen módon meghagyta volna, hogy testét égessék el, nem megengedett ezen akarat végrehajtása; ha a hamvasztás szerződés, végrendelet vagy más jogi aktus részét képezné, semmisnek kell tekinteni.” E tilalomhoz az 1240.k. a kiközösítés büntetését csatolta: „aki testének elhamvasztását rendelte el, nem részesíthető egyházi temetésben, sem nyilvános szentmise nem mondható érte, és a hamvasztással kapcsolatban semmiféle egyházi szertartás nem végezhető.” Emellett a polgári büntetőjog is szót emelt a hamvasztás, mint a bűnjelek eltüntetésének egyik módja ellen.

A II. világháború után, gyakorlati megfontolásokból (temetői férőhelyek, nagyvárosi temetők, migráció) és föltéve, hogy a hamvasztás nem a föltámadás tagadását fejezi ki, az Egyház a jogi tilalmat föloldotta, s 1958 óta a hamvakat eltemeti. A CIC 1983:1176.k. 3. paragrafusában „az Egyház nyomatékosan ajánlja, hogy tartsák meg az elhunytak teste eltemetésének jámbor szokását; nem tiltja azonban a hamvasztást, kivéve, ha azt a keresztény tanítással ellenkező okok miatt választották”.

A modern hamvasztás nem nyílt tűzön, hanem halotthamvasztó kemencében krematóriumban történik. Közvetlen láng nem éri a holttestet, 800-1000 C° hőmérsékletű levegő porlasztja el. .

Az ötvenes éveket követően a hamvasztási igény növekedésével Budapesten, a Rákoskeresztúri Új Köztemetőben újabb krematóriumot építettek. 1995: 37.797 (26,1%), 1996: 38.690 (27%) hamvasztás történt. A temetőkben megjelentek a kolumbárium-falak és urna-kripták. Egyre több templomban és altemplomban alakítanak ki urna elhelyezésre alkalmas helyet.

1996: kb. kétezren választották a hamvak szétszórását, mint temetési formát, 3250 család vitte haza hozzátartozójának urnáját, hogy lakásában őrizze, vagy kertjében temesse el. Ez utóbbi formák ismét csak rendezésre szorultak, ami az ilyen formájú „temetést” illeti. „Időközben a hamvasztás gyakorlata jelentősen elterjedt nem kevés nemzetnél, de ezzel egy időben elterjedtek olyan eszmék is, melyek az egyház tanításával ellentétben állnak.” Ezen újabb jelenségek miatt a Hittani Kongregáció az Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi

Kongregációval, a Törvényszövegek Pápai Tanácsával, számos püspöki konferenciával és a Keleti Egyházak Püspöki Szinódusaival együtt alkalmasnak tartotta a jelen dokumentumot a közlésre, mégpedig azzal a céllal, hogy lezögezze a test eltemetésének tanbeli és lelkipásztori szempontjait, továbbá szabályokat állapítson meg a hamvasztás esetében a hamvak megőrzésével kapcsolatban.

Ott, ahol egészségügyi, anyagi és társadalmi szempontok révén a hamvasztást választják, és az nem áll ellentétben az elhunyt kifejezett vagy feltételezhető végakaratával, az egyház nem támaszt tanbeli akadályt az ilyen gyakorlattal szemben, mert a holttest elhamvasztása nem érinti a lelket és nem akadályozza az isteni mindenhatóságot a test föltámasztásában, tehát nem tagadja tárgyilag a keresztény tanítást a lélek halhatatlanságáról és a test föltámasztásáról. Az egyház továbbra is előnyben részesíti a test eltemetését, mindazonáltal a hamvasztás nem tilos, hacsak - mint fentebb már említettük - nem áll ellentétben a kérés a keresztény tanítással.

A Hittani Kongregáció temetési utasítása végül előírja, hogy az elhunytak hamvait szabályszerűen kell őrizni szent helyen - vagyis temetőben -, vagy templomban, vagy a megfelelő egyházi hatóság által kifejezetten erre a célra kijelölt helyen. A keresztények kezdettől fogva óhajtották, hogy halottaikat imádság és emlékezet övezzé, éppen ezért sírjaik az ima és az emlékezés helyivé váltak. Az elhunyt hívek az egyház részei, mely vallja azok közösségét, akik előttünk zarándokként jártak ezen a földön. A hamvak szent helyen való őrzése megvéd továbbá attól a veszélytől, hogy megfeledkezzünk az értük mondott imáról és a rájuk való emlékezésről.

- *Osszáríum* = a keresztény emberek számára, hitünk szerint a hamvak őrzésére szolgáló szent hely, mely egy nagy, közös ciszternához hasonlít, ahol méltó módon, az egyház hivatalos szertartása szerint helyezik örök nyugalomra és őrzik meg az elhunytak hamvait.

„...A szentek ereklyéinek közelében nyugodni, az oltár közelében nyugodni, ahol mindig megújul Krisztus megváltó áldozata, a templomban, vagy annak közelében nyugodni, ahol egybegyűlik az itt, a földön élő Egyház közössége a szentmise ünneplésére, a legméltóbb dolog halottaink számára is. Ezzel kifejezzük, hogy ők továbbra is tagjai az Egyház nagy közösségének, részesülnek a kegyelmek kincstárából, és reménységük arra az örök boldogságra szól, amelyet Krisztus nyitott meg számukra. Halottaink méltó eltemetése tehát közösségi ügyünk és felelősségünk, amely az élőket is tanítja, amelynek hatása van a saját életérzésünkre, cselekvésünkre, emberi és keresztény méltóságunk átérzésére is....”

- *Harang* = fordított serleg alakú, fölfüggesztett, zenei hangot adó jelzőeszköz. Egy ismert mondás, melyet sokszor magára a harangokra is felvéstek, így szól: „A harang hívja az élőket, kíséri a holtakat és megtöri a villámokat!”
A templomi harang megszólaltatása figyelmeztető jelzésül imádságra, istentiszteletre való összejövetelre vagy valamilyen baj esetén (vihar közeledte, árvíz, tűz stb.) hírüladására pedig „félreverik” a harangot.
- *Harangszó* = a harangozás a vallásosságban oly fontos szerepet kapott, mint sehol másutt. A templomi harangszó hagyományos alkalmai: a szentmise kezdetekor, vasárnap és ünnepnapon háromszor (első, második harangozás és a beharangozás) Nagyobb ünnepek (ádvent és nagyböjt) kezdetének jelzése (szokás volt pl. hamvazószerda előtti éjszaka), körmenetek alatt, megyés püspök fogadásakor. Az Úrangyala imádkozására, szentmisében úrfelmutatóskor, pénteken du. 3 órakor, kolostorokban az imaórák jelzésére, nagycsü-törtökön és nagyszombaton a szentmise *Glóriája* alatt. Harang szól, ha az Oltáriszentséget beteghez viszik, hívó halálakor a temetéskor a ravatalozóból a sírhoz indulva.
- *Lélekharang* = általában a templom legkisebb harangja, melyet önmagában haldoklás, illetve halálesetnek, egy lélek e világból való távozásának hírüladására használtak. A lélekharang először hívja a híveket a haldokló mellé, hogy imáikkal kísérjék el élete legsúlyosabb perceiben – lélek-váltság; másodszer tudatja a halál beálltát a hívó közösséggel, s a megszólaltatás módja azt is kifejezte, hogy férfi vagy nő-e a halott; végül este az Úrangyala imádság után a halottakért való imára hívja a hívőket. A lélekharang a lélekajánlás és a haldoklókról való gondoskodás fontos eszköze volt, főként kisebb városi közösségekben és falun. Az élet modernizálása, a kórházi halál gyakorisága a lélekharang jelentőségét háttérbe szorította. De fontos lenne, ha legalább tudnánk kiért és miért különül el a kettő! (MKL)
- *Kereszt* = kereszt a feszület vagy a keresztre feszítés jelképekkel kiegészített ábrázolásai.
  1. Élőfa-kereszt. A háttérben az az igazság áll, hogy Krisztus keresztje az élet igazi fája, mivel rajta szenvedett vereséget a halál. E keresztnek gyakran szőlőtő formája van, melyet már az ókeresztények korában az örök élet jelének tekintettek. A későbbiekben a szőlőtő a megfeszítéshez kapcsolva szent-ségi jelleget nyert, mert a bor Krisztus vére lesz.
  2. Az erények szegeznek Krisztust a keresztre, ez a XII. szd.-tól ismert allegória. ... Több változatban az engedelmesség, az irgalmasság, az alázatosság

ság és a szeretet szegezi Krisztust a keresztre, ill. dőfi a lándzsát az oldalába. Ez azt jelenti, hogy Krisztus e négy erénnyel vállalta magára a kereszthalált.

3. Az élő kereszt. Mind a négy szárának végén egy-egy kéz van: a felső kéz egy kulcsot tart, hogy megnyissa az eget; a bal oldali kéz megkoronázza az Egyházat, a jobb oldali karddal szúrja át a Zsinagógát; az alsó (a kereszt lábánál lévő) kéz bezúzza a halál kapuját vagy egy kalapáccsal összetöri a halált. A kereszt élő fájával gyakran szembeállították a halál fáját, amelyen egy kígyó tekereg. E kereszt mellett ott állhat az Isten Báránya és egy áldozati borjú.

4. Keresztfelirat - az ókorban a keresztre feszítésnél használt, fehér gipszszel bevont kis tábla, melyre jól olvasható, fekete betűkkel az elítélt bűnét írták. A kivégzés helyére az elítélt vitte (ált. a nyakába akasztva), majd a keresztre erősítették. Ma a halott neve és születés, valamint a halál dátuma áll rajta.

- *Virág* = kertészeti fogalom, növényfajok valamelyike, melyek dekoratív virággal rendelkeznek (pl. vadvirág, mezei virág, kerti virág). De ez így nagyon természettudományi meghatározásnak tűnhet egy keresztény liturgikus témakörben, kontextusban. Hogy a mindennapi liturgiában hol helyezzük el, erre talán egyszerűbb választ is találunk: Isten csodálatos teremtménye, mely a szem, a szív és a lélek gyönyörködtetése által magára a Teremtőre irányíthatja figyelmünket. De ha a ravatalozás, temetés, sírok díszítésére vetítem, akkor az a szentírási rész jut eszembe, hogy: „Fölkelt ugyanis a nap perzselő hevével, kiszárította a fűvet, lehullott a virága, s tönkrement a színpompája; így fog a gazdag is elhervadni az ő útján.” (Jak 1,11); „...mert minden test olyan, mint a fű, s minden dicsősége, mint a fű virága: elszáradt a fű, lehullott a virága...” (1Pét 1,24) Vagyis, a temetőben, de bárhol a virág hervadása bizony emlékeztető lehet a számunkra, hogy így múlik el a mi evilági szépségünk, dicsőségünk.

Ha temetésre választunk virágot, nem árt odafigyelnünk néhány szempontra. Milyen is legyen a koszorú formája, mérete, a virágok színe és fajtája? Csak pár kérdés, megfontolandó dolog a virág választáshoz. A legtöbb kérdést megválaszolja, hogy mennyire közeli hozzátartozó vagy barát temetésére megyünk, illetve hogy volt-e külön kérése a hozzátartozóknak a virágot illetően. Ezeket a kéréseket természetesen illik tiszteletben tartani minden esetben. A temetés típusa meghatározhatja a virágválasztásunkat. Koporsós temetések esetében nyugodtan vihetünk koszorút, nagyobb csokrot, mert van elég hely a ravatalozóban és a sír körül is. Szórásos temetés esetén is van lehetőség koszorút, csokrot elhelyezni az erre kialakított helyen. Urnás temetésen a virágok elsősorban a ravatalozótermet díszítik, de az urna végső helyszínén is elhelyezésre kerülnek. Állókoszorút a közvetlen hozzátartozók szoktak vinni,

általában ez az egész temetési szertartás központi díszje. Fekvőkoszorút általában távolabbi rokonok vagy barátok választják a temetésre. Távolabbi hozzátartozóknak vagy ismerősöknek sírcsokrot illik vinni. A sírcsokor váz nélküli és kisebb, mint egy koszorú.

Mint a koporsó témakörénél is említettem a színek megoszlását, itt is nézzünk egy-két szempontot, mert nem árt tudni, hogy a virágok különböző színei milyen jelentéssel bírnak. Fehér virágból nagyon gyakran készülnek temetési koszorúk. Jó választás ez a semleges szín, az ártatlanságot, a tisztaságot jelképezi. A másik leggyakoribb szín a koszorúban a piros. A szeretet, a szerelem jelképe, ezért az elhunyt párja, a szülők vagy a gyerekek választják. A rózsaszín virág a fiatalságot és a nőiességet szimbolizálja. A lila szín az idősebb nő jelképe a virágszínek szimbolikájában. Sokan választanak egyes színű virágokból álló koszorúkat, hiszen gyönyörű csokor állítható össze belőlük. Azt szimbolizálja, hogy az élet minden esetben győzedelmeskedik a halál felett. Férfias színnek számít a sárga, a kék, a lila, a és ezek kombinációja. Mint látjuk, ezeket majdnem mind megtaláljuk az Egyház liturgikus színei között is.

III. SZÍNEK, MELYEK A HALÁL ÉS GYÁSZ TÉMÁJÁHOZ KAPCSOLÓDNAK

- *Fehér* = a tisztaság jele, melyet az Egyház a temetések során leggyakrabban a gyermekhalál esetén az érte bemutatott szentmisén a fehér miseruha, valamint a temetésen használ fehér palástot, mintegy jelezve a gyermeki tisztaságot, ártatlanságot.
- *Lila* = a bűnbánat színe de elterjedt a viola szín használata gyászmisék és temetések alkalmával: a hagyományos fekete szín helyettesítése a bűnbánat színével, utalás a halál keresztény szemléletére. Eszerint a halál elsődlegesen nem az elmúlás és a gyász szomorú eseménye, hanem az Istenhez való megérkezés ünnepe, amelynek viszont előfeltétele a bűnöktől való megtisztulás.
- *Fekete* = A halál és a gyász színe, s mint ilyen, gyászmisék, temetések és Halottak napja alkalmával használatos. Manapság a legtöbb keresztény országban a sötétség, a szomorúság, a gyász színe a fekete. Ezzel szemben Kínában, Japánban, India egyes részein és több afrikai törzsnél is a fehér a gyász színe.

A koporsóknál már említettem a színek gyakori vagy helyi szokások szerinti nemek és kor szerinti megjelenését: Fekete / Barna / Májszín; Világoskék / Rózsaszín / Zöld / Kék szín alkalmazását.

IV. LITURGIKUS ESEMÉNYEK A GYÁSSZAL KAPCSOLATOSAN, MELYEKBE AZ EGYHÁZ TEVŐLEGESEN VESZ RÉSZT

- *Betegek szentsége* = szent kenet, (lat. *unctio infirmorum*): a betegek szentsége, a hetedik a hét szentség közül. Átala a beteg a Szentlélek kegyelmét kapja, amely az egész embert segíti és tökéletesíti: megerősíti az Istenbe vetett bizalomban, erőt ad a kísértések ellen, s alkalmassá teszi arra, hogy betegségét erős lélekkel viselje, sőt, küzdjön egészségéért, ha az szolgál üdvösségére, ill. kérje és elfogadja a jó halál kegyelmét, ha Istennek ez az akarata. Az élők és a holtak szentsége egyszerre.

A Szentírásban az apostoli Egyház gyakorlatáról Jakab levele tudósít: a beteg „Hívassa el az egyház presbitereit, azok imádkozzanak fölötté, és kenjék meg őt olajjal az Úr nevében! A hitből fakadó imádság megszabadítja a beteget, és az Úr felsegíti őt, ha pedig bűnökben van, bocsánatot nyer.” (Jak 5,14b-15). Jakab a betegséget úgy említi, mint a keresztyén élet nehéz helyzetét, amelyben az egyéni élményen túl a közösség is szerepet kap. Az Egyház intézményes imáját kíséri a jelképes cselekmény, az olajjal való megkenés. Az ima kiemelése jelzi, hogy a hatás az Isten erejéből jön, s ez kizár minden varázslatot. A hívó Egyház fordul Isten felé, benne reménykedik, mint az élet urában. Jakab az ima tartalmáról nem mond semmit, de az összefüggésből kiolvasható, hogy a beteget Isten irgalmába ajánlják, az ő segítségét kérik számára. Az olajjal való megkenést is az előljárók végzik, mégpedig „az Úr nevében”. Az Úr a megdicsőült Krisztus, aki győzött a bűn és a halál fölött, ezért lehet bízni erejében. A kifejezés egyúttal célzás az ő rendelkezésére is. Ez az utóbbi értelmezés magába foglalja, a szentség krisztusi alapítására való utalást. Jakab nem csodálatos gyógyulásra gondol, hanem Isten irgalmas segítségére, amelyben benne van a bűn bocsánata is. A betegek kenetének értelme tehát ez: az Úr olyan segítséget ad a betegnek, amilyenre jelen helyzetében üdvössége szempontjából szüksége van. A bűnök bocsánatát külön hatásként említi. Az imádság és a kenet tehát eltörli a bűnt is, természetesen föltételezve a személyes bánatot. A tudatos bánatra utal az összefoglaló figyelmeztetés is: „Valljátok meg tehát egymásnak bűneiteket, és imádkozzatok egymásért, hogy meggyógyuljatok.” Az összefüggés csak úgy érthető, ha a beteg vallja meg bűneit és ő tart bánatot.

Jakab levele tehát kegyelemközlő szertartásról beszél, amely hozzátartozik az Egyház életéhez, és amelyet a szerző magától értetődő természetességgel említett. A betegek ezt úgy foghatták föl, mint vigaszt és erősítést. A gyakorlati lelkipásztori utasításokat VI. Pál 1972.XII. 7. *Ordo Unctionis Infirmorum* c. rendelkezése adta meg. Hangoztatja, hogy a betegek szentségéről van szó,

nem a haldoklókérő, s a szentség Krisztusnak a betegek iránt való szeretetét akarja megjeleníteni. Ezért fölveheti mindenki, akinek egészségét a betegség jelentősen megtámadta. Az sem szükséges, hogy ágyban fekvő legyen. Olyan öregek is részesülhetnek benne, akik érzik testi erejük hanyatlását. Föl lehet adni gyermeknek is, ha az már annyira érett, hogy hitéből kiindulva megélheti a szentség által adott lelki megerősítést.

A betegek szentségének kiszolgáltatása lehet egyéni vagy közös liturgia alkalmával, a megfelelő lelki felkészülést követően. Fontos még tudatosítani, hogy a szentség e formája a szükségnek megfelelően többször is felvehető.

- *Szent Útravaló* = *viatikum* – ma a hatályos jogszabályok szerint a szent Útravaló a halálos veszedelemben lévő hívő szentáldozása. Vétele azoknak is ajánlott, akik aznap már áldoztak.

Ki kell szolgáltatni mindazoknak, akiket legalább feltételesen föl lehet oldozni, tehát eszméletüket vesztetteknek, elmebetegeknek (világos pillanataikban) és gyermekeknek is, ha a szentségi kenyeret a közönségestől meg tudják már különböztetni. Mindenki a saját szertartása szerint köteles a szent Útravalót magához venni, de szükséghelyzetben bármely szertartás szerint lehet.

- *Ravatalozás* = állvány, amelyre a koporsót a halottal a temetés előtt helyezik.

A római liturgia temetési rendje a lehetséges három helyszínnek (családi ház, templom, temető) megfelelően a temetési szertartásnak is három formáját adja. Tekintetbe veszi, hogy milyen jelentőséget tulajdonít a családnak a helyi szokás, az adott kultúra és a népi jámborság. A temetésnek minden liturgikus hagyományban négy fő állomása van: a *közösség köszöntése*, az *Ige liturgiája*, az *eucharisztikus áldozat*, és a *búcsúvétel*. Amikor a szertartás a templomban történik, a keresztény halál húsvéti valóságának központja az Eucharisztia. Ma, amikor megszaporodott a hamvasztásos temetés és egyre több templomban van lehetőség helyben, a kolumbáriumban való elhelyezésre, gyakran találkozunk a temetés ezen első szakaszával az oltár közelében felravatalozott urnával.

- *Virrasztás* = ősi, bünbánati gyakorlat. A halottvirrasztás: a huszadik század elején, még élő népszokásban a halottat egy pillanatra sem hagyták magára, amiben éjjel a rokonok, komák, szomszédok is segítettek. Ezt nevezték *virrasztónak*, *siratónak*, vagy *keservesnek*. Virrasztásba senkit sem hívnak, mindenki jószántából ment és mindenkit szívesen láttak. – A virrasztás naplementétől kakasszóig vagy a hajnali harangozásig tartott. Az idősebb asszonyok imádkoztak, előmondásra kéziratot gyász- és búcsúztató énekeket éne-

keltek, a férfiak a szomszéd szobában beszélgettek a halotról. Nékem, még az 1990-es évek végén, Erdélyi missziós éveim során Csíkszentdomokoson több alkalommal volt módom ilyen virrasztáson részt venni. Nagyon bensőséges, megérintő felejthetetlen élmény azóta is.

- *Temetés keresztény módjai* = a holttest elhelyezése a végső nyugvóhelyére, mely egy adott kultúrára jellemző. A temetés módja elföldelés vagy elégetés volt, de elégetés esetén is eltemették az összegyűjtött hamvakat, ami kétségtelen bizonyítéka az eltemetés régibb, eredetibb voltának. A fából, cserépből, kőből, ércből készült koporsó csak később lett általános.

Az *Ad resurgendum cum Christo* (Hogy feltámadjunk Krisztussal) kezdetű utasításelső pontjában a Szent Tanítóhivatal 1963-as rendelkezésére hivatkozik: „Hűségesen őrizzék meg a hívek holttesteinek eltemetésének szokásait.” A rendelkezés kimondja továbbá, hogy a hamvasztás önmagánál fogva nem ellenkezik a keresztény vallással, és nem lehet többé megtagadni a szentségeket azoktól, akik a hamvasztáshoz folyamodnak, amennyiben kérelmük alapja nem a keresztény dogmák tagadása. Ezt a gyakorlatot vette át az 1983-as kánonjogi kódex is II. János Pál pápa alatt.

A dokumentum összefoglalja az érvényes gyakorlatot, és leszögezi, hogy a temetés legteljesebb formája az elföldelés, de megengedett a hamvasztás is, jóllehet mindkét forma csak temetőben, vagy arra kijelölt kultikus helyen végezhető.

A *búcsúvétel*, amikor az Egyház „Istennek ajánlja” az elhunytat. Ez „a keresztény közösség végső búcsúvétele egy tagjától, mielőtt annak testét a sírhoz viszi”. Aszertartásmenete: a halottasháznál vagy a ravatalozóban a pap (vagy diakónus) a kántorral és a ministránsokkal a koporsóhoz vonul. Köszöntés, kezdőének, az Ige liturgiája (evangéliumi szakasz kötelező, ad libitum lehet előtte olvasmány vagy szentlecke is a rákövetkező válaszos énekkel), ima vagy homília, végső ajánlás és búcsúvétel, szenteltvíz hintés (esetleg tömjénezés is, amelynél nem szükséges körüljárni), búcsúvételi ének, egyetemes könyörgések, Mi-atyánk, ének, gyászmenet a sírhoz, útközben ima és ének.

Az utasítás második pontja teológiai megfontolásokat tesz. „Krisztus feltámadása a keresztény hit csúcsgazsága, melyet a húsvéti titok lényegi részeként hirdettek a kereszténység kezdetétől fogva, ahogy Pál apostol tanítja: »Mert mindenekelőtt azt adtam át nektek, amit én is kaptam: hogy Krisztus meghalt a bűneinkért az Írások szerint, eltemették, és harmadnapon feltámadt, az Írások szerint «(1Kor 15,3-4). Halálával és feltámadásával Krisztus megszabadított bennünket a bűntől és új életet nyitott meg számunkra, továbbá ő a mi eljövendő feltámadásunk alapja és forrása. Ha igaz, hogy Krisztus feltámaszt

bennünket az utolsó napon, akkor bizonyos szempontból az is igaz, hogy már feltámadtunk Krisztussal, hiszen a keresztség révén belemerültünk halálába és feltámadásába, szentségileg hozzá váltunk hasonlónak. Krisztus révén a keresztény ember halála pozitív értelmet nyer. **Az egyház liturgiája ugyanis így imádkozik: „Mert híveid élete, Urunk, megváltozik ugyan, de meg nem szűnik, s amikor földi sátrunk leomlik, a mennyben örök otthon vár minket.”** A halállal a test és a lélek elválik egymástól, de a föltámadásban Isten visszatér, hogy romolhatatlan életet adjon az átalakult testnek, lelkünkkel egyesítve azt. Az egyház ma is hirdeti, hogy a holtak föltámadása a keresztények hite: miközben hiszünk benne, leszünk keresztényekké!

Az ősi keresztény hagyományt követve az egyház állhatatosan ajánlja, hogy az elhunytak testét temetőben vagy más szent helyen temessék el. Az Úr halálára, temetésére és feltámadására emlékezve mindenekelőtt az elföldelés – magyarul a koporsós temetés – a legmegfelelőbb forma, mely kifejezi a test föltámadásába vetett hitet és reményt. Az egyház, mint anya kíséri a keresztényt földi zarándokútján, Krisztusban az Atyának ajánlja, és földi maradványait átadja a földnek abban a reménységben, hogy dicsőségben föltámad. A holtak eltemetésével az egyház megvallja a test feltámadásába vetett hitét és kiemeli az emberi test magasztos méltóságát, mint a személy lényegi alkotó részét. Ezenkívül a temetőkben való temetkezés szokása megfelelően válaszol az elhunytakat övező vallásos érzületre, hiszen az elhunytak a keresztségük révén a Szentlélek templomává váltak, és ezek a törékeny cserépedények a Szentlélekben szolgálva sok jót tettek. A temetőben történő temetés elősegíti továbbá az elhunytakra emlékezést és az értük mondott imát a család és a keresztény közösség részéről, nem kevésbé a vértanúk és szentek tiszteletét. (Forrás: Vatikáni Rádió)

Hamvasztásos temetés: a holttest elhamvasztása esetén urnába helyezett hamvak eltemetése, illetve elhelyezése, osszáriumba való bejuttatása

Urnatemetési hely: hamvasztásos temetés esetén az urnába helyezett hamvaknak urnafülkébe (kolumbáriumba), urnasírhelyre, urnasírboltba való elhelyezési, illetve eltemetési helye. Urna, koporsós temetési helyre is rátemethető. Urnát urnatartóban a sír felületére is el lehet helyezni. (Forrás: Temetői Szabályzat)

- *Szentmise a halottért* = *requiem* (lat.): elhunyt katolikus hívő lelki üdvéért bemutatott szentmise. Az elnevezés a gyászmise az introitus kezdő szavából: „Requiem aeternam dona eis, Domine...” (Örök nyugalmat adj, Uram, néki ...) ered.

A Katolikus Egyház Katekizmusa szerint a megholtakért azért mondunk szentmisét, mert „az egyház ennek során kifejezi hatékony közösségét az elhunytal: felajánlva az Atyának a Szentlélekben Krisztus halálának és feltámadásának áldozatát. Azt kérve, hogy gyermeke tisztuljon meg bűneitől, azok következményeitől, valamint jusson el a mennyek országának húsvéti teljességére. A hívek közössége, különösen az elhunyt családja az így ünnepeit Eucharisztia révén megtanul közösségben élni azzal, aki elaludt az Úrban, miközben részesedik Krisztus testéből, melynek élő tagja midőn vele, érte imádkozik.” (KEK 1689)

Vasárnapot és nagy ünnepeket kivéve mondatható a halálhír vételekor, a temetés napján, halál évfordulóin. A liturgikus szövegeinek alapmotívuma az Egyház közbenjárása az elhunytért. A liturgikus reform óta inkább a megkezdett örök élet, a föltámadás reménye a fő gondolat, ezért a miseruha színe gyakrabban a lila. A gyászmise is áldással, és a megszokott „Szentmise véget ért, menjetek békével!” felszólítással fejeződik be, kivéve ha lucernariumot végeznek.

- *Lucernarium* = a lat. lucerna, ‚lámpa’ szóból: ‚lámpagyújtás’: a II. Vatikáni Zsinat (1962-65) után a liberát helyettesítő szertartás, melyben a Húsvéti gyertya fénye a Föltámadottra utal. Évfordulós, ünnepélyesebb gyászmisék végén ma is végzik a Húsvéti gyertyát az oltár mellé helyezve.
- *Liberat* = középkori eredetű szertartás a gyászmise végén a ravatalnál. A *Libera me, Domine, de morte aeterna ...* (Ments meg, Uram, az örök haláltól...) imádsággal kezdődik.
- *Sírkő megáldás* = liturgiában szorosán véve az áldás szentelmény, mellyel az Egyház Isten kegyelmét kéri emberekre, ill. tárgyakra, hogy azok a lélek számára az üdvösség eszközévé váljanak. Kiszolgáltatója püspök, vagy pap. Ezek közé tartoznak a „szentelő áldások”, mely nyomán a személyt vagy a tárgyat a profán állapotából kiemelve Istennek ajándékoznak. A tárgyat áldással szentelünk Istennek. Ez imádságokkal és szenteltvízzel való meghintéssel történik.

V. AZ EGYHÁZI ÉV GYÁSZHOZ KAPCSOLÓDÓ ÜNNEPEI, EMLÉKNAPJAI

- *Egyházi év* = az üdvtörténet liturgikus ünneplésének évenként ismétlődő egysége. Fentebb, a „gyászév” kapcsán, már említettem ennek a fogalomnak a helyét a liturgikus folyamatban. Az „Egyházi év fogalma ismertebb, ez az, mely advent első vasárnapjától Krisztus Király vasárnapjáig tart, majd ismét az adventi idővel indul a következő liturgikus év.

Ez év alatt az üdvtörténet visszatérő ünnepköreit és ünnepeit éljük át, mely a maga változandóságával az állandóságot biztosítja számunkra. Hogyan? ...

Isten a történelemben szólítja meg az embert, s amint az anyagvilágot megszentelik a szentségek és szentelmények, úgy lesz az idő az ünnepnapok sorozatában az üdvtörténet ideje. Az egyház - és tehát nem Jézus - életének a polgári évbe komponált lelki imitációja. A keresztény Európa Egyházában ez évezredek át meghatározta a népek életrendjét. Ezeket töltik ki az állandó és a mozgó ünnepkörök; kapcsolódnak az Üdvtörténet ünnepei, valamint ezek közé szövődnek a szentek emléknapijai.

Belegondoltunk-e már, mennyire élő módon kapcsolódik össze ebben a liturgiában is az élet és a halál? Alig, hogy elkezdődik az advent, és bensőségesen megüljük a Megváltó Jézus születését, már másnap szembesülünk a hitéért vértanúhalált halt, fiatal István diakónus emléknapijával. És a liturgikus ünnepek változó állandóságában ismét a halállal nézünk szembe: Aprószentek ünnepe a gyermekhalál tényével szembesít.

- *Aprószentek* = aprószentek azok a 2 év alatti fiúgyermek, akiket Nagy Heródes öletett meg Betlehemben a napkeleti bölcsek látogatása után. Máté evangéliumában olvashatjuk a történetet (Mt 2,1-18), amely teljes összhangban áll Heródes egyéb véres tetteivel. Hatalmi féltékenységből feleségének és fiainak sem kegyelmezett, s ezért akarta mindenképpen megöletni az újszülött zsidó királyt is. Az aprószentek számának kérdésében eltérőek a vélemények. A lakosság arányait figyelembe véve, az akkor meggyilkolt kisfiúk száma 30-40 lehetett. Az Egyház kezdettől fogva vértanúként tisztelte az aprószenteket, akik nem szóval, hanem halálukkal vallották meg Krisztust. A betlehemi Születés-templom alatt megtalálták a hagyomány által őrzött barlangot, ahová eltemették e kicsinyeket. Bizony, ma sokkal nagyobb számban vannak veszélyben a megfogant, még meg sem született apró életek. Nem is gondoljuk, hogy mennyire fontos lenne, ha most a meghirdetett Szent József ünnepe és éve (2020), valamint a Szeplőtelen Fogantatás ünnepe között megérintene bennünket a lelki adoptálás gondolata. Az, az imádságot, liturgiát magába foglaló mozgalom, mely által tulajdonképpen örökbe fogadunk egy éppen

aznap megfogant gyermeket, akinek élete fokozottan ki van téve valamilyen jellegű abortív beavatkozásnak. 9 hónapon át kísérjük el ezt a kis magzatot születéséig, minden nap egy tized rózsafüzérrel, felajánlva az ő épségéért és családjáért. Az egész egy ígérettel kezdődik, melyben tulajdonképpen elköteleződik az ember emellett a 40 hetes lelki-szülői feladat mellett.

- *Hamvazószerda* = ha valamikor, hát ezen a napon az Egyház egészen elkötelezetten arra hívja fel a figyelmünket, hogy itt a Földön mi csak vándorok vagyunk: porból lettünk, és vissza kell térnünk a porba. Hamvazószerda, nagyböjt kezdőnapja a latin szertartásban, a húsvét vasárnaptól visszszámolt 40. hétköznapi. A törekvés, hogy Jézus 40 napos böjtjét kövessék. A bűnbánókat külön szertartással, a hamvazással indították a vezeklés útjára. A hamvazószerdai napon - a böjt 1966-ban történt reformja után is, azaz e napon - 18 éves kortól 60 éves korig csak háromszor szabad étkezni és csak egyszer szabad jóllakni, húst 14 éves kortól nem szabad fogyasztani ezen a napon és a nagyböjt péntekjein.
- *Nagyhét* = a nagyböjt utolsó hete virágvasárnaptól nagyszombatig. Napjai: nagyhétfő, nagykedd, nagyszerda és a Húsvéti Szent Háromnap. Ebből is kiemelkedik számunkra a Nagypéntek, amikor Jézussal végigjárva a keresztútját, elmélyíthetjük magunkban az Egyház liturgiája által, hogy a saját életutunkon is fel kell vennünk a keresztünket és úgy követni Jézust. Majd a kereszthódolat mozzanatával közelebb kerülni ahhoz a gondolathoz, hogy Jézus halála nyitotta meg az élet kapuját a földi ember számára, reményt és jövőt adva. A halál, melyre valójában egész életünk során készülünk, ehhez az Örökélet Kapujához vezet el bennünket is. Engedjük, hogy útítársunkká szegődjön és legyen kinek elpanaszolnunk fájalmunkat, hogy megérezhessük gondviselésének melegét, hogy lánggra lobbanjon a mi szívünkben is a hála és a köszönet!

Jézus elment, hogy megnyissa számunkra a Mennyet, helyet készítsen nekünk, hogy elhitesse velünk, hogy Ő - amint az apostolait is próbálta - felkészít bennünket a nagy Útra. Ez, ahogy az apostoloknak sem, nekünk sem mindig sikerül, ezért küldi számunkra a Vigasztalót, az Erősség Lelkét, aki megtanít helyesen imádkozni, kérni, ha kell vigasztalni, Aki eljön Pünkösdkor, hogy betöltse félénk lelkünket, és hogy a legnagyobb rossznak megélt veszteségben is meglássuk Isten akaratát, befogadjuk irgalmas szeretetét.

- *Halottak napja* = halottak napja, november 2-a, a földön küzdő Egyház ünnepélyes megemlékezése a tisztítótűzben szenvedő lelkekről. A halottakról

való gondoskodás a vallástörténeti kutatások szerint ősidőktől fogva mindenütt megtalálható jelenség. A hivatalos liturgiában az idők fejlődését követve Szent Odilo clunyi apát kezdeményezte, hogy miután Mindenszentek ünnepe az Egyház megemlékezik a mennyország szentjeiről, másnap az összes megholtáról is emlékezzünk meg.

Róma a XIV. században fogadta be. XV. Benedek pápa (ur. 1914-22) 1915-ben engedélyezte, hogy halottak napján minden pap 3 szentmisét mondhat; egyet egy konkrét elhunytért, egyet általában a tisztítótűzben szenvedő lelkekért, és egyet a pápa szándékára.

Ha az egyházi év egyéb időszakában nem is, de ez a liturgikus ünnep a mai napig elevenen fennmaradt az emberekben, akár hívő, akár egy kicsit távolabb is van az Istentől. De azon kell legyünk, hogy megőrizzük valódi értékét és értelmét, és ne engedjünk a külsőségeknek, hisz sajnos erre az ünnepünkre is rátelepedett már a konzumvilág!

- *Szentelek emléknapi* = szentek tisztelete, az Isten szentségéből részesedett és hivatalosan szentté avatott személyek tisztelete, a vallásosság erényének tette. A tisztelet legfelső foka a Szűzanyát illeti meg, utána következik Szent József, majd mindenki más: az Ószövetség nagy alakjai, az apostolok a vértanúk, az aszkéták, hitvallók, szent püspökök és rendalapítók, szüzek, özvegyek. A tanítóhivatal az Egyházat „nagy jelnek”, természetfölötti jelnek nevezi, mert megvalósul benne Krisztus követése. A szentek emléknapjait is jó és üdvös dolognak tartja, lehet kérni közbenjárásukat, és képüket is tiszteletben lehet tartani. Mindezt az Egyház liturgiája is kifejezi a szentekért hálából bemutatott és közbenjárásukat kérő szentmisével és zsoltosmával. E tisztelet lényegében, s nem csak fokozatilag különbözik az Istennek kijáró imádatától, ami tökéletes hódolatot jelent a mindenség ura előtt.

Vannak szentek, akiknek halálnapjához, mennyei születésnapjukhoz liturgikus cselekményeket, külön áldást, imát kapcsolt: Szent Balázs a „Balázsolás” liturgiájával a torokbetegségek és minden mársbetegséggel szembeni közbenjárónk. Szent József, Jézus nevelőapja, Szűz Mária jegyese, a haldoklók védőszentje, és a sok más foglalatosság védelmezése mellett a jó halál kegyelméért való közbenjárását is gyakran kérjük. Az autók ünnepélyes megáldása 1932-ben kezdődött Szent Kristóf segítségül hívásával hazánkban, 1970-ben Lékai László érsek újította föl, hisz ma a halálozási statisztikák van, hogy a betegségek után a második helyre teszik a közlekedés halálos áldozatainak számát!

VI. SEGÍTSÉG AZ EGYHÁZ RÉSZÉRŐL A GYÁSZ GYÓGYULÁSÁHOZ

„Tiszteletünk az elhunytak teste iránt”

„...Mi, keresztények hiszünk a szentek közösségében. Tudjuk, hogy értelmes és hasznos dolog a halottakért imádkozni, különösen pedig értük szentmisét bemutatni. A halottakért végzett könyörgésnek és az Isten képére teremtett ember teste - sőt keresztény ember esetén a keresztségben a Szentlélek templomává vált testünk - iránt köteles tisztelettel tartozunk. Ennek kifejezése koronként és kultúránként változhat. Ám jelenlegi katolikus közösségünkben a tiszteletadás és az imádság mértékadó formája az egyházi temetés szertartásában jelenik meg. Vallja az Egyház, hogy a keresztény embernek – hacsak a jog különleges okból el nem tiltja ettől – joga van az egyházi temetéshez (CIC 1176. kán. 1. §). Előírja, hogy „az egyházi temetést, mellyel az Egyház az elhunytaknak lelki segítséget eszközöl ki, testüket megtiszteli, és egyben az élőknak a remény vigasztalását adja, a liturgikus törvények szerint kell végezni” (uo. 2. §). Az Egyház ezen kívül „nyomatékosan ajánlja, hogy tartsák meg az elhunytak teste eltemetésének jámbor szokását; nem tiltja azonban a hamvasztást, kivéve, ha azt a keresztény tanítással ellenkező okok miatt választották” (uo. 3. §). Ebből világos, hogy a temetési szertartásra akkor is szükség van, ha elhamvasztották az elhunyt holttestét.

Manapság sok olyan szokás terjed az elhunytak hamvaival kapcsolatban, amely vagy nem fejez ki semmilyen tiszteletet (pl. nem kérik ki az elhamvasztott maradványokat, utcán, természetben elszórják a hamvakat, vagy egyszerűen, mint bármely tárgyat, a lakásban tartják őket). Ezek a szokások sokszor szubjektív, érzelmi okokra vezethetők vissza. Máskor hitünkkel összeférhetetlen világnézeti megfontolásokból fakadnak. Néha divatnak, néha más vallási meggyőződés következményének látszik a hamvak vízbe szórása vagy a természetben való elhintése.

Egészen különös eset, ha valaki egyházi szertartást kér szóró parcellás temetéshez. Erre a szertartáskönyvben nincs külön rítus, hiszen az egyetemes Egyház – mint az Egyházi Törvénykönyvből is láttuk – a földi maradványok elhelyezését, nem pedig elszórását tartja szem előtt. A megjelölt nyugvóhely lélektanilag is segíti, hogy kapcsolatban maradjunk az elhunyttal, hiszen halhatatlan lelke eleve fennmarad akkor is, ha teste elenyészik. Nekünk tehát épülésünkre szolgál a fizikai hely ismerete és a test iránti tisztelet kifejezése. Ezért – bár az egyházi szertartással végzett temetés mindig hatékony imádság az elhunytért –, hacsak lehet, igyekezzünk erről a formáról lebeszélni azokat, akik ezt kérik tőlünk. Ennek során tartsuk szem előtt a II. Vatikáni Zsinat tanítását: „A temetési szertartás fejezze ki világosabban a keresztény ember halálának húsvéti jellegét, alkalmazkodjék jobban az egyes területek adottságaihoz és hagyományaihoz” (Sacrosanctum Concilium, 81. pont).

Meg kell vallanunk, hogy manapság sokaknak anyagi nehézséget okoz még a szokásos urnás temetés illő megszervezése is. Erre az esetre azonban vannak olyan budapesti templomok (Bp.- Gazdagréti Szent Angyalok-templom, Bp.-Kelenföldi Szent Gellért-templom, Bp.-Pestszentlőrinci Árpád-házi Szent Margit-templom), ahol nagy, közös ciszternában, osszáriumba helyezik, és ott megőrzik az elhunytak hamvait, nevüket megörökítik, és illő, katolikus szertartást végeznek a temetésük során. ...

...Tegyünk meg tehát mindent, hogy halottaink hivatalos egyházi temetésben részesüljenek, a rokonságot pedig segítsük át az ilyenkor jelentkező emberi és anyagi nehézségeken! Például a plébánosnak szegénység címén joga van eltekinteni a stóladíjtól. Ahol pedig osszáriumos, közös ciszternában helyezik el a hamvakat, a sírhelyért sem szokás külön díjat kérni. Ezenkívül természetesen jó egyházközségekben külön temetkezési egyesület és alapítvány is létesíthető, amely a hajléktalan vagy más szegény elhunytak tisztas eltemetéséről gondoskodik. Ne feledjük: a halottak eltemetése az irgalmasság cselekedetei közé tartozik. Fejezze ki a halottak iránti kegyeletünk is keresztény hitünket a test feltámadásában és az örök életben. Emlékezzünk Dániel próféta szavaira: „Akkor azok közül, akik a föld porában alszanak, sokan felébrednek: némelyek örök életre, mások pedig, hogy örök gyalázatot lássanak. Akkor a tanultak ragyogni fognak, mint az égboltozat fénye, s akik igazságra oktattak sokakat, tündökölnek örökkön örökké, miként a csillagok” (Dán 12,2-3) (Forrás: Erdő Péter bíboros, 2010. évközi 25. vasárnap)

„Meggzelídiül számomra a gyász okozta bánat”

A fent leírtak szellemében – még Erdő Péter bíboros atya ezen írása előtt – 2005 őszén kezdtem foglalkozni, konkrétan férjüket vesztett özvegyek csoportjával rendi küldetésemnek, képzettségemnek megfelelően. Első lépésben csak a résztvevők sajátos problémáival, kérdéseivel foglalkoztunk, majd lassan kialakult bennem egy kép, hogy azt kell megkeresnem, hogy melyek azok a területek a mindennapi életükben, ami a halállal, a gyásszal kapcsolatosan sajátos élethelyzetet idéz elő.

Ezt követte aztán 2007-ben – a Budapesti városmisszió évében – Bíró László atya felkérésére az első „nyitott gyászcsoporthat” elindítása a Kelenföldi Szent Gellért plébánián. Itt tartottuk aztán már a tapasztalataimból indítatva az első „gyászolókért” felajánlott szentmisét is, ahová természetesen a csoporton kívül is sokan eljöttek. Így növekedett az érdeklődés és az igény ezekre a kéthetente esti órákban tartott beszélgetésekre. Folyamatosan kidolgoztam a témákat, egyrészt a felmerülő kérdések alapján, másrészt a beszélgetések során felfedezett hiányos ismeretek pótlására. Az együttléteket a kölcsönös egymásra figyelés és elfogadás jellemzi a mai napig is. Ahogy az igények növekedtek, átadtam ezt a lehetőséget

a plébánia állandó diakónusának, és tovább léptem. Már várt a saját egyházköz-
ségemben a plébános atya – ahová lakóhelyem szerint tartozom, a Batthyány téri
Szent Anna plébánián –, és ott a mai napig élhetnek a gyászolók, egyéni igényük
és lehetőségük szerint ezzel a segítséggel. Azért nevezem „nyitott” csoportnak,
mert ide bárki jöhet: özvegy, gyermekvesztő, szülővesztő, vagy bármi egyéb vesz-
teséget okozó történést átélt hívő, vagy magát Istentől távolabb érző ember, kor-
ra, vallásra, elkötelezettségre való megkülönböztetés nélkül. Azt sem határozom
meg, hogy mennyi ideig, hány alkalommal jöjjön/jöhet. Azt szoktam mondani,
amíg szükségét érzi, amíg segítséget jelent.

Az igény nem csökken, és második éve meghívást kaptam a Budai oldal kicsit
távolabbi plébániájáról a Pasaréti Ferencesektől, hogy ott is igény lenne az együtt-
létekre. Amikor az új időpontot megbeszéltük, ami a délelőtti órákra esett, nem is
gondoltam, milyen sokan fognak örülni, hogy világosban könnyebben közleked-
nek, és még a környéki agglomerációs területről is érkeznek így oda a gyászolók.

Ahogy telt az idő, és távolabbi helyekről is jött érdeklődés, lehetőséget kaptam
a Tahi Szív Lelkiségi Központ vezetőjétől, hogy évi két alkalommal, kedvezmé-
nyes áron és körülmények között többnapos programot tarthatok. Ez szintén él
a mai napig is, és főleg a vidéken élők veszik igénybe, akik a távolság miatt nem
tudnak a Budapesti programokon részt venni.

Az özvegyekkel indult „zárt” csoport azt jelentette, hogy ott viszont csak öz-
vegyek vannak. de a szükséghez alkalmazkodva volt hosszabb-rövidebb ideig
„gyermekvesztők” csoportja, „fiatal szülővesztők” csoportja, és mindez lassan ki-
egészült a személyes beszélgetés – lelki kíséret formájával egyéni igény szerint.
Valószínűen sokakban felmerül ezeket így olvasva, a „jó, de hogyan tovább?” –
az igény természetesen ebben is továbbgondolásra készítetett.

Mivel én – Isten kegyelméből - negyvenhatodik éve szerzetesnővéreként élhe-
tem az életem, a szerzetesközösségemhez hivatalosan világi hívek imacsoportja is
tartozik: ők a Segítő Nővér Család Társai. Akit az velünk való együttlét alatt meg-
érintett a karizmánk, ami ugyancsak közel áll a gyász témaköréhez - mivel a teljes
neve a szerzetesrendünknek: a Tisztítóútban Szenvedő Lelkeket Segítő Nővé-
rek -, kapaszkodót találnak. Így tovább megélhetik kis csoportokban a közösség
„tartozni valahová” érzését, megtartó erejét. Vannak, akik a másik lehetőséggel
élnek, és a „veszteséggel élők” baráti csoportjához kapcsolódnak. Részt vesznek
az együttléteken, a szabadprogramokon. De a többség szépen lassan, idővel vissza
talál személyes igényei szerint a családhoz, baráti körökhöz, vagy nem egy esetben
örülhettünk, ha újra párt találva boldogan tudott tovább élni.

Amint említettem, hogy én, mint szerzetes segítgetem a gyászolókat, kérdez-
heti valaki, de hisz én sose leszek özvegy és sose leszek gyermekvesztő, hogyan
merek akkor én melléjük állni, hisz nincs tapasztalatom? De vannak segítőim!

Özvegyek, gyermekvesztők, magzatvesztők, akik nélkülönözhetetlenek a tevékenységem, szolgálataim során. Hála és köszönet érte nékik, és mindazoknak, akik az együttléteink során megélték, megtapasztalták az Egyház segítő szándékát, és ezt a tapasztalatukat tovább adták a környezetükben veszteséget, gyászt megélő ismerőseiknek, felbecsülhetetlen pasztorációs segítséget jelentve a mai, egyre inkább elmagányosodó, csak magával foglalkozó életformát élő, szekularizálódó világunkban.

Köszönet mindazoknak a püspök atyáknak, plébános atyáknak, papoknak, szerzeteseknek, akik a kezdetektől máig hűséggel segítették munkánkat, önzetlen szolgálattal, szentmiseáldozatot bemutatva, gyóntatást vállalva, plébániai beszélgető programot szervezve szerte Magyarországon.

A kéthetente megtartott együttlétek tervezett éves programjának témáihoz kidolgozott vázлатаim nyújtanak alapot, és pont ez teszi lehetővé, hogy mindig tudjak a váratlan, az alkalom hozta szükséges kérdés megbeszéléséhez igazodni. Csak egy apró példa: van, hogy a megérkezéskor valaki mindjárt előre bocsájtja, hogy ő valójában protestáns vallású, de nagyon szeretne részt venni a programunkon. Ahogy fentebb írtam, ennek semmi akadálya, de én magától értetődően, ha épp valamely Mária-énekünkkel akartam kezdeni az együttléteket, akkor a taize-i Mária-éneket fogom választani. Programjainkról igyekszünk hirdetőtáblákon, írott formában, ill. online és a rendelkezésünkre álló médiafelületeken minél több rászoruló értesíteni, számukra a segítség lehetőségét felajánlani.

TÉMASOR A NYITOTT CSOPORT EGYÜTLÉTEIN

Az együttlétek témáinak aktualizálása egyrészt az egyházi év szerint, másrészt a csoport pillanatnyi összetétele, ill. igénye szerint történik. Így van olyan téma (* jelölve), amelyet többször is elő kellett venni az év folyamán. Kéthetente találkozunk, 1 ½ - 2 órára.

1. Vigasz, mint amire mindannyian rászorulunk*
2. Elengedés, ami nem azonos az elfelejtéssel*
3. Kísértés – mi kellett volna másként tenni?*
4. Szeretet, mint lelki alapszükségletünk egyike
5. Mindenszentek, Halottak napja – mit kéne tennem?
6. Találkozás, itt és majd „odaát”
7. Ünnepek, amelyet nem túlélni, hanem megélni akarok*
8. Szilveszter – új év, új remény = a jövő
9. Újrakezdés, célkitűzések, elhatározások
10. Istenkapcsolatom, imaéletem, mint forrás

11. Betegek világnapja: betegség – gyász
12. Kiengesztelődés, megbocsátás, vélt vagy valós bűntudat*
13. Húsvét öröme – a feltámadásba vetett hitem
14. Hogyan tudok felállni gyászomból?*
15. Öröm útja – napjaim szépsége
16. Barátok, környezetem korábban és ma
17. Mária hónapja – anyák napja
18. Szentlélek-várás – az Erősség Lelke
19. Reményem, vágyaim, álmaim*
20. Záró találkozás, hálaadás

Érdekes alkalmanként megkérdezni a résztvevőket, milyen kérdések foglalkoztatják őket, esetleg miről szeretnének hallani, beszélgetni. Ilyenkor nagyon komolyan kell venni a feltett kérdéseket! Ilyen témák Pl: „Mikor pakoljam el a holmiját?”; „Milyen gyakran kell kimennem a temetőbe?”; „Jó-e ha, otthon tartom a hamvait?”; „Meddig járjak feketébe?”, stb.

ÖSSZEGZÉS

A liturgia és a gyász témakörét érintően kaptam a felkérést a Praeconia folyóirat számára. Hosszú időt vett igénybe, amíg a két fogalom egymáshoz való megközelíthetőségét megtaláltam. Korábbi értekezéseimben mindig a gyász, a halál és a gyászoló oldaláról közelítettem meg a témát. Így, amikor mindazt végiggondoltam, hogy mikor, hol, hogyan, milyen formában találkozik a gyászoló az Egyház liturgikus tevékenységeivel, és talán életében először kell válaszolni a temetést intézve a plébánia irodájában feltett kérdésekre, teljesen ismeretlen szavakat, kifejezéseket hall, hogyan is válaszoljon?!

És már el is érkeztem egy újabb fájó, sok-sok hiányt rejtő helyzethez, amiről már csak nagyon sokszor utólag hallok. Igen, ez a plébánián történő kapcsolatfelvétel a gyászolókkal. Az egyre gyorsabb generációváltás következtében lassan már több lesz az olyan családtagokkal való találkozásunk, akik bizony nem, vagy csak nagyon felületesen ismerik a katolikus liturgiát, azon belül is a gyással kapcsolatos területeit. Nincs fórum, lehetőség, ahol kellő ismereteket szerezhethetnének, mert már mindent az erre szakosodott vállalkozók intéznek - tisztelet a kivételnek!!!

Pedig egy sajnálatos módon elszalasztott lehetőséget veszít el így Egyházunk, amikor nem helyez kellő hangsúlyt és nem biztosít nagyobb jelentőséget a gyászolókkal való kapcsolatteremtésre, hisz' ebben az érzékeny, együttérzésre váró életállapotukban felébreszthetnénk a gyászolóban a pozitív tapasztalatok alapján, a vágyat a kapcsolattartás továbbvitelére. Nagy feladata a XXI. század Egyháznak, megtalálni a Kánonjogi Kódexben a II. János Pál pápa által is jóváhagyott és kiemelten ajánlottakat: „Hűségesen őrizzék meg a hívek holttesteinek eltemetésének szokásait.” Melyek ezek a hagyományok és szokások, amelyek a halálhoz, gyászhoz való kapcsolatunkat, az Egyház által nyújtott segítséget a mai ember számára is megtalálja, méghozzá úgy, hogy az az eredeti célját elérje, vagyis a veszteségen és a fájdalomon át az Örökkévalóra, a teremtettségem Célja felé vezető Útra irányítsa figyelmünket!

És most rátekintve erre az írásra, ismét csak elgondolkodom: kinek is írom én ezeket a gondolatokat, kik lesznek azok, akik ezt olvassák? Őszintén el kell mondanom, nem tudom, de hiszem, hogy ha meg kellett írnom, a Gondviselés majd eljuttatja azokhoz, akiknek segítségére lehet egy-egy fogalom, vagy a hozzáfűzött gondolat, megélt tapasztalat.

Adja Isten, hogy így legyen!

„Nunc dimittis...”

A latin egyház liturgiájában

Az a hatsoros ének, amelyet a Lukács-evangélium őrzött meg számunkra (Lk 2,29-32), amelyet egyszerűen a latin szöveg (Vulgata) kezdőbetűiről nevezünk *Nunc dimittis*nek, az egyházi imádságos hagyomány egy parányi gyémántja. Ezek Simeon zoltárszerű énekének kezdő szavai, amelyben az agg istenfélő igaz ember hálát ad Istennek élete nagy reményének beteljesüléséért. Az ének második felében a már korábban, az ószövetségi jóvendölésekben is megfogalmazott egyetemes üdvösség gondolata lép előtérbe. Egy, ez eddig jelentéktelen, háttérbe húzódtott ember mint látnok jelenik meg a jeruzsálemi templomban, hogy Jézus templomi bemutatásának órájában „éppen” ő legyen ott, ő vegye karjába a gyermeket és áldja az Istent. Az ő szaván, látomásán keresztül tágul ki az első szövetség szűk temploma az egész világot átfogó (minden nép szeme láttára, a pogányoknak fény...) univerzális távlatokba, hogy a megszületett Üdvözítő most már ne csak Mária, József és a pásztorok öröme legyen, hanem az egész világé, és ez Izrael dicsősége.

ÉLETRAJZI ADATOK:

A Szerző Budapesten született, 1955-ben. 1978-ban szentelték pappá Budapesten.

Káplán volt Balassagyarmaton, 1978–1979 között, majd ösztöndíjas lett Romában 1979-től 1982-ig, Teológiai tanár és prefektus volt az esztergomi szemináriumban 1982–1992 között, és egyben a Bibliotheca könyvtárosa is 1984-ig.

Egyetemi lelkész Budapesten 1992–2020 között. Plébános a Bp.-Felsőkeresztinavárosi Keresztelő Szent János plébánián 2020-2022 között.

Főiskolai tanár és tanszékvezető volt a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán 2004-től 2022-ig.

Érseki tanácsos volt 1986-tól, majd pápai káplán 1994-től. Az Érseki Bíróság bírója volt 1996-2022 között.

E folyóiratnak (Praeconia) 2009-től egészen 2022-ben bekövetkezett haláláig volt főszerkesztője.

FORDÍTÁSVÁLTOZATOK ÉS MAGYARÁZAT

A *Nunc dimittis* különféle fordításokban terjedt el. Mindegyik próbálta a pár soros kis himnusz költőiségét megőrizni, visszaadni, mégis a fordító sajátos szempontját érvényre juttatni.¹

¹ Vö. MKL IX, 859.

Talán magyarul a legelterjedtebb a Békés-Dallos Újszövetségi Szentírás² változata, amely igen sok kiadásban megjelent:

*Bocsásd el most szolgádat, Uram,
szavaid szerint békességben,
hiszen már látták szemeim az üdvösséget,
melyet minden nép számára rendeltél:
világosságul a pogányok megvilágítására
és dicsőségére népednek, Izraelnek.*

Ezt revideálta nemrég a bencés Simon T. László fordítása³:

*Most elbocsáthatod, Uram,
szolgádat szavaid szerint békességben,
mert meglátta szemem üdvösséged,
amit minden nép szeme láttára megvalósítottál:
a fényt, ami a pogányoknak kinyilatkoztatás,
és népednek, Izraelnek dicsőség.*

A Szent István Társulat által készített fordítás⁴ megint csak más variációt tár elénk:

*Most bocsásd el, Uram, szolgádat,
szavaid szerint békében,
mert látta szemem üdvösségedet,
melyet minden nép színe előtt készítettél,
világosságul a pogányok megvilágosítására,
és dicsőségül népednek, Izraelnek.*

Érdekes még Farkasfalvy Dénes OCist fordítása⁵, amelyet a zsolozsma magyar nyelvre fordításakor (sok éven át használt) változatban adott közre:

*Most elbocsáthatod, Uram, szolgádat
békében, ahogy megígérted,*

²BÉKÉS GELLÉRT ÉS DALOS PATRIK, (5. kiadás), Róma, 1967, 141. (Nevezik ezt a kiadást Limburgi újszövetségnek is, mert az első imprimaturt 1955-ben Gulielmus Kempf limburgi püspök adta hozzá.)

³Újszövetség, Pannonhalmi Főapátság, 2014, 220.

⁴Biblia (Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás), Szent István Társulat, Budapest, 2005, 1495.

⁵Zsolozsmáskönyv hívek számára, OMC könyvkiadó, Bécs, 1986, 766.

*mivel meglátta szemem az üdvösséged,
mit készítettél minden nép elébe,
hogy fény legyen: a nemzetek világossága,
népednek, Izraelnek dicsősége.*

A most érvényben lévő zsolozsmáskönyv⁶ pedig ezt a fordítást ajánlja:

*Bocsásd el most, Uram, szolgádat,
szavaid szerint békességben,
hiszen már meglátták szemeim
akit küldtél, az Üdvözítőt.
Őt adtad számunkra
csodájára minden népnek,
hogy fényeskedjék az egész világnak
mint választott néped dicsősége.*

Ez a változat sajnálatosan megváltoztatja az eredeti szöveget és az 'Izrael' szavat kihagyva csak választott népet említ, ami kevésbé felel meg a Liturgiám authenticam hivatalos szentszéki végrehajtási instrukció szabályának.⁷

Végül érdemes összehasonlítani a katolikus változatot a protestáns *Nunc dimittis*-fordítással⁸ is:

*Most bocsátod el, Uram, szolgádat
beszéded szerint békességgel,
mert meglátta szemem üdvösségedet,
amelyet elkészítettél minden nép szeme láttára,
hogy megjelenjék világosságul a pogányoknak
és dicsőségül népednek, Izraelnek.*

A szentírástudósok és az egyházatyák hamar észrevették, hogy e pár soros imában négy régi, prófétai idézet húzódik meg. A 30. versben szereplő „meglátni az üdvösséget” Izajás 52,10-ben a teljes mondatban így hangzik: „Felfedte szent karját az Úr, minden nemzet szeme láttára és meglátja a föld minden határa

⁶ *Az imaórák liturgiája*, III, Szent István Társulat, Budapest, 2016, 598.

⁷ ISTENTISZTELETI ÉS SZENTSÉGI FEGYELMI KONGREGÁCIÓ: *Liturgiám authenticam* (Római dokumentumok 18), Szent István Társulat, Budapest, 2001.

⁸ *Biblia* (Istennek az Ószövetségben és Újszövetségben adott kijelentése magyarázó jegyzetekkel), Kálvin János Kiadó, Budapest, 2018, 1285.

Istenünk szabadítását.” Rejtettebben és nehezebben fellelhető módon e szavak megtalálhatók a 46,13-ban is: „szabadításom nem késlekedik; szabadítást adok a Sionon, és dicsőségemet Izraelnek.”. Az utolsó mondat viszont egyértelműen az izajási fordulatra utal: „a nemzetek világosságává teszek” (42,6, ugyanez szó szerint a 49,6-ban is). Jézus pedig éppen ezt a képet vonatkoztatja magára: „Én vagyok a világ világossága...” (Jn 8,12).

Simeon neve már jelentőségteljes: „Isten meghallgatott”, akit Lukács evangélista Keresztelő Jánoshoz hasonlóan mutat be, mint aki várta Izrael vigasztalását. Már ennek a bemutatásnak is a háttére Izajásra megy vissza (vö. 40,1; 66,12-13). Simeon nem papi ember, Anna sem, mégis a templomban várják – a Szentlélek indítására – a csodát, a beteljesülést. Ott, ahol az istentisztelet helye van. „A színpad most elő van készítve Simeon *Nunc dimittis* kezdetű imája számára, hiszen a törvény, a prófétai Lélek, és a templomi kultusz most mind összetalálkozott, hogy Jézus nagysága számára a környezetet biztosítsa... A Jézusban megvalósult isteni üdvösség kiárad és átöleli Isten népét, Izraelt, s aztán körülveszi a többieket, a népeket is... Ők is örökösei Isten ígéreteinek.”⁹

„Az elbeszélő figyelme immáron teljesen Simeon és Jézus találkozására irányul... Többről van itt szó, mint Simeon személyes várakozásának és vágyának beteljesüléséről. A találkozás az üdvösségtörténet két korszakának a határát jelzi: Simeon a végére érő Ószövetséget, míg a kised Jézus a most kezdődő Újszövetséget képviseli. Simeon szavai pedig világossá teszik, hogy az Ószövetség várakozása Jézusban a beteljesedéshez érkezett... A békében való elbocsátás a békés, Isten áldásától kísért halált jelenti...”¹⁰ Ezért válik majd e kis himnusz a keresztyén temetés egyik lényeges imádságává.

Van olyan bibliamagyarázó is, aki a Szentlélektől indított Simeon „pozíciójára” is figyel: „hittel eltöltve karjában tartja a gyermeket, és magasztalja Istent. Annak az embernek a képe, aki részesült az üdvösségben. Úgy fogadja Jézust, mint a vendéget szokás – teljes tisztelettel és szeretettel.” A magasztaló szavak „a gyermektől kapott kinyilatkoztatás visszhangja. Énekét, életének esti dalát, Izajás könyvének szavai és szelleme hatják át. A Lélektől megvilágosított emberek értenek hozzá, hogy helyesen értelmezzék az Írást, és jól ítélik meg az üdvösség eseményeit.”¹¹ Az éles szemű szentírás magyarázó azt is megállapítja, hogy „az ősz próféta az izajási jóslatra támaszkodva teljes nagyságában hirdeti azt, ami már fölcsendült a *Magnificat*-ban és az angyali énekben: Isten Jézusban az egész világnak üdvösséget ajándékoz. »Minden test meglátja Isten dicsőségét« (Lk 3,6)

⁹ ROBERT J. KARRIS OFM: *Evangélium Lukács szerint*, in: Jeromos Bibliakommentár II, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2003, 174.

¹⁰ KOCSIS IMRE: *Lukács evangéliuma*, Szent István Társulat, Budapest, 1995, 57-58.

¹¹ ALOIS STÖGER: *A Lukács-evangélium*, Prugg Verlag, Eisenstadt 1975, 55.

és »tudjátok meg hát, hogy Isten üdvössége a pogányoknak jut majd osztályrészül. Ők meghallgatják« (ApCsel 28,28).¹²

A protestáns bibliamagyarázat azt emeli ki e kis himnusz magyarázatában, hogy Izrael vigasztalása, amelyben a prófétai ígérek végül megvalósulnak, nem más, mint a Messiás és a messiási idő üdvössége, erre utal a békesség szó. Az üdvösség annyit jelent, mint a pásztorkok csodálkozásának a tárgya, a többi nép – a pogányok – pedig nem pusztán szemlélői lesznek a világosságnak, hanem „ellenkezőleg: a Messiás az övék is lesz, a pogányok Messiása”, amiért dicsérik Isten népét, Izraelt.¹³

Szent Szofróniusz püspök szónoklatában egészen tágra nyitja az esemény horizontját. „Sietve menjünk elébe valamennyien... senki ki ne maradjon e menetből... égő gyertyákat is viszünk ilyenkor azért, hogy ezzel is jelezzük a hozzánk közelítő Isten világosságát... ne legyen köztünk senki, aki nincs beavatva ebbe a világosságba... rajta keresztül látjuk meg ugyanis az Isten Üdvösségét, amelyet minden nép számára rendelt... Isten jelenlétét szemléltük, lélekben karunkba vettük, és már új választott népnek hívnak bennünket. Úgy ünnepeljünk ezen az évfordulón, hogy jelenlétét többé sohase feledjük el!”¹⁴ Nyilvánvalóan e szavak mögött már ott húzódik a február 2-i (Gyertyaszentelő-napi) körmenet gyakorlata.

LITURGIKUS HASZNÁLAT

A római olvasmányos rend előírása szerint a templomi bemutatás eseményét többször is felolvassuk a miseliturgiában a karácsonyi időben: december 29-én, Karácsony nyolcadában a napi evangéliumban, Szentcsalád ünnepén a „B”-évben szintén az evangéliumban, és természetesen a február 2-i ünnep evangéliumában. Ez nemcsak azért van így, mivel Jézus gyermekségtörténete Máté és Lukács leírásában sem túl hosszú, mondhatnánk szükséztől, a karácsonyi ünnepkör pedig több napból áll, mint amelyekre mind más és más evangéliumi epizódok esnének, hanem azért is, mert a jelenet fontos Jézus egész gyermekségtörténete, küldetése, megváltó műve szempontjából.

A *Nunc dimittis* a napi zsolozsma állandó részévé vált, hiszen a záró imaóra csúcspontján imádkozzuk nap mint nap. Az evangéliumi canticumok között – *Magnificat*, *Benedictus*, *Nunc dimittis* – tartjuk számon, kiemelt helyen, hiszen annak a ritka bibliai műfajú szövegnek egy példája, amely műfaj még a szentírás

¹² Uo., 56.

¹³ Uo., 1285.

¹⁴ Orat. 3, de Hypapante, in PG 87, 3, 3291-3293, ld. *Az imaórák liturgiája* III, Szent István Társulat, Budapest, 2016, 1266-1267.

világán kívül is ismert volt. A kanticum a latin 'canto' (énekelni) szóból ered. A római drámában háromszereplős ének: egy pantomim-művész, egy énekes és egy fuvolás játéka volt. Változatos ritmusával rendszerint erős szenvedélyt fejezett ki. Később különvált a drámától, s egyszemélyes ének lett, a Szentírásban személyes hálaének.¹⁵ E műfaj nemcsak az újszövetségi szentírásban található meg, korábban is olvashatunk ilyet Mózes (Kiv 15,1-21), Mirjam, Anna (1Sám 2,1-10), Azariás énekében (Dán 3,24-90). Ezért használja az Egyház az újszövetségi kanticumokat díszesebb tónusú, antifónás tételként a Laudesben (Reggeli dicséret), a Vesperásban (Esti dicséret) és a Kompletóriumban (Befejező imaóra)¹⁶. A három újszövetségi kanticumot a középkori liturgikus könyvek „evangéliumnak” is nevezték, ezért vetünk keresztet magunkra a kezdő szavainál. A *Magnificat*ot és a *Benedictust* mindig zsoltáritíniummal kezdjük.¹⁷ Az is egyfajta sajátos kiemelés, hogy az evangéliumi kanticumok éneklése alatt az ünnepélyes zsolozsmában incenzálás (füstölés) van. A *Nunc dimittis* kanticum helye a napot lezáró Befejező imaóra vége felé van, ezzel búcsúzik a keresztény ember a naptól, Simeon szellemében, az ő szavaival. Azután már csak a könyörgés, a lezárás és a Mária-antifóna következik.

A latin egyház zsolozsmájának utolsó – napzáró – imaórája egyre nagyobb jelentőséget kap a nem pap és nem szerzetes, világi hívek körében is. Szívesen kibővítenék, alkalmaznák közös, vagy kisebb körben mondott esti imádságként. Ebben az esetben is a korábbihoz hasonlóan nagy fontosságot tulajdonítanak a *Nunc dimittis* éneknek.¹⁸ A hívek előszeretettel éneklék, és a kedv még korábbról ered, amikor szerzetesek latinul énekeltek, ők pedig anélkül, hogy értették volna, bekapcsolódtak a fennhangon való kántálásba.

AZ EGYÉB LITURGIKUS CSELEKMÉNYEKBE

A *Nunc dimittis* himnusz elszakíthatatlan kötelékben van a február 2-i, ún. Gyertyaszentelő-körmenettel. A processziók közül az egyik legősibbről van szó, amelyet a kereszténység a Boldogságos Szent Szűz és a szentek tiszteletére gyakorolt: ezek között volt Mária születése, dormitiója (elszenderülése), és a keleti gyakorlatban igazán ünnepelt Urunk bemutatása ikonokkal, esti órákban pedig

¹⁵ MKL II, 168.

¹⁶ Uo. – A bizánci imaórákban a heszperion (Vesperás) záró részében szerepel (vö. RUPERT BERGER: *Lelkipásztori liturgikus lexikon*, Vigilia Kiadó, Budapest, 2008, 357.)

¹⁷ KÜHÁR FLÓRIS ÉS RADÓ POLIKÁRP: *Liturgikus lexikon*, Komárom, 1933, 64; valamint VERBÉNYI ISTVÁN ÉS ARATÓ MIKIÓS ORBÁN: *Liturgikus lexikon*, Ecclesia, Budapest, 1988, 113.

¹⁸ LIBORIUS OLAF LUMMA: *Kompeltmodule*, in *Gottesdienst* 11, (2018. május 28),126-127.

fáklyákkal.¹⁹ A február 2-i Urunk bemutatása a templomban a Karácsonyt követő 40. napon noha már az évközi időre esik, mégis lényegében egy a karácsonyi titokhoz tartozó „kihelyezett ünnep”. Jeruzsálemben a IV. századig nyúlik vissza a gyökere, s ugyanakkor a keleti és nyugati gyakorlat kissé szétválása is ugyanazon titok kapcsán. A keleti keresztények a találkozást (Simeonét és Annáét) emelték kis, míg a nyugatiak – valószínűleg a Rómában dívott régi pogány szertartás „megkeresztelése” által – a fény ünnepének tartották és tartják ma is, ezért vonulnak a hívek gyertyával a kezükben a körmeneten.²⁰ A római liturgiában régen Mária tisztulása volt az ünnep neve (Purificatio BMV), ahogy az ószövetségi törvény megkívánta, korunk inkább az újszövetségi vonásra figyel: az igazi fénynek, a világ Világosságának a belépésére a templomba, azaz Krisztus ragyogó jelenlétére a világunkban.²¹

Ezért szerepel a gyertyaszentelés és körmenet liturgiájában a *Nunc dimittis* hangsúlyosan. A szertartás kezdetén és a körmenet alatt a nép (vagy az előénekesek) refrénszerűen ismétlik: „Új fény támad, pogányoknak üdvösség, – kiválasztott nemzetednek dicsőség”, majd a *Nunc dimittis* minden sora után ezt a választ ismétli meg a körmenetben vonuló nép. Ezen kívül még a napi mise szövegei között az Áldozási énekben is visszatér egy sora: *Már meglátták szemeim az Üdvözítőt, őt adtad számunkra, csodájára minden népnek.*²²

Ahogy a szentírásstudósok is utalnak rá, az aprócska himnusz gondolati szál fűzi a halál tényéhez. Simeon a földi világból való elbocsátásáért fohászkodik nemcsak azért, mert már öreg, hanem mivel beteljesült az élete: „meglátta szemem üdvösséged”. Érthető, hogy a keresztény temetési szertartás részévé is vált az imádság, méghozzá a holttest elföldelését követően hangzik fel a szertartás befejezéseként (válaszos énekként). A liturgia találékonyságára mutat az a választás, miszerint a *Nunc dimittis* válasza, refrénje a Lázár feltámasztásának történetéből való: „Én vagyok a feltámadás és az élet. Ki bennem hisz, elnyeri az üdvösséget. Hívó lélek a halállal meg nem halhat: bűneire trónusomnál nyer irgalmat.” Jézus a János evangélium leírása szerint mondja: „Én vagyok a feltámadás és az élet. Aki hisz bennem, még ha meghalt is, élni fog” (Jn 11,25). A temetési szertartás szinte „koronájaként” hangzik fel az ének, ami után már csak az elbocsátás marad hátra.²³

¹⁹ Vö. DOMENICO SARTORE – ACHILLE M. TRIACCA: *Nuovo Dizionario di Liturgia*, Ed. Paoline, Roma, 1984, 1116 (Processione III, 4.b.).

²⁰ Ld. PÁKOZDI ISTVÁN: *A Bárány menyegzője*, Tihanyi Bencés Apátság, Tihany, 2010, 29.

²¹ Vö. VÁRNAGY ANTAL: *Liturgia*, Lámpás Kiadó, Abaliget, 1993, 418.

²² *Misekönyv*, Szent István Társulat, Budapest, 1991, 545, 547 és 549.

²³ Ld. *Temetési szertartáskönyv* (Ordo Exsequiarum), Szent István Társulat, Budapest, 2007, Felnöttek temetése 2. változat: 68-69; 4. változat: 129-130.

ÖSSZEGZÉS

A *Nunc dimittis* kétségtelenül a február 2-i, Urunk templomi bemutatása ünnepének (Gyertyaszentelő Boldogasszony) legszebb, legjelentősebb éneke, himnusza. A Biblia és Anyaszentegyházunk egy féltve őrzött kincse, ami egyszerre része a nagy, közös liturgiának, ugyanakkor számtalan hívő ember mindennapi imádságában is szó szerint elmondja. Olyan kincs, ami egyszerre gazdagítja a hivatalos liturgiát és az egyéni lelki életet.

A *hypapante* találkozást jelent: Jézus a templomban Simeonnal, Annával, az ószövetségi néppel találkozott. „Mindaz, ami a »mi testünk természetében« megjelenő Krisztussal történt, értünk történik, sőt bennünk is történik. Testében ott vannak testének tagjai is. Amikor őt bemutatják, mi is bemutatunk...”

Ma, ezen az ünnepen Egyházanyánk bemutat minket az Atyának, s mi azt kérjük, hogy tisztult lélekkel legyünk ott... Ez a bemutatás örök időkre szól, s akkor teljesedik be, amikor majd az Egyház és Mária a mennyei templomban fog minket bemutatni” – írta erről a titokról a liturgikus szakember.²⁴ Ez a misztérium, ami Simeon énekének is a magja, a római liturgia napi könyörgésében (collecta) nyer összefoglalást:

*Mindenható, örökkévaló Isten,
felségedet esdekelve kérjük,
hogy miképpen egyszülött Fiadat a mai napon
a mi testünk természetében mutatták be a templomban,
tedd meg, hogy azonképpen mi is tisztult lélekkel mutattassunk be teelőttd!*²⁵

²⁴ DOBSZAY LÁSZLÓ: *Jegyzetek a liturgiáról*, Új Ember Kiadó Budapest, 2001, 209.

²⁵ Dobszay László saját fordítása, uo., 208.

A temetés szertartásának nevelő ereje

RÖVIDÍTÉSEK

- SC = Sacrosanctum Concilium
- CVMC = Comunicare il Vangelo in un mondo che cambia. Orientamenti pastorali dell'Episcopato italiano per il primo decennio del 2000, 29 giugno 2001. (Az evangélium közlése a változó világban. Az olasz püspöki kar lelkipásztori irányvonalai a 2000-es év első évtizedében, 2001. június 29.)
- CEI = Conferenza Episcopale Italiana (Olasz Katolikus Püspöki Konferencia)
- RE = Rito delle Esequie (Temetési Szer-tartás)

Fordította: Tamási Dorottya,
Krizsanyik Róbert
Forrás: *La vita in Cristo e
nella Chiesa*, 2012,2, 39-42.

ÉLETRAJZI ADATOK:

A Szerző az alessandriai egy-házmegyében plébános, ahol a Liturgikus Intézet igazgatója is. A párizsi Katolikus Egyetemen liturgiára szakosodott. A milánói teológiai karhoz tartozó Alessandria SIT liturgiaprofesszora. A *Rivista di Pastorale Liturgica* társigazgatója.

(silvano.sirboni@alice.it)

Az Egyház túlnyomó többsége számára, amely azon szertartási könyvek elsődleges címzettje, melynek cselekményben való megünneplése mindig az első (ha nem az egyetlen!) eszköze marad a hit átadásának és a megkereszteltek progresszív formálásának (vö. SC 14; CVMC 49; EVBV 39).

ELŐSZÓ

A szóbeli katekézis, noha szükséges, de ugyanakkor rendkívül hasznos néhány alkalma nagyon kevés dolgot érint. Minden olyan lelkipásztornak ez a tapasztalata, aki hitt a II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformjában, és készséggel, szakértelemmel próbálta alkalmazni azt.

A zsinati megújulás (az Egyház újrafelfedezése mint közösség, az igehirdetés elsődlegessége, a keresztény papság jelentése, az ökumenizmus, kapcsolat a világgal...) az Egyház szövetébe a liturgia ünneplésén keresztül került be. A *Temetési szertartáskönyv* második olasz kiadása, a szertartási és eukológiai újdonságoktól

eltekintve, alkalmat kínál arra, hogy előlről kezdjük az utolsó út titka és ünneplése körüli katekézist és lelkipásztori szolgálatot (vö. RE, Presentazione CEI, 5). Valóban, a temetés szertartása - sok más liturgikus ünnephez hasonlóan - új köntöst kapott a zsinati reformtól, amelyet gyakran nem tud helyesen, jó ízléssel hordani. Ezért a szép is esetlenné, triviálissá válik. Röviden: *ars celebrandi* (az ünneplés művészete) nélkülivé. Tehát arról van szó, hogy a *Temetési szertartáskönyv* második olasz nyelvű kiadásának alkalmából fedezzük fel újra és ragadjuk meg a globális tervet (=a hitet, amelyet a szertartáson keresztül szeretne közvetíteni) és vizsgáljuk meg a tevékeny ünneplés helyességét.

A közösség nevelésének útja, a szóbeli katekézis kizárása nélkül, főleg az ünnepekben való tevékeny részvételből és ugyanabból a hagyományos 'szertartásprogramból' áll, amely „három, különösen jelentős helyet említ: az otthont, az elhunyt életének és családi életének helyét; a plébániatemplomot, ahol megszületett a hitben és ahol a húsvéti szentségek táplálták őt; a temetőt, a nyughelyet, ahol várja a feltámadást” (RE, Presentazione CEI, 4). Ezeknek az „állomásoknak” a liturgiai-teológiai bemutatásából, és főleg lelkipásztori gyakorlatából kiindulva a szertartáskönyv evangélium szerinti életre nevelő autentikus eszközzé válhat. A szertartások, akár csak a zenei kották, azért készültek, hogy ne csak egyszerűen elolvassák, hanem végrehajtsák őket. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a hívek 99%-a az új szertartást főleg a hitbéli üzenetből fogja megérteni, amelyet az közvetít, csak azokból az ünnepekből, amelyeket megtapasztalnak. Semmilyen más liturgikus ünneplés nem érint meg olyan sok többé-kevésbé hívő, többé-kevésbé gyakorló embert, mint a temetés szertartása, olyan körülmények között, amikor mindenki nyitottabbá válik a keresztény üzenet befogadására.

I. AZ OTTHON

a) Család meglátogatása

Nem tagadhatjuk, hogy a hívek túlnyomó többsége utolsó napjait a kórházi létesítményekben tölti. Szintén nem tagadhatjuk, hogy - főként városi plébániákon - a halálesetet a temetkezési vállalkozók jelentik be a plébánián. Mindezt figyelembe véve, illetve szem előtt tartva a városi és a vidéki helyzet különbségét, az olasz rítus (mint egyébként a francia is, 1994 óta) kiegészült egy családi imádsággal, akár otthon halt meg az elhunyt, akár más helyen. Imádsággal, amely - már amennyire lehetséges - arra kellene, hogy szolgáljon, hogy a felszentelt szolgálattal együtt felemeljük lelkünket, de amelyet a rítus célirányosan egy alkalmas világra is bízhat. Ez egy olyan eshetőség, amely egyre gyakoribb, nem csak a családdal

való közös ima területén. Ez a helyzet tehát bátor erőfeszítéseket tesz a felszentelt laikusok képzéséért (vö. RE, Presentazione CEI, 5; Premesse, 19). Ez egy lelkipásztori szolgálat, amely minden esetben hozzájárul ahhoz, hogy a plébánia megszabaduljon attól a róla alkotott képről, miszerint gyakran egy szolgáltató szervezatként tekintenek rá, amelynek feladata a vallási szolgáltatások nyújtása a bölcsőtől a sírig.

b) Koporsó lezárása

A kis központokban a felszentelt szolga (pap vagy diakónus) még elmegy a gyászolók otthonába, hogy megnézze az elhunyt testét, mielőtt lezárnák a koporsót. A nagyobb központokban ilyesmi már ritkán fordul elő. A koporsó lezárása (= az arc elvesztése) erős érzelmekkel teli, traumatikus pillanat, amelyet a hitnek és a keresztény imádságnak kell támogatnia, és nem szabad hidegen, bevett gyakorlatként tekinteni rá. Éppen ezért az olasz szertartáskönyv második kiadása előírja, hogy egy arra alkalmas laikus is vezetheti az imádságnak ezt a pillanatát. Ezekből az apróságokból látni fogja mindenki, még a templomba kevéssé, vagy egyáltalán nem járókat is beleértve, hogy valami megváltozott a szertartásban, sőt, magában az Egyházban, és, ami a legfontosabb, felfedezik majd az üzenetet, amelyet a szertartás közvetít.

II. A TEMPLOM

a) Virrasztás

A virrasztás - eltekintve attól, hogy a kolostorokban nagy fejlődésen ment keresztül - eredetileg otthoni szertartás volt (vö. M. Righetti, Storia Liturgica II. 370-372). Ebből az okból kifolyólag a közelmúltban az egyszerű és népies rózsafüzérrel azonosították. A '60-as évektől kezdve, főleg az észak-olaszországi tartományokban, egyszerűen városi logisztikai okokból (= társasházak) elterjedt az a gyakorlat, hogy a rokonokat, barátokat és ismerősöket a templomban gyűjtik össze erre az imádságra. Ennek megfelelően (és sok lelkipásztori előrelátással!) már az 1974-es szertartáskönyv is felvetette a virrasztás lehetőségét, akár otthon, akár a templomban, az igeliturgiához hasonló szerkezettel, meghagyva a rózsafüzér lehetőségét, főleg otthoni környezetben, mindenki számára a lehető legjobb szerkezettel (vö. RE első kiadás, nn 26-28).

Ezt a fejezetet a *Temetési szertartáskönyv* második kiadása is megerősíti. Ma, amennyiben a virrasztásra a templomban zajlik, gyakran több ember gyűlik össze, mint magára a temetésre, nyilvánvalóan a munkaidő utáni időpontból kifolyólag.

A különböző vélemények tiszteletben tartása mellett - tekintetbe véve a virrasztáson résztvevő emberek tipológiáját - úgy tűnik, hogy nem a rózsafüzér a legmegfelelőbb imaforma, mint autentikus „evangelizációs” lehetőség vagy imádságos tapasztalat. Ezt a virrasztást liturgikusan kihangsúlyozni - Isten Igéjével, szükséges és rövid közjátékokkal, hosszú kitérők nélkül, néhány népi vallásosságból átvett elemmel fűszerezve - nagyon sürgős szükségletnek tűnik, akkor is, ha több fáradozást vesz igénybe, hogy a körülményeknek megfelelő szövegeket válasszunk és állítsunk össze (vö. RE, Presentazione CEI, 6). Ennek kapcsán emlékeztetnünk kell arra, hogy az Olasz Katolikus Püspöki Konferencia *Hittel valljuk feltámadásodat* (Proclamiamo la tua risurrezione) c. kiadványa mindig aktuális, főképp a virrasztáshoz felhasználható szövegeket tartalmaz.

b) A temetési szertartás

Mellőzzük az otthonból a templomba való átvonulást, mivel ez a szokás szinte teljesen eltűnt, a kisebb központokat kivéve. A templomi ünneplést illetően ugyanaz érvényes, mint bármely más liturgikus ünneplés esetében: legyen „komoly, egyszerű és szép... a misztérium hordozója, ugyanakkor érthető, rávilágítva az Isten emberekkel kötött örök szövetségére” (CVMC 49). A szentmisével egybekötött temetési szertartás ideális voltát senki sem vonja kétségbe.

Ne feledkezzünk meg azonban arról, hogy az Eucharisztia feltételezi a hívők gyülekezetét. A jelenlegi helyzetben, főleg a nagyvárosi központokban, ez a gyülekezet gyakorta egészen más. A *Temetési szertartáskönyv* második kiadása még erőteljesebben hangsúlyozza, hogy „előfordulhatnak olyan lelkipásztori helyzetek, amelyekben kívánatos, sőt kötelező a szentmise ünneplésének elhagyása, és a temetési szertartás igeliturgia formájában való megtartása” (RE, Precisazioni CEI, 2; RE, 6).

Bizonyos körülmények között igen kínossá válhat az áldozás pillanata a temetési szentmisén, ahol az Eucharisztia asztalához járulnak olyan személyek, akik, amennyire emberileg megítélhetjük, nem rendelkeznek megfelelő felkészültséggel. Ebben az esetben el szabad hagyni az áldoztatást a szentmisében, vagy pedig az áldozás előtt a vonatkozó kánonjogi normákat össze kell foglalni. Van, aki sajnos veszteséggel távozik az ünneplésről, s ez azokat is kellemetlenül érinti, akiknek megvannak a diszpozícióik, és akik egy ilyen közjáték után járulnak szentáldozáshoz, elkerülhetetlenül azt érzik, hogy szándékaik ellenére szembe helyezkedtek a „többiekkel”. Pasztorális szempontból kívánatos elemezni a temetési szentmise problémáját is; nyilvánvalóan nem a plébániai közösség egyes tagjai részéről.

III. – A TEMETŐ

A temetőbe való vonulás, ahol ez még lehetséges, kétségtelenül erős érzelmi hatású, ha megfelelő módon kíséri imádság és harangozás. Azonban ez inkább a képzeletben, mint a valóságban létezik, néhány ritka kivételtől eltekintve, ahol a temető nincs messze a templomtól. Lehetséges azonban, sőt, több mint szükséges, hogy a temetés pillanatát imádság kísérje. A szertartáskönyv megfelelő imasablonokat kínál. Ha a temetésnek ebben a döntő pillanatában egyre nehezebb a felszentelt pap jelenlétét biztosítani, annál fontosabbá válik a helyi közösség jelenléte, legalább egy laikus által, aki ezt a nehéz pillanatot Isten Igéjének fényével és annak az imádságnak a vigasztaló szavaival kíséri, amely kifejezi és táplálja a keresztény reményt. Újfént kiemelkedik a sürgető lelkipásztori feladat: létrehozni egy csoportot felkészült és méltóságteljes világi hívekből e feladat teljesítésére, amely, többek között, a plébániáról alkotott képet is megváltoztatja.

IV. – A HAMVASZTÁS

A hamvasztás már nem vált ki annyi csodálkozást és botrányt, csak vélemény és választás különbséget. Észak-Olaszország néhány nagy városában a hamvasztást választók száma eléri a 30%-ot. Az Egyház előnyben részesíti a koporsós temetést, vagyis az elföldelést, melyet nem csupán meg kell erősíteni, hanem igazolni is kell a hagyomány, a történelem és Isten igéjének fényében, de a tarthatatlan, büntudatot előidéző tiltások nélkül. A lelkipásztoroknak mindenek előtt annak érdekében kell „támogatást” kapniuk, hogy segíthessék a hívőket abban, hogy megfelelő rálátásuk legyen a szabad és felelős választás tekintetében.

A *Temetési szertartáskönyv* hamvasztással foglalkozó fejezete a szertartáskönyv második kiadásának legfőbb újdonsága. Újdonság, amely „ürügyet” szolgáltathat arra, hogy a hívők információt kapjanak ennek a gyakorlatnak az eredetéről és történetéről, amely egyáltalán nem mond ellent a feltámadásba vetett hitnek. „Ürügy” arra, hogy abból induljunk ki, ami valóban az újdonság erejével hat, és hogy egy vagy több találkozót szervezzünk a plébániaközösségben vagy akár az egyházmegyén belül abból a célból, hogy nem csak a hamvasztásról, de mindegyik előtt a halál és a túlvilág keresztény felfogásáról teológiai és történelmi szempontból helyesen beszéljünk.

A homília és az elmélkedés más dolog. Ebben a tágabb kontextusban meg lehet értetni a hamvak szétszórásának alkalmatlanságát, amely megakadályozza a gyász feldolgozását és a halott emlékezetének elvesztéséhez vezet. Az egyszerű tiltás kerülendő, mivel könnyedén az Egyház ellen fordítható fegyver. válhat

belőle. A meggyőzés az egyetlen valódi nevelési módszer. Véleményem szerint máskülönben sem kevésbé kockázatos gyakorlat az a tendencia, hogy a hamvakat behozzák a templomba, vagy annak melléképületeibe... polcokon őrizve, amelyek a bankok széfjeire emlékeztetnek. Igaz, hogy az 1242-es kánon megtiltja a holttestek templomokba való eltemetését (a pápa, a püspökök és bíborosok kivételével), de nem tesz említést a hamvokról. Mindazonáltal egyáltalán nem tűnik kívánatosnak, hogy a zarándok gyülekezet helyszíne temetőhöz váljék hasonlatossá vagy pedig hamvvedrek gyűjteményének helyévé, mely hosszan tartó és zavarba ejtő következményekkel járhat. A templom körüli temető már más dolog.

KONKLÚZIÓ

A plébániák jelenlegi helyzetét tekintve - noha fejlődés tapasztalható a papság csökkenő számának okából kifolyólag - a lelkipásztor marad egyelőre a temetési szertartás által tartalmazott hitbéli üzenet leghelyesebb és leggyümölcsözőbb befogadásának közvetítője. Tehát a plébánosnak (vagy aki őt helyettesíti) kell elsősorban meggyőződnie a liturgikus ünneplés nevelő erejéről, és neki kell szükségét éreznie annak, hogy további képzésekben és készségekben (=az ünneplés művészete) részesüljön, természetesen nem anyagi támogatás nélkül, amely a felszentelt laikusok képzéséhez is szükséges, akiknek jelenléte és alkalmassága már az egészen közeli jövőben is meghatározó szerepet játszik majd.

Ad resurgendum cum Christo

2016. augusztus 15. – Útmutatás az elhunytak eltemetéséről,
és hamvasztás esetén a hamvak megóvásáról

1. Krisztussal felemelkedve, nekünk is meg kell halnunk Krisztussal: „...kiköltözni a testből és elérkezni az Úrhoz.” (2Kor 5,8) A *Piam et constantem* 1963. július 5-i instrukciójával a Szentszék kiemelte, hogy „Nagyon komolyan kell gondoskodni arról, hogy a meghalt hívek eltemetésének szokását szentnek és sérthetetlennek tartsák.”, hozzátéve azonban, hogy a hamvasztással kapcsolatban „Nem olyan dologról van szó, mely önmagában rossz vagy a keresztény vallással mint olyannal ellenkeznek.”, és a továbbiakban nem kell megtagadni a szentségeket és a temetési szertartást azoktól, akik az elhamvasztást kérik, azzal a feltétellel, hogy a hamvasztást nem „a keresztény hittételek elvetésének jeleként” vagy „a katolikus vallás és az Egyház iránti gyűlöletből választották”.¹ Később ez a változás az egyház tanításába egységesen bekerült a Törvénykönyvbe (1983) és a Keleti Egyházak Törvénykönyvébe (1990).

Időközben a hamvasztás gyakorlata jelentős mértékben elterjedt számos országban, de ezzel egy időben elterjedtek olyan eszmék is, melyek az egyház tanításával ellentétben állnak. Konzultációt tartva az Istentiszteleti és Szentségi Kongregációval, a Törvénytörvények Pápai Tanácsával és számos Püspöki Konferenciával, a Keleti Egyházak Püspöki Szinódusával, a Hittani Kongregáció úgy ítélte meg, időszerű egy új Instrukció kiadása, törekedve az elvi és pasztorális szempontok figyelembevételére, meghatározva a hívek maradványai eltemetésének előnyben részesítését, előírva a hamvasztással kapcsolatos szabályokat a hamvak megőrzése tekintetében.

2. Krisztus feltámadása a keresztény hit csúcspontja, felajánlás, miként egy lényegi részesedés Húsvét misztériumából, a kereszténység nagy kezdetéből:

Fordította: Magyar Liturgikus
és egyházzenei Intézet

Forrás: Hittani Kongregáció, 2016.
https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20160815_ad-resurgendum-cum-christo_en.html

¹ DH 4000.

„... mindenekelőtt azt adtam át nektek, amit én is kaptam: hogy Krisztus meghalt a bűneinkért az Írások szerint, eltemették, és harmadnapon feltámadt az Írások szerint. Megjelent Kéfásnak, majd a tizenkettőnek.” (1Kor 15,3-5)

Halálával és feltámadásával Krisztus szabaddá tett minket bűneinktől, és utat adott nekünk egy új életre, hogy „amint az Atya dicsősége feltámasztotta Krisztust a halálból, éppúgy mi is új életet éljünk.” (Róm 6,4) Ezen kívül Krisztus feltámadása alapja és forrása a mi jövőbeli feltámadásunknak: „Krisztus azonban feltámadt a halálból, mint az elszenderültek zsengeje. [...] Amint ugyanis Ádámban mindnyájan meghaltak, úgy Krisztusban mindnyájan életre fognak kelni.” (1Kor 15,20-22)

Krisztus valóban feltámadt az utolsó napon; viszont az is igaz, hogy egy bizonyos módon – Krisztushoz hasonlóan – mi is feltámadunk Ővele. A keresztségben valójában belemerülünk a halálba, Krisztus feltámadásába, és a szentségben eggyé válunk vele: „amikor vele együtt eltemetkeztetek a keresztségben, és vele együtt fel is támadatok, annak az Istennek erejébe vetett hit által, aki őt feltámasztotta a halálból” (Kol2,12). Egyesülve Krisztussal a keresztség által valóban részesülünk a feltámadt Krisztus életében. (vö. Ef 2,6)

Mert Krisztussal a keresztény halálnak egy pozitív jelentése van. A halálról való keresztény elképzelés kiemelt helyet kap az Egyház liturgiájában: „Valóban hűséges vagy Urunk, életünk változik, de nem ér véget, és amikor ez a földi lakás porrá válik, örök lakást készítesz számukra a mennyben”². A halál által a lélek elválik a testtől, de a feltámadásban Isten ad romolhatatlan életet testünk számára, lelkünkkel átalakítja azt az újraegyesülés által. Az Egyház sajátja ma is, hogy a feltámadásba vetett hitét hirdeti: „A kereszténység reménye a halálból való feltámadásban van; hit abban, hogy élünk”³.

3. Követve az ősi keresztény hagyományt, az Egyház ragaszkodik ahhoz, hogy az elhunytak testét temetőben vagy más megszentelt helyen temessék el.⁴

Az Úr halálára, eltemetésére és feltámadására való emlékezés az a misztérium, amely megvilágítja a halál keresztény értelmét⁵, mindenekelőtt a temetkezés a legmegfelelőbb módja annak, hogy a test feltámadásába vetett hit és remény kifejezésre jusson.⁶

² RÓMAI MISEKÖNYV, *Prefáció a halottakért* - I.

³ TERTULLIANUS: *De Resurrectione carnis*, 1,1: CCL 2, 921.

⁴ Vö. CIC, can. 1176, § 3, can. 1205; CCEO, can. 876, § 3; can. 868.

⁵ Vö. KEK, 1681.

⁶ Vö. KEK, 2300.

Az Egyház, mint Anya, kíséri a keresztényt annak földi zarándoklata alatt; az Atyának ajánlja Krisztusban, és átadja a földnek, abban a reményben, hogy a test dicsőségben fog majd feltámadni.⁷

A hívők testének eltemetése által az Egyház megerősíti hitét a test feltámadásában, és kiemeli annak a méltóságnak nagyságát, hogy az emberi test az emberi személy szerves része, amely szerves eleme emberi identitásának is. Nem megengedhető tehát az a magatartás vagy szertartás, amely a halálról összezavaró, téves eszméket közvetít, mint pl. a személynek a halállal való végleges és teljes megsemmisülése, a Természet Anyával vagy a világegyetemmel való eggyé válása, vagy mint egy állomás a ciklikus újjászületésben, vagy a testtől, mint „börtöntől” való szabadulás.

Mindemellett egy temetőben vagy más megszentelt helyen történő temetés kelőképpen megfelelő jámborság és tiszteletadás az eltávozott hívek testének, akik a keresztség által a Szentlélek templomává váltak, és amelyek „a Lélek eszközei és edényeiként, sok jót cselekedtek”. Tóbiás, az igaz, elismerést szerzett az Isten szemében, amiért eltemette a halottat, és az Egyház a halott eltemetését az irgalmasság testi cselekedeteinek tartja.

Végül, az eltávozott hívők eltemetése a temetőkben vagy más megszentelt helyeken arra ösztönzi a család tagjait és az egész keresztény közösséget, hogy imádkozzanak és megemlékezzenek az elhunyttról, és ezzel együtt elősegíti a vértanúk és szentek tiszteletét is.

Az elhunyt temetőben, templomokban vagy azok környékén történő eltemetésének gyakorlatán keresztül a keresztény hagyomány megerősíti a kapcsolatot élők és meghaltak között, elutasít minden minimalizálásra törekvő tendenciát, száműzi a puszta magánszférát, a halál esemény és értelme van a keresztények számára.

4. Abban az esetben, amikor a hamvasztást egészségügyi, gazdasági vagy társadalmi megfontolások alapján választják, ez a választás soha nem sértheti az elhunyt hívek kifejezetten megnevezett vagy ésszerűen kikövetkeztethető kívánságait. Az egyház nem emel doktrinális kifogást e gyakorlattal szemben, mivel az elhunyt test elhamvasztása nincs hatással a lelkére, és Isten sem akadályozza meg mindenhatóságában, hogy az elhunyt testét új életre támassza. Ezért a hamvasztás önmagában sem a keresztény hitnek a lélek halhatatlanságáról való tanításának, sem a test feltámadásának nem mond ellent.

Az Egyház folytonosan előnyben részesíti az elhunytak testének eltemetését, mert ez mutatja a nagyobb megbecsülést az elhunyt felé. Mindazonáltal a ham-

⁷Vö. 1 Kor 15,42-44; KEK, 1683.

vasztás nem tiltott, „hacsak nem a keresztény tanítással ellentétes okokból választották.”

A keresztény tanítással ellentétes motívumok hiányában az Egyház, a temetési szertartást követően gondoskodik a hamvasztás választásával együtt járó, vonatkozó liturgikus és lelkipásztori előírásokról, és különösen figyel a botrány minden formájának és a vallási közömbösség megjelenésének elkerülésére.

5. Amikor elfogadható indokok alapján a test elhamvasztását választják, a hívők hamvainak nyughelyeként szent helyet kell kijelölni a temetőben, vagy bizonyos esetekben a templomban vagy olyan területen, amely erre a célra lett kijelölve és az illetékes egyházi hatóság megáldott.

A kezdeti időktől fogva a keresztények kívánták, hogy az eltávozott hívek a keresztény közösség imáinak és emlékezetének alanyai legyenek. Sírjaik az imádság, a megemlékezés és elmélkedés helyeivé lettek. Az eltávozott hívek tagjai maradnak az Egyháznak, aki hiszi „az összes Krisztus-hívő közösségét, tudniillik azokét, akik a földön zarándokolnak, akik az életből kilépve tisztulnak, és akik élvezik a mennyei boldogságot, és valamennyien egy Egyházat alkotnak”.

Az elhunytak hamvainak szent helyen való őrzése biztosítja, hogy ne legyenek kizárva családjuk vagy a keresztény közösség imáiból és emlékezéséből. Ez megakadályozza, hogy az elhunyt hívek feledésbe merüljenek, vagy maradványaikon a tisztelet hiánya mutakozzék, ami megeshet, különösen amikor a közvetlenül következő generáció is eltávozott. Szintén ez akadályozza meg az illetlen vagy babonás gyakorlatokat.

6. A fent említett okok miatt, az elhunytak hamvainak otthon történő megőrzése nem megengedett. Csak súlyos és kivételes esetekben – a helyi kulturális feltételektől függően – az a Püspöki Konferenciával vagy a Keleti Egyházak Püspöki Szinódusával megegyezve adhatja hozzájárulását ordinárius az elhunytak hamvainak lakóházakban való megőrzéséhez. Mindazonáltal a hamvak nem lehetnek szétosztva a különböző családtagok között, és tiszteletben kell tartani az ilyesfajta megőrzés körülményeit.

7. Annak érdekében, hogy a panteizmus, naturalizmus vagy nihilizmus minden formája elkerült legyen, nem megengedett az eltávozott hívek hamvait szétosztani a levegőben, földön, tengeren vagy más módon, sem az, hogy emléktárgyakba, ékszerekbe vagy más tárgyakba konzerválják őket. E cselekedeteket nem legitimálják az egészségügyi, társadalmi vagy gazdasági indokok, melyek alapján választották a hamvasztást.

8. Amikor az elhunyt közismerten a keresztény hittel szemben álló indokok alapján kérte a hamvasztást és hamvainak szétszórását, a keresztény temetést meg kell tagadni e személytől a törvény előírásai szerint.

Ferenc pápa a 2016. március 18-ai általános kihallgatáson az alulírott bíboros prefektusnak jóváhagyta a Kongregáció rendes ülésén, 2016. március 2-án elfogadott jelen Instrukciót, és elrendelte közzétételét.

Róma, Hittani Kongregáció, 2016. augusztus 15-én, Szűz Mária mennybevételenek főünnepén.

Jegyzet a Szentatya audienciájához

2023. december 9. - Válasz Őeminenciája, Matteo Maria Zuppi bíboros, bologna érsekének a hamvak megőrzésével kapcsolatban.

Matteo Maria Zuppi bíboros, bolognai érsek 2023. október 30-án kelt levelében (Prot. No. 2537) két kérdést intézett a Hittani Dikasztériumhoz az elhunyt hamvainak hamvasztás utáni megőrzésével kapcsolatban.

Fordította: Magyar Liturgikus és egyházzenei Intézet

Forrás: Hittani Kongregáció, 2023.
https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_ddd_doc_20231209_risposta-card-zuppi-ceneri_en.html

Őeminenciája arról számolt be, hogy a bolognai érsekségben bizottságot hozott létre, hogy keresztény választ adjon azokra a problémákra, amelyek abból adódnak, hogy egyre többen kívánják elhamvasztani az elhunytak testét és hamvaikat szétszórni a természetben. A bizottság arra is törekszik, hogy az anyagi motivációk minél kevésbé domináljanak (a hamvak szétszórásának alacsonyabb költségei miatt), továbbá arra is, hogy útmutatást adjon arra vonatkozóan, hogy mi történjen a hamvakkal, ha a megőrzésükre előírt határidő lejárt.

A bolognai érsek – hogy ne csak a családtagok kérésének, hanem, ami még fontosabb, a test feltámadásáról szóló keresztény ígíretésnek és a testnek kijáró tiszteletnek is megfelelően –, a következő kérdéseket tette fel:

1. Figyelembe véve az elhunytak hamvainak szétszórását tiltó kánoni tilalmat, lehetséges-e egy meghatározott és állandó szent helyet készíteni a megkereszteltek hamvainak közös összegyűjtésére és megőrzésére, feltüntetve az egyes személyek alapvető adatait, hogy nevük emléke megmaradjon, hasonlóan ahhoz, ami az ossuáriumokban történik, ahol az elhunytak ásványi maradványait halmozva helyezik el és őrzik meg?
2. Engedélyezhető-e a családnak, hogy családtagjuk hamvainak egy részét olyan helyen őrizték, amely az elhunyt története szempontjából jelentős?

Miután kellően átgondoltuk ezeket a kérdéseket, a következő módon válaszolunk rájuk:

1. Az *Ad resurgendum cum Christo - Útmutatás az elhunytak eltemetéséről, és hamvasztás esetén a hamvak megóvásáról*, amelyet a Hittani Kongregáció 2016. augusztus 15-én tett közzé, a Kongregáció foglalkozik a hamvak speciális, urnákban való megőrzésének kérdésével. Kimondja, hogy a hamvakat szent helyen, például temetőben, vagy erre a célra kijelölt területen kell tárolni, feltéve, hogy az egyházi hatóság azt így jelölte ki.

E szabályozás lelkipásztori indoklását is megadják: „Az elhunytak hamvainak szent helyen való őrzése biztosítja, hogy ne legyenek kizárva családjuk vagy a keresztény közösség imáiból és emlékezéséből. Ez megakadályozza, hogy az elhunyt hívek feledésbe merüljenek, vagy maradványaikon a tisztelet hiánya mutatkozzék, ami megeshet, különösen amikor a közvetlenül következő generáció is eltávozott. Szintén ez akadályozza meg az illetlen vagy babonás gyakorlatokat.” (5. pont). Ez a rendelet még ma is teljes mértékben érvényben van.

2. Hitünk azt mondja, hogy ugyanolyan testi identitással fogunk feltámadni, amely anyagi (mint minden teremtmény a földön), bár ez az anyag átváltozik, megszabadul e világ korlátaitól. A feltámadás „ebben a testben lesz, amelyben most élünk” (Formula „*Fides Damasi*”); ily módon elkerülhető minden káros dualizmus az anyag és az anyagtalan között.

Ez az átalakulás azonban nem jelenti az anyag azonos részecskéinek visszanyerését, amelyek egykor az ember testét alkották. Ezért a feltámadott ember teste nem feltétlenül ugyanazokból az elemekből fog állni, amelyekkel a halála előtt rendelkezett. Mivel nem a holttest egyszerű újjáélesztéséről van szó, a feltámadás akkor is bekövetkezhet, ha a test teljesen megsemmisült vagy szétszóródott. Ez segít megérteni, hogy sok urnában miért konzerválják együtt az elhunytak hamvait, és miért nem tárolják külön.

3. Az elhunyt személy hamvai ráadásul azokból az anyagi maradványokból származnak, amelyek részei voltak az illető történelmi útjának – olyannyira, hogy az Egyház különös gondosságot és áhítatot tanúsít a szentek ereklyéi iránt. Ez a figyelem és emlékezés arra is készíten bennünket, hogy szent tiszteletet tanúsítsunk az elhunyt hamvai iránt, amelyeket egy imádságra alkalmas szent helyen őrzünk, és amely olykor az elhunyt családja és szomszédai által látogatott templomok közelében található.

4. Éppen ezért:

- a) A fent felsorolt okok miatt egy meghatározott és állandó, szent helyet lehet kijelölni az elhunyt megkeresztelt személyek hamvainak elegyedő összegyűjtésére és megőrzésére, megjelölve az egyes személyek azonoságát, hogy ne veszítsék el nevük emlékezetét.

b) Ezen túlmenően az egyházi hatóság a hatályos polgári normáknak megfelelően mérlegelheti és elbíráhatja egy család kérését, hogy hozzátartozójuk hamvainak minimális részét megfelelő módon, az elhunyt személy története szempontjából jelentős helyen őrizték meg, feltéve, hogy mindenfajta panteista, naturalista vagy nihilista félreértés kizárt, feltéve továbbá, hogy az elhunyt hamvait szent helyen őrzik.

Card. Victor Manuel Fernández
prefektus

Az audiencia napján, 2023. december 9-én

Ferenc

A temetés

Egy pasztorális lehetőség

Az egyházi temetésnek időről időre individuális igényekkel és növekvő konkurenciával kell szembesülnie. A szertartás jó megformálása ezért egyre fontosabb lesz.

A polgári temetések száma - akár a megkereszteltek esetében is - egyre emelkedik és különböző felekezetű párok gyakran azt a temetést választják, amelytől „szebb” szertartást várnak. Emellett az egyház a temetéskor egy megindító vagy akár felkavaró helyzetben megsejtethet valamit az emberrel az ő üdvösséghezó tevékenységéből - egy lehetőség, ahogyan az az élet más fontos pillanataiban is adódik, mint a születésnél és a házasságkötésnél. Ennek megfelelő figyelmet igényel a közvetlen érintettek kísérése és az ünnep vezetése is. Ehhez adunk néhány gondolatot.

AZ EMBEREKRE FÓKUSZÁLNI

A temetés az elhunytól és a hozzátartozókról szól. A katolikus temetés értelme: az ünneplő közösség az elhunytat - és az őt gyászolókat - mégegyszer körülvésszi, Isten elé járul és imádkozik: „Tekints erre az emberre. Te ismered őt teljesen, ami ő volt, és amivé vált, látod a képességeit, határait, teljesítményeit, gyengeségeit, kudarcait. Vedd fel őt magad mellé az életbe.” Az ilyen ima vigasztal. Segíthet elengedni, főleg akkor, ha a haláleset előtt valami fontos dolgot nem lehetett megbeszélni vagy feldolgozni. Hála, panasz és kérés itt helyet kapnak. Mindent Isten kezébe helyezhetünk.

Fordította: Koszoru Péter

ÉLETRAJZI ADATOK:

A Szerző 1942-ben született. Teológiából doktorált. 1984-től 2013-ig a „Gottesdienst” és a „Praxis gottesdienst” folyóiratok főszerkesztője, a trieri Német Liturgikus Intézet munkatársa, számos lelképásztori liturgikus kiadvány és anyag szerzője.

A SZEMÉLYES SZÓ

Nem egyházi temetések esetén a gyászbeszéd mindig fontos eleme a szertartásnak. Az evangélikus temetéseknél is gyakran érezhető, hogy a lelkészek nagy hangsúlyt fektetnek az elhunyt személyiségére és életére, és az igehirdetéssel kapcsolatba hozható pontokra is kitérnek. A katolikus temetési gyakorlatnak ez általában egy gyenge pontja. Néha másról nem is esik szó, csak a legfontosabb életrajzi pontokról. A keresztény üzenet hirdetéséhez elégségesnek tűnnek a szentírási olvasmányok és a szertartáskönyvben megadott (vagy saját kéziratban található) mintaprédikációk. A résztvevők (hívók, távolabb állók, ateisták, egyházat elhagyók) szempontjából ez egy elszalasztott lehetőség.

A hozzátartozókkal való beszélgetés után gyakran könnyen találhatunk kapcsolódó pontot az elhunyt személyisége és egy bibliai vers, ima vagy rítus között, amelyet aztán el is végezhetünk. Adott esetben az elhunyt életének sötétebb részletei is olyan módon tűnhetnek itt fel, amely felszabadítólag hathat. Ha például az olvasmányban azt halljuk: „Mindnyájunknak meg kell ugyanis jelennünk Krisztus ítélőszéke előtt, hogy ki-ki megkapja, amit testi életében kiérdemelt, aszerint, hogy jót vagy gonoszt tett-e” (2Kor 5,10), hozzátehetjük: az evangéliumok sokféleképpen beszélnek arról, ahogyan Jézus Krisztus bánt azokkal, akik ember-társaik szemében kudarcot vallottak. Ő mindenkinek a szívébe látott, ismerte be nem teljesült vágyaikat, tudta, hogy szenvednek saját gyengeségeik miatt.

A MENNYEI SZÓZAT

A megszólítás mellett a zenei szolgálat is nagy jelentőséggel bír. Ma a temetéseknél előfordul, hogy szeretnék az elhunyt kedvenc zeneszámát lejátszani. Erőfeszítést és tapintatot igényel, hogy világos álláspontot képviseljünk ezügyben. A liturgiának megvan a maga tartalma, mondanivalója és szabályai. Ez meghatározza a szavakat, a cselekményeket és a zenét. Széles repertoár áll rendelkezésre alkalomhoz illő énekekből és van lehetőség megfelelő hangszeres zenére is. A nem odaillő zene zavaró öntörvényűséghez is vezethet. Ha bizonyos zene mégsem mellőzhető, a liturgikus szertartás előtt van lehetőség erre - amikor a koporsó vagy az urna a ravatalozóban található.

HOZZÁTARTOZÓK ÉS BARÁTOK KÖZREMŰKÖDÉSE

Egyre közkedveltebb az a szokás, hogy a család egy tagja vagy egy közelebbi barát mond valamit az elhunyttról. Ez nagyon szép és meghatározó eleme lehet a te-

metésnek. A liturgia keretében azokat a megfontolásokat kell figyelembe venni, amit a zene és az ének vonatkozásában is. Mivel előre nem belátható, milyen lesz a beszéd, és meddig fog tartani, alkalmas helye ennek a temetés elkezdése előtt a ravatalozóban van - mint utolsó pillantás arra az emberre, akitől most végső búcsút veszünk. Az is lehetséges, hogy a felolvasásra egy hívő testvérünket kérjük fel, főleg ha egy inkább egyháztól idegen közösségben olyasvalaki hirdeti az Isten igéjét, aki személyében ahhoz közel is áll. Fontos a rátermettség és a felkészülés.

ZÁRTSÁG HELYETT NYILVÁNOSSÁG

A temetések zártkörűvé tétele ellen meg kell jegyeznünk: az ünnepléshez közösségre van szükség. A búcsúvétel így könnyebb. A közösség vigasztalást jelent. A másokkal megosztott bánat fél bánat. Az együtt elvégzett szertartás segít, hogy elviseljük a helyzetet és nyíltan találkozunk egymással.

EGYÜTT HITELESNEK LENNI

Az egyházmegye, esperesi kerület, egyházközség egysége és összetartozása fontos. Kevés dolog okoz akkora kárt az egyház és annak liturgikus cselekménye megbecsülésében, mint az egyház egyes képviselőinek széthúzó viselkedése. Egyesek látszólag emberbarát toleranciáját nemcsak azok fizetik meg, akik tartják magukat a szabályokhoz. Az egész egyházi közösség hitele szenved meg. A személyválogatás azt is hiteltelenné teszi, aki azt gyakorolja. A liturgia elégséges teret biztosít ahhoz, hogy egymástól távol álló embereket is egyesíthessen. Ha a megszólítás a helyes hangnemet találja meg, az együtt ünneplők megérintődhetnek általa, és nem hiányolnak majd például egy profán dalt.

„ÁTADJUK A TESTET A FÖLDNEK”

Itt-ott találkozhatunk azzal a szokással, hogy a temetéskor a koporsót a sírra helyezik, de azt csak a temetés után engedik le a sírba, mivel a sírba engedés látványa a hozzátartozóknak elviselhetetlen terhet jelent. A búcsúvétel így semmi esetre sem lesz könnyebb. Megszakad és a bizonytalan jövőbe tevődik át, amikor nem lesz jelen egy közösség, akivel ezt a nehéz pillanatot meg lehet osztani.

STÍLUSOSAN ÜNNEPELNI

A figyelemhez nagyon egyszerű, banális dolgokra van szükség:

- A hordozható hangszórók semmit nem segítenek, ha a tartójuk rossz pozícióba lett állítva, vagy a beszélő túl távol van a mikrofontól, vagy érthetetlenül beszél.
- A nagy létszámú temetéseknél nem ritkán fordul elő, hogy a sírnál azelőtt elkezdődik az imádság, minthogy minden résztvevő megérkezett volna a sírhoz. Ez nem csak tiszteletlenség; ez azt is mutatja, hogy valakinek nem fontos annyira a liturgia, hogy eleget várakozzon.
- Polgári temetést vezetők addig maradnak a sírnál, amíg az utolsó jelenlévő is el nem búcsúzott - még esőben és szélben is.
- Gyakran panaszkodnak amiatt, hogy a gyászmisében elhangzanak már könnyörgések, majd a sírnál még egyszer. Ennek csak akkor van értelme, ha a két szertartás időben egymástól távol esik, de egymás után inkább ismétlésnek tűnik.
- A szertartás akkor bír megszólító erővel, ha a vezérfonál felismerhető. Polgári temetők a verseket, rövid beszédeket, rítusokat és zenét gyakran rövid magyarázatokkal kötik össze, így világítva rá az összefüggésekre. A liturgiához nem szokott emberek számára segítséget jelenthet, ha a szertartás menetét átlátja.

„FELTÁMADÁS-MISE”? – „GYÁSZMISE”?

Néhány helyen a „feltámadás-mise” kifejezés meghonosodott. De: a keresztelő során valaki megkeresztelkedik, valamely áldásnál gyermekeket, házaspárokat, betegeket vagy autókat megáldunk – ez pedig látható, hallható módon történik, jelek kísérik itt és most azt, amit a megnevezés kifejez. Mindeközben a „feltámadás-misében”? Mit kellene a résztvevőknek elképzelniük – legyenek akár egyháztól távolabb állók –, amikor a „feltámadás-mise” kifejezést olvassák vagy hallják? Az elhunyt feltámadását a szentmise alatt? Ezen felül a feltámadás aktusa inkább magára az elhunyra tartozik. Itt más semmi sem marad abból a bizonytalanságból, amely a szabad akarat folytán hitünkhöz tartozik, hogy valaki a végső célt is elhibázhatja, mert tudatosan és akarva az Istenbe vetett hitet elutasítja. Hogy a rossz, a legmélyebb értelemben vett bűn, az emberek ellen elkövetett erőszak, akik Isten képmásai és gyermekei, az Istentől való tudatos és akaratlagos elfordulás mindig is volt és van, nem zárhatjuk ki a figyelmünk teréből. A „feltámadás” szó könnyelmű használata e történés bagatelizálását is jelentheti.

Vagy a „gyászmise” kifejezés: csak az itt maradtakat veszi figyelembe, mint ahogy azt az evangélikus gyászszertartás teszi, az elhunytat csak indirekt módon annyiban vonja be, amennyiben a gyászolók számára jelentőséggel bír.

NYITOTT BESZÉLGETÉS

A hamvasztás egyre elterjedtebbé válik. Elterjedt abban az értelemben is, hogy sokak számára nem lehetséges, hogy ezzel a trenddel szembe helyezkedjenek. Azok szava mellett, akik a sírok gondozását folytatni fogják, és az utolsó életszakaszban az ápolásról és bármi más körülményről gondoskodnak, elnémul az idősek véleménye, hogy hogy szeretnének ők maguk temetkezni. Ha csak arra gondolnak: „milyen szép is lenne, ha a gyászolók a koporsóm után mennének, amelyben fekszem, és a földbe leeresztenek.” Biztosan nem kevesen volnának hátlások, ha erről nyíltan lehetne beszélgetni. Talán nem utolsósorban maguk a gyerekek, akik később a sír mellett állnak.

Münster püspöke, Felix Genn nemrég a következőt fűzte hozzá a témához: „A gyászolók szélsőséges helyzetben vannak; ezért olyan messzire kell követnünk őket kívánságaik kielégítésében, amennyire az számunkra mint egyház, a feltámadás hitéből származó meggyőződéseink alapján lehetséges.”

Hogy így a lehetőséget kihasználjuk.

A korszellemnek megfelelően temetni

A hamvasztás és a hagyományos temetés új irányvonalai Ausztriában

Az osztrák Püspöki Konferencia a közelmúltban új irányvonalakat jelölt ki a hamvasztással és a hagyományos temetéssel kapcsolatban a következő jelmonddal: „Itt az ideje, hogy a pasztoráció szempontjából cselekedjünk”. Kifejezetten elismerik, hogy sok, mindkét nembeli katolikus hívő a hamvasztás mellett dönt, hacsak az okok nem állnak kifejezetten a katolikus hittel szemben. Azok a hívők, akik a hamvasztást választják, ma nem szenvednek semmilyen hátrányt. Semmilyen különbség nincs a gondos előkészítés, illetve külső pompa tekintetében – áll az útmutatóban.

Fordította: Szőcsné Jávor

ÉLETRAJZI ADATOK:

A Szerző Erich Baldauf 1957-ben Bregenzben született, Eggben szerzett diplomát, majd Innsbruckban és Jeruzsálemben tanult teológiát. 1982-ben történt pappá szentelése után Erich Baldauf különböző helyeken lelkipásztori feladatokat látott el: Götzisben káplánként (1982-1987), ifjúsági lelkészként a feldkirchi egyházmegyében (1987-1993), lelkészként Dornbirnben - Szent Kristóf (1993-2014) és moderátorként a Dornbirn lelkipogondozási területen (2014-2019). 2020-tól a Feldkirchi Egyházmegye bibliareferense.

AZ ELHANTOLÁS MEGÜNNEPLÉSE

Mégis, nyomatékosan ajánljuk, hogy az elhantolás előtt a koporsóban lévő testet „a szokásos helyszíneken, (templom, temetőkápolna, ravatalozó...)” az egyház temetési szertartásában részesítsük: „Ez a szertartás jellege szerint nyilvános, és lehetővé teszi a társadalmi közösségvállalás kinyilvánítását”. Ez a szertartás gyakran a hozzátartozók egyetlen kapcsolata az elhunyt földi maradványaival, ami nagyon fontos a gyász feldolgozásában. Mégsem következhet ebből, hogy az urnás temetést alábecsülnénk a koporsós temetéssel szemben. „Amikor halottainkról beszélünk, akkor úgy értjük, hogy Istenben tovább élnek”. Ezért urnás temetésnél is nagyon ajánlott az egyház képviselőjének jelenléte, noha el kellene kerülni „azt a benyomást, hogy kétszeresen búcsúztatjuk az elhunytat”.

Nem elfogadható, ha a hamvakat kézzel szórják szét a természetben – levegő-

ben vagy vízben –, ha az urnát magánházban, lakásban vagy kertben helyezik el, vagy a hamvakat több, az emlékezést szolgáló tartóba teszik. Az egyházi útmutatás ehelyett lehetőséget kínál arra, hogy az urnákat erdei temetőben, természet nyújtotta temetési helyszíneken, vagy alternatív temetési helyeken hantoljuk el, illetve használaton kívül került temetőket erre a célra újból megnyissanak.

Az egyéni temetési segédlet ingyenesen letölthető az alábbi weboldalról: www.bischofskonferenz.at/publikationen/behelfe

CSÖNDES TEMETÉSEK

Növekszik a szűk családi körben tartott egyházi temetési szertartások száma, amely nehezíti a gyász feldolgozását

„Boldogok, akik sírnak, mert ők vigasztalást nyernek.” (Mt 5,4), hangzik Jézus Hegyi beszédének egyik boldogságmondása. Azért megfontolásra méltó, mert segítségével a ránk törő szomorúság nem nyit utat a depressziónak, békétlenségnek és betegségeknek. Kihívást jelent, hogy jól kezeljük egy kedves halottunk fölött érzett fájdalunkat és szomorúságunkat. Szeretnék ehhez néhány gondolatot fűzni, mert társadalmi tendencia, hogy a szomorúságot egyre inkább háttérbe szorítjuk, egyre inkább azon igyekszünk, hogy a halállal és a szomorúsággal egymagunkban küzdjünk meg. Ez nem zárja ki a temetési szertartást, ha ilyenképpen hangzik: „Teljes csöndben (szűk családi körben) vettünk tőle búcsút”. Hogy érthetően fogalmazzunk: „A csöndes temetések mintegy megadják nekünk az egészséges gyászmunkát.”

A haláleset lesújtja a közvetlen hozzátartozókat. Amit gyakran egyáltalán nem gondolnak végig: a halál mindig érinti a kollégákat, barátokat, szomszédokat is, végezetül pedig a lakóhely teljes közösségét. Szent Pál így fogalmaz: „Ha tehát az egyik tag szenved, vele együtt szenved valamennyi tag” (1Kor. 12,26a). Éppen a gyász megélését jelenti az a rítus, amely mindenki számára lehetővé teszi, hogy közösségekben élje meg a fájdalmat. Az emberek rideg viselkedésnek élik meg, ha megakadályozzák őket abban, hogy méltó búcsút vegyenek, sőt mi több, mindenkinek szüksége van a hozzátartozók vigaszára ahhoz, hogy a belső gyász munkáját elvégezze.

Keresztényként úgy hisszük, hogy a halálban az ember megszabadul minden megszorítástól, korláttól és fájdalomtól, és hogy halálával a mennybe jut. A bibliai kép az új létező számára királyi menyegzőről beszél (vö. Mt 22,1-14). Mindenki közösen ünnepel, és mindez korlátozások és megkülönböztetések, sőt mindenféle konfliktus és vita nélkül zajlik. Hogy ez a remény valóban vigasztaló legyen szá-

munkra, szükség van a búcsúra, amelynek során kellő időben - éspedig közösségben – ünneplünk.

A halál fájdalmat okoz. És gyakran feltesszük magunknak a kérdést: hozzátartozóként mit is kellene mondanunk a többi érintettnek? Nehéz rátalálni a megfelelő szavakra. Ezért fontos, hogy emlékezetünkbe idézzük; egy dolog van csak, amit ebben a helyzetben tehetünk: ténylegesen jelen lenni. A szavakat sem igénylő jelenlétet a temetésen sem pótolni, sem helyettesíteni nem lehet.

Mivel sok mindent nem lehet szavakba önteni, a jelenlét mellett a rítusoknak is nagy jelentőségük van a gyász munka során. Az a káosz, amely valakinek az elvesztése következtében érzésvilágunkban kialakul, a rituálé – különösen a temetési szertartás révén – kereteket kap és elrendeződik. Segít abban, hogy visszanyerjük az elvesztett talajt.

AZ ELHUNYT UTOLSÓ KÍVÁNSÁGA

„De hiszen az elhunyt csendes temetést kívánt!” – A hátramaradottak gyakran szembesülnek ilyen kívánsággal. Hogyan reagáljunk erre? Egy régi bölcsesség úgy szól, hogy a halállal kapcsolatban soha nem kellene ígéreteket kérni és adni. Végül is nem lehet előre látni a kialakuló körülményeket. Így például egyetlen elhunyt sem lehet teljesen tudatában hozzátartozója gyászának. A hátramaradottak felelőssége, hogy formába öntsék a gyászt és megbirkózzanak vele. Ezért nem köt minket a haldokló „csendes temetés”- re vonatkozó kívánsága. Természetesen ésszerű a temetést szerényen megrendezni, nekrológ nélkül. Egyvalamit mindenképp szem előtt kell tartani: a közös búcsú, a közösen megélt rítus nem helyettesíthető és nem pótolható, fontos alapját képezi a vigaszt nyújtó gyász munkának.

Rendkívül nagy segítségnek tartom, ha a haldokló és a hozzátartozó alkalmas időben beszélnek a halálról: kibeszélik szorongásukat és reményeiket, visszaemlékeznek, és köszönetet mondanak azért, amit megélték, és talán még a vigasz szavaira is rátalálnak. Ezek nehéz pillanatok lehetnek, de ugyanakkor nagy megkönnyebbülést és felszabadultságot jelentenek a jövőre nézve. Már nem kell megjártszanunk magunkat. Az ilyen beszélgetésekből sok remény és vigasz fakad.

Kapaszkodók a méltó búcsúzáshoz

Interjú

– *Hogyan készül a temetésre lelkipásztori szempontból? Mi az elsődleges az Ön számára?*

– Temetések előtt mindig megkérem a hozzátartozókat, hogy írásban röviden foglalják össze, amit fontosnak tartanak az elhunyttal kapcsolatban. Ez támpont nekem a búcsúztatóhoz, de nekik is segítség, mert sokszor ennek elkészítése során szembesülnek a múlt jó és rossz vonatkozásaival, eseményeivel, s nemegyszer a maguk számára is ekkor fogalmazzák meg először ezeket. Emellett, ha hirtelen érkezik a halál, és az átlagosnál súlyosabb megtörtséget tapasztalok a családban, már a temetés előtt igyekszem személyesen találkozni a közvetlenebb hozzátartozókkal, akkor is, ha nem vallásosak.

A rendszeresen templomba járó híveinkhez akár több évtizedes, személyes emlékek kapcsolnak. Az ő esetükben a rájuk leginkább jellemző gesztust, élethelyzetet igyekszem megtalálni az emlékeim között, ami a szertartáson jelenlévőkben általában megszólaltat valamit, mert a felidézettek nekik is legalább annyira, sőt sokszor még inkább beszédesek, mint nekem. Akikkel pedig a betegek szentségének kiszolgáltatása kötött össze, sokszor éppen az utolsó óráikban, azoknál ez a találkozás a meghatározó számomra a temetésre készülétkben.

Hétfő esténként mindig közös szentmisét mutatunk be az azon a héten elhunytakért. Ez a plébániai közösség cselekedete a megholtakért, hiszen ezáltal Krisztus kereszttáldozatához kapcsoljuk őket, engesztelünk a bűneikért, és hálát adunk értük az Eucharishtiában. Nagyon fontosnak tartom hangsúlyozni ezt, mert manapság mintha kiveszne az Egyházból az a gyakorlat, hogy a meghaltak lelkét odaadó imádsággal kísérjük.

Az interjút készítette: Pákozdi István

ÉLETRAJZI ADATOK: *A beszélgető-partner 1976-ban született Budapesten, 1994-ben érettségizett az esztergomi Temesvári Pelbárt Gimnáziumban, ugyanekkor lépett a ferences rendbe, és kezdte teológiai tanulmányait. 2001-ben tett örökfogadalmat, 2003-ban pap-pá szentelték. 2009-től 2017-ig a Mát-raverebély-szentkúti Nemzeti Kegyhely igazgatója, 2017 és 2023 között a pas-saréti Pádai Szent Antal-templom plébánosa, 2023-tól a belvárosi ferences templom igazgatója, a kolostor házfőnö-ke. Lelkipásztor, teológiai doktor és tör-ténész, kutatási területe az 1956 utáni egyháztörténet.*

Uralkodása idején Enver Hodzsa albán diktátor nem engedte be a szülőházába Teréz anyát, a haldokló édesanyjához sem mehetett el. Egyes beszámolók szerint Hodzsa halála után a sírja körül különös jelenségek mutatkoztak, az ott őrt álló katonák sorra kikészültek. A diktátor felesége már nem bírta ezt tovább, és megkereste Teréz anyát, aki hosszú évtizedek után ekkor léphetett be először Albániába. Imádkozott a sírnál, és kérte, hogy mutassanak be szentmisét ezért az emberért. Ezután szűntek meg a különös jelenségek, és lett valóban nyughely Enver Hodzsa sírja.

– A halál érkezik váratlanul vagy hosszú betegség után, idősen, fiatalon, sőt nagyon fiatalon is. Megtört életutak tisztulnak le vagy nagyívű életpályák hullhatnak porba, az élet olykor nagy vargabetűkkel teli, ahogy mondani szokták. Úgy gondoljuk, a papnak minden előítéletről le kell mondania, s krisztusi lelkiülettel állni a temetésen az egybegyűltek elé. Sikerülhet ez minden alkalommal? S ha nem, honnan meríthet támogatást egy lelkipásztor a nehéz vagy nagyon megrázó esetekben?

– Ezekben a helyzetekben is abból indulok ki, hogy a temetési prédikáció ugyanolyan, mint az Egyház minden egyéb megnyilvánulása: középpontjában nem az ember áll, hanem Isten és általa az ember. Azt próbálom érzékeltetni, mit tett értünk Isten, és az evangéliumok alapján mit tesz értünk most, ebben a helyzetben, s hogy az elhunyt élete, jelen állapota hogyan érintkezik, érintkezhet Isten életével. Mindig kerülöm a legeket (például leghűségesebb házastárs és így tovább), mert csak Isten látja igazán a szíveket, de igyekszem megragadni azt, ami a család elmondása alapján Isten jóságának jele volt/lehetett az elhunytban, és kiemelni azt, ami reményt ad személyes üdvösségére. Emellett úgy érzékelem, a súlyos gyászban, az elviselhetetlennek tűnő helyzetekben a pap egyik legfontosabb feladata a temetésnél, hogy miközben mindenki bizonytalan, ő biztos pont legyen, aki méltó módon, jó értelemben vett rutinossággal elvégzi a szertartást, mert annak megszokott rendje, kiszámíthatósága kapaszkodót ad a rokonoknak a búcsúzásban, a fájdalom kifejezésében, még akkor is, ha túl sok közülük nincs az Egyházhoz.

Ugyanakkor nem hanyagolható el az egyértelműség sem. A temetkezési irodák felkínálják a civil búcsúztatót – és itt nem a családtag, a barát visszaemlékezéséről van szó –, amit egyfajta plusz szolgáltatásként kifizet a család. A temetés előtt néhány perccel nemegyszer jött már oda hozzám ilyen megrendelt szertartásvezető azzal, hogy: atya, együtt fogunk temetni, és már kezdte is, mikor szól majd ő vagy én a szertartás során. Ilyenkor annyit szoktam mondani: ön valószínűleg azt emeli ki, hogy az elhunyt miként él tovább a gyermekeiben, a fában, a virágban, én meg azt, hogy remélhetőleg eljut a feltámadásra. Ez a két állítás nem fér meg egymás mellett, valamelyikünknek nincs igaza. Így ne csináljunk bohócot

egymásból a közös „emlékezéssel”. Ön mondja el, amit szeretne a szertartás előtt, én pedig azután elvégzem a katolikus szertartást.

– *A temetésre egybegyűltek közössége a hit szempontjából általában nem homogén. Budapesten akár missziós terep is lehet egy ilyen alkalom a lelkipásztor számára. Mit gondol erről?*

– Azt hiszem, nemcsak Budapesten missziós terep ez a terület. De a misszió nem a temetési szertartással kezdődik, hanem azzal, ahogyan a pap, az irodista a gyászolókat fogadja, vagy ahogyan a lakásukban, a kórházban látogatja a haldoklókat, betegeket. Ha a nemhívó azzal találkozik a temetés bejelentésekor, hogy számon kérik, miért nem jár templomba, miért nem fizet egyházi adót, ha megkövetelik tőle, hogy a tartozásait előbb egyenlítse ki, vagy megtagadják a szertartást, akkor nem megértést talál a fájdalmában, hanem megalázást, és ilyenkor – teljesen érthető módon – különösen taszító lesz számára az Egyház. Ha viszont azt tapasztalja, hogy mellé szegődnek fájdalmas útján, miként az Úr Jézus is tette az emmauszi tanítványokkal, akkor kialakulhat egy olyan kapcsolat, amely már túlmutat önmagán. Azt hiszem, Szent Ágoston írja valahol: ne azt nézd, hogy miért jött, beszélj úgy, hogy Krisztusért maradjon. Egyszer egy idős kommunista a felesége temetése után odajött hozzám, és ezt mondta: Peregrin, mindenki meg volt elégedve a rendezvény magas színvonalú lebonyolításával. Megmosolyogtam a szókészletét, de magányában ez a férfi ezután gyakran felhívott telefonon, mielőtt pedig a gyermekei elvitték egy másik városba, meghívott egy búcsúlátogatásra. Ekkor tudtam felvetni neki a kérdést, mi lenne, ha rendezné a lemaradását. Meggyónt, megáldozott, felvette a szentségeket, elkezdte olvasni a Szentírást. Később tudtam meg, hogy a gyermekei nem is hallottak arról, mi történt e találkozásunkkor, mert társadalmi temetést kértek a nemhívónek gondolt nagyapának.

Pasaréten január elején mindig mondunk egy szentmisét az előző évben elhunytakért. Ekkor küldünk a rokonoknak egy levelet, amiben meghívjuk őket az imádságra, felajánljuk, hogy bizalommal keressenek meg bennünket bármi szükségükben. Ajánljuk nekik a gyászolók csoportját is, amit Tegzes Katalin nővér nagy odaadással vezet, és az említett mise előtt is tart egy katekézist a hozzátartozóknak ebben a témában. Házasságrendezések, elmaradt szentségek pótlása, olyan kapcsolatfelvétel, amire később támaszkodni tudott a rokon, jócskán volt már ezek során. Persze itt sem arról van szó, hogy nagy tömegek katolizálnának.

Szóval a misszió szerintem nem a temetési szertartás, hanem az ahhoz vezető vagy az azután kezdődő úton az együttérzés, az együttaladás megtapasztalása.

– *Meglehet, a temetési szertartáson csak egy-két hívő van jelen, a többiek talán keresztet sem vetnek. Hogyan beszél ilyenkor az egybegyűltekhez, melyek a lelkipásztori szempontjai?*

– Ebben a helyzetben a minimálisan feltételezhető értelmi, érzelmi, hitbéli alapra szoktam építeni, vagy segíteni a jelenlévőket egy-egy képpel, praktikus tanáccsal, ami később valamikor beugrik talán, s annak kapcsán eszükbe jut Krisztus és az Egyház.

Gyakran említem, ha meggyőződésünk, hogy a világ rendezettsége mögött ott áll egy létező, az az Isten, aki ezt a rendezettséget, a valamit a semmi helyett létrehozta, akkor ő a porrá lett emberrel is megteheti ezt. A feltámadás azonban nem ennek a világnak az idő nélküli folytatása, hanem egy egészen új, a semmi és a valami különbségéhez hasonlító valóság.

Szeretem azt a képet is használni, hogy mi, keresztények nem követ, hanem gyertyát, élő virágot viszünk a szeretteink sírjára, mert nekünk a sír nem zsákutca, hanem Krisztus megnyitott oldalának képe. Imáinkkal kísérvé elhelyezzük halottunkat a sírban, amely megnyit a feltámadásra. Ezt üzenik az emlékezésnek ezek a kifejezésformái, imájával pedig ezt segíti az Egyház. És kérem is, hogy gondozzák a sírt, mert így talán eszükbe jut olykor, hogy az örök élet belénk kódolt reménye ülteteti velünk a virágot, gyújtja a gyertyát. Szoktam utalni a veszteségre is, hogy egészen másként éljük meg azt, ha elvesznek tőlünk valakit vagy valamit, mintha magunk adjuk oda. Jézus is mondja: az életemet nem veszi el tőlem senki, magam adom oda (vö. Jn 10,18). Ha van egy kevéske kis istenkapcsolatuk, ajándékozzák oda, ajánlják fel halottjukat mint legkedvesebb ajándékukat az Úrnak, és akkor egy idő után nem azt érzik már, hogy milyen távolra ment, hanem hogy mögöttük áll, segíti őket. Azt pedig lelkivezetés során javaslom, hogy ha tehetik, menjenek el egy hosszabb-rövidebb zarándoklatra vagy egy búcsújáráhelyre, és az úton vagy a kegyhelyen, ahogy a padban ülnek, ahogy gyalogolnak vagy éppen utaznak, gondolják, imádkozzák át a halottal való kapcsolatukat, és zárják le egy felajánlással.

Végül pedig merjenek gyászolni, sírni, gyengének mutatkozni, hagyjanak erre időt, de éljék meg azt is, hogy Isten a magukra maradásban olyan dolgokra hívja meg őket, amelyekre a családosoknak nincs lehetőségük.

Például megtapasztalhatják, hogyan tudnak jobban a szenvedők vagy azok mellé állni, akiket egyébként a teljes életet élők nem vesznek észre. Nagyjából ilyen kérdéskörök mentén próbálok mozogni a hívő-nem hívő gyászolóknál.

– *Úgy gondolom, hogy az elmúlással szembesülve hívők és hittől távol lévők, agnosztikusok vagy a vallás iránt érdektelenek valamiképpen mind egyenlők vagyunk. S a lelkipásztor is egy közülünk. Volt, hogy valakinek a temetése, a sorsa erősen elgondolkodtatta önmagáról, lelkipásztori mivoltáról, Krisztushoz tartozásáról?*

– Kicsit előbbre helyezném e kérdés fókuszpontját, és történetekkel világítanám meg. Több haldokló, akikről az ápolónővér, a rokon, az orvos azt mondja, már nem kommunikál, amikor a szentségeket elviszem neki, és mondani kezdem a bánatimát, jelét adja, hogy tudja, mi történik vele. Gyakran előfordult, hogy kitisztult ilyenkor a haldoklók tudata, és érthető módon folytatták a bánatimát, bár feltehetőleg gyerekkorukban gyóntak utoljára. Aztán amint az áment kimondták, visszazuhantak a teljes bezártságba.

Volt valaki, aki gyerekként csodás módon meggyógyult, de fiatalkorában a családjával együtt teljesen vallástalanná vált, és így élte le az életét. A testvére azonban titokban behívott ehhez az akkor már idős, utolsó óráit élő emberhez, hogy adjam fel neki a szentségeket. Utána azt mondta: atya, én gyerekként a saját szememmel láttam a testvérem csodás gyógyulását, most pedig úgy éreztem, ez a látás kötelez, ezért hívtam el magát hozzá.

Ilyenkor mindig megérint a papságom lényege: ablakot nyitni az embereknek Isten világára, s az, hogy a Jóisten milyen vékony szálakkal köti magához az embert, és hogyan erősíti meg ezeket a kötelékeket emberek közreműködésével a halálra várva, hogy átvezesse őket a feltámadásra.

Amikor a kórházban haldoklott Anasztáz testvér, végig ott voltak mellette a rendtársak. A halála után egy héttel felhívta a plébániát a kórházi szobatársának a lánya, és kérte, hogy vigyük el a szentségeket az apjához, aki most haldoklik. A hatvanéves munkásember ugyanis azt mondta, ő is úgy akar meghalni, ahogy a kilencvenéves rendtársunknál látta, akit imádsággal vettek körül a szerzetestársai.

Assisiben, a Porciunkula-kolostorban voltam néhány hónapot. Ott láttam, hogy ha meghalt valaki az infirmáriumban, a koporsóját bevitték a kápolnába, este pedig az egész közösség összegyűlt a halott mellé, ott imádkozták a rózsafüzért, a loretói litániát.

A testvériség egyik legmélyebb tapasztalata volt ez számomra: szerzetes testvérei a legnagyobb magányban sem hagyták magára rendtársukat, imádságuk kísérette a lelkét az Úristen elé. Remélem, engem is a testvériségnek ez a köteléke fog hordozni a halálban.

Ébren tartani az emlékezést

Közösségi megemlékezés a megholtakról

Keresztényként hisszük, hogy a halottak nem egyszerűen csak elvesztek, hanem Isten népének nagy közösségében állandóan összetartoznak az élőkkel. A Német Püspöki Konferencia a *A halottakat eltemetni és a szomorkodókat megvigasztalni - A temetkezési kultúra változásai katolikus nézőpontból* (2005, 3. kiadás 2017) c. elolvasásra érdemes dokumentumában a következőre jutott: „A temetésnél még fontosabb a halottainkról való megemlékezés Isten előtt: hála- és kérő imádságban, az Eucharisztia ünneplésében és a megholtak liturgiájában. Hiszen a szentek közösségében együtt vagyunk halottainkkal a liturgia során. Az istentisztelet és az imádság lehetnek azok a helyek, ahol, ami a meghalt élete során kimondatlan és kielégítetlen maradt, az jótékonyan és kiengesztelődve jusson kifejezésre” (19. old.). Az ittmaradtaknak is szükségük van olyan helyekre és időre, ahol a hiányt megélhetik. A halottakra való emlékezés a liturgiában ezáltal a gyászfeldolgozás folyamatának fontos építőeleme is. Következésképpen a helyi egyházak pasztorális alapfeladata kellene, hogy legyen a megholtakról való megemlékezés, szóban és tettekben.

Az egyházközség liturgikus bizottságának, illetve az igeliturgia vezetőinek érdemes megfontolnia, hogyan lehet rendszeresen és tartósan bevonni a közösség liturgiájába a halottakról való megemlékezést. Az egyéni megemlékezések mellett (temetés, halotti ima, szentmise hat héttel a halál után, évfordulós megemlékezés stb.) különösen az általános halotti megemlékezésekre kellene helyezni a hangsúlyt. Ezek nem egyes megholtakra vonatkoznak, hanem sokkal inkább

Fordította: Bognár Eszter

*Forrás: Gottesdienst 52 (2018. okt. 15.)
225-226. old.*

ÉLETRAJZI ADATOK: A Szerző 1984-ben Merzigben született, miután elvégezte a középiskolát és közösségi szolgálatot végzett, Katolikus teológiát és művészettörténetet tanult Trierben. 2010 óta dolgozik a Német Liturgikus Intézetben, kezdetben asszisztensként, 2017-től előadóként. Fő feladata a „Gottesdienst” c. folyóirat szerkesztősége. Emellett a „Modernitás útja” projekt koordinátora, és doktori projektet folytat liturgikus tanulmányokból.

A „Liturgia-műhely” nemcsak az egyház különböző liturgikus ünnepeinek jobb megértését kívánja segíteni az embereknek. Alapvető ismereteket is átad, hogy Ön maga is elkészíthesse az istentiszteleteket, és intenzívebben tudjon ünnepelni.

uder@liturgie.de

bizonyos csoportokra vagy minden halottra. Istentiszteleti formaként nem csak a szentmise, hanem az igeliturgiák, az imaórák (laudes, vesperás: Gotteslob (GL, 655), áhitatok (pl. GL 675,3; 675,4; 677,4; 680,7; 680,8; 680,9 vagy Katholisches Gesangbuch (KG, 740) vagy a laikusok által vezetett igehirdetések lehetségesek. Az alkalom és az ünneplő közösség szokásai szerint különböző hangsúlyokat kell tenni: egyszer a Szentírás kinyilatkoztatása kap több teret, máskor a közbenjáró ima vagy az élet végességéről való elmélkedés.

„HALOTTAK ÉVE” A „HALOTTAK HÓNAPJA” HELYETT

A legtöbb egyházközségben csak Mindenszentekkor és a „halottak hónapjában”, novemberben tartanak saját ünnepeket a halottakról való általános megemlékezés keretében. Pedig nagyon is helyénvaló lenne, ha ezen időszakon túllépve egész évben ébren lehetne tartani a halottakra való emlékezést – hiszen csak így tud meghonosodni egy olyan keresztény emlékezéskultúra, ami kiérdemli ezt az elnevezést. Ehhez számos lehetőség kínálkozik:

- A templomszentelés évfordulója: Egy egyházközséghez nem csak a ma élő tagok tartoznak, hanem mindazok a megholtak is, akik ott dolgoztak és gondoskodtak arról, hogy a hitet a mai napig tovább lehessen adni. A halottakról való megemlékezés helyénvaló tehát a templomszentelés vagy patrocínium évfordulóján, vagy a közösség más fontos ünnepén (a plébánia alapításának ünnepe, egyházközségi ünnep stb.), hogy kifejezésre jusson a megholtakkal fennmaradó kapcsolat. Mellékhatásaként a közösség és a hely identitása is erősödik ezáltal.

- Egyesületek ünnepei: Sok egyesület, szövetség vagy csoport évente megünnepli az alapítását, vagy valamilyen más fontos eseményt. Ebben az összefüggésben nagyon is helyénvaló az elhunyt egyesületi tagokról való megemlékezés. Például egy templomi kórus esetén adódna a lehetőség, hogy Szent Cecília emléknapján (november 22.) egy kis ünnepséget rendezzenek, ahol megemlékeznek a kórus elhunyt énekeseiről is.

- Húsvét és Karácsony: Néhány vidéken megtalálható az a szokás, hogy az egyházi év két nagy ünnepén, Húsvétkor és Karácsonykor az elhunytak sírját kis húsvéti gyertyával vagy karácsonyi méccsel díszítik. Így a meghalt családtagok és hozzátartozók is bevonódnak az aktuális ünnepbe. Liturgiailag is lehetne kapcsolódni ehhez a szép hagyományhoz, és Húsvétvasárnap este meghívni a híveket egy keresztelési vesperásra. Ennek végén a résztvevők meggyújtják a húsvéti gyertyánál a sírmécseseket, és körmenet keretében a temetőbe vinnék azokat halottaik sírjára. Hasonlóképpen lehetne Karácsonykor is egy esti istentiszteletet tartani.

- Keresztelő és esküvő: Keresztelők és esküvők alkalmával is lehetséges helyet biztosítani a halottakról való megemlékezésnek, amennyiben a szülők, illetve a jegyespár ezt szeretné. Külön könyörgésben lehet a család elhunyt tagjait Isten irgalmába ajánlani.

- Nemzeti gyásznap: Németországban 1952 óta emlékeznek meg az advent első vasárnapja előtti második vasárnapon nemzeti gyásznap keretében a háború és az erőszak áldozatairól. Így kézenfekvő a halottakról való megemlékezést ökumenikus módon megközelíteni. Ajánlatos azonban eltekinteni attól a néhol ápolt hagyománytól, hogy a templomban egy stilizált katonasírt állítanak fel (keresztel és acélsisakkal). Az emlékezésnek nem kellene csak a katonákra korlátozódnia.

- A nemzeti szocializmus áldozatainak emléknapja: Január 27. Németországban 1997 óta a nemzeti szocializmus áldozatainak emléknapja. Évfordulóként 1945. január 27-re vonatkozik, ami az auschwitz-birkenai megsemmisítőtábor és a másik két auschwitz-i koncentrációs tábor felszabadításnak ünnepe. A keresztények ismerik Isten megszabadító közelségét, aki az erőszak és terror, igazságtalanság és bűn minden áldozatának elpusztíthatatlan méltóságot ajándékozik és maradandó jövőt ad. Ennek a hitbeli magatartásnak kellene kifejezésre jutnia ezen a napon egy ökumenikus vagy sokvallású megemlékezési istentiszteleten.

A HALOTTAKRÓL VALÓ MEGEMLÉKEZÉS HAVONKÉNTI SZOKÁSÁNAK ÁPOLÁSA

- Havonkénti megemlékezés a halottakról: Az említett alkalmakon kívül megfontolandó még, hogy nem lehetne-e meghonosítani a közösségben (kórházban, idősök otthonában, stb.), hogy rendszeresen tartsanak megemlékezést az elhunytakról, pl. egy adott hétköznap este minden hónapban. Ez lehetne szentmise vagy egy nem eucharisztikus istentisztelet is. Fel lehetne olvasni azon elhunytak nevét, akiknek az adott hónapban van az évfordulója.

- Halottak könyve („az élet könyve”): Sok templomban nyilvánosan kihelyezték a halottak könyvét, amibe be lehet írni az elmúlt évben meghalt hívek nevét. Mindig annál az oldalnál van kinyitva, ahol az elmúlt évben azon a héten vagy abban a hónapban elhunytak neve található felsorolva. Így módon az istentisztelet résztvevői és a templomlátogatók számára optikailag jelen vannak a halottak is. A havonkénti megemlékezéskor ebből a könyvből lehetne felolvasni azok nevét, akiknek az adott hónapban van haláluk évfordulója. Szimbolikusan így lehetne kifejezni, hogy a nevek fel vannak jegyezve az égi „élet könyvében” (Fil 4,3), ahonnan Isten soha nem törli ki őket.

Ötletek a megholtakért szóló hívek könyörgéseihez

- Megholtjainkért, akiket gyászolunk, különösen is *N.* testvérünkért, akinek halála évfordulójára emlékezünk, kérjük Urunkat!
- Imádkozzunk elhunyt szeretteinkért, különösen is *N.* testvérünkért, akinek eltávozása fájdalommal tölt el minket!
- Imádkozzunk a megholtakért, különösen is a *N.* család elhunytjaiért, akiket a mai szentmisébe belefoglalunk!
- Azokért az elhunytakért, akik közel álltak hozzánk, de azokért is, akikről már senki nem elékezik meg, könyörögjünk az Úrhoz!
- Kérjük az örök élet kegyelmét elhunyt *N.* testvérünk számára, akitől az elmúlt héten vettünk búcsút!
- Odaát maradéktalan örök boldogság vár az igaz hívőkre; ezt kérjük *N.* és *N.* testvéreink számára, akiket végtelen irgalmadba ajánlunk!
- Elhunyt *N.* (és *N.*) számára, aki(k) előttünk jártak a hitben, kérjük az élet kiteljesedését és a föltámadás kegyelmét odaát a mennyei lakoma örömeiben!
- Foglaljuk imádságainkba *N.* testvérünket, és minden elhunytat, a földön tovább zárandoklók számára pedig kérjük reményt és vigasztalást!
- Imádkozzunk elhunyt *N.* testvérünkért, aki eltávozott közülünk, és azokért, akik benne egy kedves szeretttüket gyászolják!

A „Stille Nacht” lelkisége

Ausztriában és Bajorországban karácsony éjszakáján és az ünnepi szentmisékben is még mindig leoltják a lámpát a templomban, csak a gyertyák égnek, sejtelmesen bejártssza az orgona, azután az egész templom rázendít: *Stille Nacht, heilige Nacht!*¹ Idős és fiatal úgy éneklí a *Csendes éj* minden versszakát kívülről, mint mi a magyar himnuszot vagy a *Boldogasszony Anyánkat*. Olykor egy-egy könnycsepp is legördül az arcokon; valami ősi, hatalmas biztonság hite, tudata tölti el őket, amikor a „csúcshoz” érnek: *Christ, der Retter, ist da! Christ, der Retter ist da!* (Krisztus, a Megváltó van itt). Ennek a karácsonyi éneknek, akárcsak nálunk a *Mennyből az angyalnak*, vagy Gárdonyi Géza: *Fel nagy örömmel* énekének lenyűgöző ereje van.

A mű szövegét Joseph Mohr (1792–1848) mariapfarri fiatal pap írta, míg a dallamot Franz X. Gruber (1787–1863) kántor szerezte. Nem olyan nagyon régi, 1818 szentestéjén hangzott el először nyilvánosan a Salzburghoz közeli oberndorfi Szent Miklós-templomban², mégis világhíres karácsonyi melódia lett belőle, ki nem ismerné, dúdolná Magyarországon is? Még film is készült a dal nyomán.³

Legendás története jól ismert. A segédlelkészi szolgálatot betöltő pap dallamot és gitárkíséretet kért kántorától a már két éve kész szöveghez, mivel a templom orgonája nem működött. A szomszédos Arnsdorf kántortanítója kétségbe volt esve, mit is játsszon és milyen hangszeren éppen abban a faluban, ahol szívesen lett volna állandó kántor. A felkérést állítólag a kocsmában kapta, ahol a segédlelkész is, ő is búfelejtőt tartottak. Amikor befejezte, már csak pár óra volt hátra az éjféli miséig. Előbb meglepte a híveket, azután megkedvelték. Gruber élete során többször átdolgozta és kiadta művét, a Mohr-félét a salzburgi Museum Carolino-Au

¹ „A csendnek, ami a templomban egy szentségi mélységet és egyfajta lelki komolyságot hordoz, terápiás és egészségmegőrző ereje van” – írta a klagenfurti liturgikus professzor, Alois Brandstetter: *Stille Nacht!* c. gyűjteményének előszavában (a *Stille Nacht-Társulat* 40 éves fennállása alkalmából, Salzburg, 2012. május 10.)

² MKL XII, 357. – Vö. *Vierächte Tyroler-Lieder für Sopran-Solo oder für vier Stimmen mit willkürlicher Begleitung des Piano-Forte*. Gesungen von den Geschwistern Strasser aus dem Zillerthale, A. R. Friese, Dresden, 1832.

³ *Silent Night, Holy Night* (ausztrál mesefilm 1976-ban). – Lásd még RENATE EBELING-WINKLER: *Wege des „Stille-Nacht”Liedes in die Welt*. Mariapfarr im Lungau, 2010.; Vö. DOMINIK BRÜCKNER: *Wortgeschichtliches in „Stille Nacht”*, Freiburg, 2005.

Ausztriában és Bajorországban karácsony éjszakáján és az ünnepi szentmisékben is még mindig leoltják a lámpát a templomban, csak a gyertyák égnek, sejtelenesen bejártssza az orgona, azután az egész templom rázendít: *Stille Nacht, heilige Nacht!*¹ Idős és fiatal úgy éneklí a *Csendes éj* minden versszakát kívülről, mint mi a magyar himnuszt vagy a *Boldogasszony Anyánkat*. Olykor egy-egy könnycsepp is legördül az arcokon; valami ősi, hatalmas biztonság hite, tudata tölti el őket, amikor a „csúcshoz” érnek: *Christ, der Retter, ist da! Christ, der Retter ist da!* (Krisztus, a Megváltó van itt). Ennek a karácsonyi éneknek, akárcsak nálunk a *Mennyből az angyalnak*, vagy Gárdonyi Géza: *Fel nagy örömmre!* énekének lenyűgöző ereje van.

A mű szövegét Joseph Mohr (1792–1848) mariapfari fiatal pap írta, míg a dalt Franz X. Gruber (1787–1863) kántor szerezte. Nem olyan nagyon régi, 1818 szentestéjén hangzott el először nyilvánosan a Salzburghoz közeli oberndorfi Szent Miklós-templomban², mégis világhíres karácsonyi melódia lett belőle, ki nem ismerné, dúdolná Magyarországon is? Még film is készült a dal nyomán.³

Legendás története jól ismert. A segédlelkészi szolgálatot betöltő pap dallamot és gitárkíséretet kért kántorától a már két éve kész szöveghez, mivel a templom orgonája nem működött. A szomszédos Arnsdorf kántortanítója kétségbe volt esve, mit is játsszon és milyen hangszeren éppen abban a faluban, ahol szívesen lett volna állandó kántor. A felkérést állítólag a kocsmában kapta, ahol a segédlelkész is, ő is búfelejtőt tartottak. Amikor befejezte, már csak pár óra volt hátra az éjféli miséig. Előbb meglepte a híveket, azután megkedvelték. Gruber élete során többször átdolgozta és kiadta művét, a Mohr-félét a salzburgi Museum Carolino-Augustinum őrzi. Az alkalmi dal talán feledésbe is merült volna, ha az orgonajavító nem találja meg a kottát, és nem adja át Johann Baptist Weindl templomi énekessel, a salzburgi székesegyház kórusvezetőjének. Az első ismert kotta a Weindl által 1822-ben készített másolat. Gruber kézírata elveszett az idők során, csak 1995-ben került elő. A hangszerjavító mester neve is ismert: Carl Mauracher többször is javította az oberndorfi orgonát csakúgy, mint a környék többi templomáét. Neki és a fügeni Rainer, valamint a laimachi Strasser-család énekeseinek köszönhető, hogy a dal nem veszett el, és ismertté vált előbb Európában, majd Amerikában

¹ „A csendnek, ami a templomban egy szentségi mélységet és egyfajta lelki komolyságot hordoz, terápiás és egészségmegőrző ereje van” – írta a klagenfurti liturgikus professzor, Alois Brandstetter: *Stille Nacht!* c. gyűjteményének előszavában (a *Stille Nacht-Társulat* 40 éves fennállása alkalmából, Salzburg, 2012. május 10.)

² MKL XII, 357. – Vö. *Vierächte Tyroler-Lieder für Sopran-Solo oder für vier Stimmen mit willkürlicher Begleitung des Piano-Forte*. Gesungen von den Geschwistern Strasser aus dem Zillerthale, A. R. Friese, Dresden, 1832.

³ *Silent Night, Holy Night* (ausztrál mesefilm 1976-ban). – Lásd még RENATE EBELING-WINKLER: *Wege des „Stille-Nacht”Liedes in die Welt*. Mariapfarr im Lungau, 2010.; Vö. DOMINIK BRÜCKNER: *Wortgeschichtliches in „Stille Nacht”*, Freiburg, 2005.

is. Az 1900-as évek elején lebontották a Szent Miklós-templomot, ám helyén egy emlékkápolna épült, a *Stille-Nacht-Gedächtniskapelle*, egy közeli házban pedig múzeumot alakítottak ki.⁴

Kétféle – egy régebbi változattal és egy újabb, három versszakos szöveggel ismert.⁵

1. *Stille Nacht, heilige Nacht! / Alles schläft, / einsam wacht
nur das traute, hochheilige Paar. / Holder Knabe im lockigen Haar, /
schlafe in himmlischer Ruh, / schlafe in himmlischer Ruh!*

2. *Stille Nacht, heilige Nacht! / Hirten erst kundgemacht; /
durch der Engel Halleluja / tönt es laut von fern und nah: /
Christ, der Retter, ist da, Christ, der Retter ist da!*

3. *Stille Nacht, heilige Nacht! / Gottes Sohn, o wie lacht /
Lieb aus deinem göttlichen Mund, / da uns schlägt die rettende Stund, /
Christ, in deiner Geburt, Christ, in deiner Geburt!*

Eddig tart a „hivatalos” változat, ma már csak általában e három versszakot ismerik és éneklik a németajkúak. Érdekes azonban tanulmányozni a régiesebb változatot, amely hat versszakos:

1. *Stille Nach! Heilige Nacht! / Alles schläft, einsam wacht /
nur das traute, heilige Paar, / holder Knab' im lockigten Haar, /
schlafe in himmlischer Ruh!*

2. *Stille Nacht! Heilige Nacht! / Gottes Sohn, o wie lacht /
Lieb aus deinem göttlichen Mund, / da uns schlägt die rettende Stund /
Jesus in deiner Geburt!*

3. *Stille Nacht! Heilige Nacht! / Die der Welt Heil gebracht, /
aus des Himmels goldenen Höhn / uns der Gnaden Fülle läßt sehn, /
Jesus in Menschengestalt!*

4. *Stille Nacht! Heilige Nacht! / Wo sich heut alle Macht /
väterlicher Liebe ergoß, / und als Bruder huldvoll umschloß /
Jesus die Völker der Welt!*

5. *Stille Nacht! Heilige Nacht! / Lange schon uns bedacht, /*

---

⁴ Lásd Gusztáv András írását (www.hhrf.org/irodalmivademecum/zene/fv_stille.htm (letöltve 2013. szept. 6.)

⁵ A regensburgi egyházmegye kiadásában megjelent *Gotteslob* katolikus ima- és énekeskönyv (1975) 814. számmal jelezett éneke. Lásd még <http://www.stillnacht.at> (letöltve 2013. szept. 6.) Több mint 100 fordítás található a <http://www.silentnight.web.za> honlapon.

*als der Herr vom Grimme befreyt / in der Väter urgrauer Zeit /
aller Welt Schonung verhieß.*

*6. Stille Nacht! Heilige Nacht! / Hirten erst kundgemacht /
durch der Engel Alleluja. / Tönt es laut bey Ferne und Nah:
Jesus der Retter ist da!*

A közismert magyar változatnak is hat versszaka van:

*1. Csendes éj! Szentséges éj! Mindenek nyugta mély;
Nincs más fenn, csak a Szent szülepár, Drága kisdedük álmainál,
Szent Fiú, aludjál, szent Fiú aludjál!*

*2. Csendes éj! Szentséges éj! Angyalok hangja kél;
Halld a mennyei halleluját, Szerte zengi e drága szavát,
Krisztus megszabadít, Krisztus megszabadít!*

*3. Csendes éj! Szentséges éj! Szív örülj, higgy, remélj!
Isten Szent Fia hinti reád, Ajka vigaszt adó mosolyát,
Krisztus megszületett, Krisztus megszületett!*

*4. Csendes éj, szentséges éj, Szunnyad már minden lény,
Csak a szent család virraszt ébren Égi kisded csak aludj szépen
Mennyei álom ölen, mennyei álom ölen*

*5. Csendes éj, szentséges éj! Mindenek álma mély.
Nincs fenn más, csak a szent szülő pár Drága kisdedük álmainál.
Szent Fiú aludjál, Szent Fiú aludjál.*

*6. Csendes éj, szentséges éj! Angyalok hangja kél,
Halld a mennyei alleluját, Szerte zengi e drága szavát:
Krisztus megszabadít, Krisztus megszabadít.*

Az ősi, hosszabb változat még több költőiséget és a tiroli, osztrák, meg bajor dialektus nyomait viseli magán. Minden bizonnyal e hosszabb változathoz egyszerűsödött le a három versszakos (mindenütt elterjedt) forma.

Sokan azt állítják, hogy a *Stille Nacht!* egy giccs, minden teológiai értéket nélkülöz. Pedig a karácsony éjszakájának két nagyszerű jelzőjét ragadja meg: *csendes* és *szent*. Mindkettő találó és valóban hozzátartozik a megtestesülés bibliai kinyilatkoztatásához, teológiai szempontból teljesen korrekt jelzők.

Miért is csendes ez az éjszaka? Nem minden éjszaka ugyanilyen csendes? –

Sajnos nem. A mindennapi élet lármája, az a zakatolás, az állandó városi morajlás arról tanúskodnak, hogy az ember sohasem tudja abbahagyni a munkát. Konfliktusok, kirobbanó és szünni nem akaró háborúk zaja, ezek töltik be a világot és nem hagynak békét, nyugalmat neki. Ezen az egyedülálló éjjelen azonban Marsnak, a háború istenének temploma bezárul, hogy helyet adjon nem pusztán Augustus császár törekeny békéjének, hanem az elérkezett mennyei, örök ország már soha többé meg nem szűnő békességének. Ebből a csendből, békéből, nyugalomból költözik egy kicsi ma – karácsony éjjelén – minden otthonba, attól függően, mennyire fogadják be. Ezért csendes ez az éjszaka, sőt minden éjszakának kölcsönöz valamiféle karácsonyi jelleget. Az éjjelek talán már nem csak Júdás áruulására emlékeztetnek, aki „amint elvette a falatot, azonnal kiment. Éjszaka volt.” (Jn 13, 30). Éjszakáink nem az utolsó ítélet rettenetében kell, hogy teljenek: „Esztelen, még az éjjel számon kéri tőled lelkedet” (Lk 12,20), hanem az éj az Úr érkezésének ideje: „ha a második őrváltáskor vagy a harmadik őrváltáskor jön, és éberem találja őket, boldogok azok a szolgák” (Lk 12,38). Ebben az órában érkezik meg a vőlegény: „Éjfélkor kiáltás támadt: itt a vőlegény, gyertek ki elébe!” (Mt 25,6). Ez az éj szent, mivel álmokat látunk, vigaszra találunk, s mivel ezen a legszentebb „éccakán” végre „az Ige testté lett” (Jn 1,14), „tulajdonába jött” (Jn 1,11), míg „a pásztorok azon a vidéken tanyáztak és nyájukat őrizték az éjszakában” (Lk 2,8). A mi éjjeleink is lehetnek szent éjszakák. Nem szükségszerű az, hogy minden éjszaka csalódást okozzon, inkább közelítsen a titokhoz, a harmóniához, a megnyugváshoz, a békéhez, a csendhez, a hit erejéhez... szinte úgy, mintha nem is lenne éjszaka „(a mennyei Jeruzsálem) kapuit nem zárják be egész nap, mert éjszaka nem lesz ott” (Jel 21,25).

Karácsony minden csilingelése, éneke, angyali kara ellenére nem lármás ünnep, hanem éppen csöndjével elbűvölő, lenyűgöző. A sok jelentős ószövetségi idézet között szinte csak megbújik a Bölcsesség könyvének pár sora, pedig arról a „csendes éjről” jövendöl, amely az év legszebb, legnyugodtabb, békésebb éjszakája. „Mert mialatt mély csend borult mindenre, s az éjjel sietős útja közepén tartott, mindenható igéd az égből, királyi trónodról, ott termett a pusztulásra szánt föld közepén...” (18,14–15). Ez a csend a születés, a teremtés, a megváltás csöndje, olyan, mint a hajnalhasadás, amely nem csap zajt, mégis fénnel árasztja el a földet az új nap kezdetén. „Az igazi világosság, aki minden embert megvilágosít, a világba jött” (Jn 1,9). A megváltás, az isteni cselekvés minden nagy műve csendben zajlik.

A csend és a szentség éjszakája miért ne hatna meg sokakat, akár könnyekig is? A történelem során mindig voltak olyan szentek, akiket a megváltás titka, a megtestesülés átélése könnyekig meghatott. Ezek közé tartozott Assisi Szent Ferenc, aki figurálisan megjelenítette a betlehemi

---

Szemle

WUNIBALD MÜLLER: *Gyász idején* (Sír a lelkem),
Bencés Kiadó, Pannonhalma, 1995, 72 oldal, 252.- Ft.

Hirtelen haláleset kapcsán fogódzópontokat keres az ember, vigaszt, reményt, fényt, értelmet. A hívő ember hamar rátalál a kinyilatkoztatásra, mégis jól esik annak értelmezése, kifejtése, aktualizálása. A szerző ezt teszi kis könyvecskéjében, amelyben hét fejezet tárja elénk a helyzet leírását, a biztos pontokat, a gyógyulás útját, eszközeit. A mű hatodik és hetedik fejezete kifejezetten a zsolttárok gyászban nyújtott segítségét tárják elénk, hogy általuk átadva magunkat Istennek megkönnyebbüljünk, felemelkedjünk. Oly szép a záró gondolat: a zsolttárok hatására át tudjuk élni, hogy átölel minket az Isten.

DIETMAR MIETH – IRENE MIETH: *Sterben und Lieben* (Selbstbestimmung bis zuletzt),

Verlag Herder, 2019, 160 oldal, € 18.00.-

Szeretni – annyit jelenti – egészen a halálig párbeszédben maradni valakivel. Egy házaspár életében váratlanul jelent meg a feleség rákbetegsége. Férje végigkísérte azokon a sötét szakaszokon, amelyeken a hölgynek át kellett mennie. Az asszony betegsége alatt naplót vezetett. Igyekszik továbblépni a fájdalom, a törekenység, a bizonytalanság határain a szeretet, a remény, a bizalom mezejére. Párbeszéde szoros kapcsolatot mutat Eckhart mester misztikájával. A könyvet férje szerkesztette egybe hálából azért az elszakíthatatlan kapcsolatért, amit feleségével átélt. Ő maga 1940-ben született morálteológia professzor a svájci Fribourgbán, etika és szociológia tanár a tübingeni egyetemen, most már emeritus. Felesége, aki 2017-ben hunyt el egy tübingeni gimnázium vallás és német tanára volt. Több valláspedagógiai írása jelent meg. A mű nemcsak a hasonló helyzetbe kerülteknek adhat támpontokat, de az egészséges ember hitét is erősíti.

CHRISTOPH SEIDL (HG.): *...und ihr habt mich besucht* (Gebete und Hilfen für Krankenbesuch und Krankenkommunion),

Friedrich Pustet Verlag, Regensburg, 2014, 144 oldal, € 14,95.-

Nem könnyű dolog betegeket látogatni, számukra s szentségek vételét felkínálni. A gyűjtemény ezért sokféle élethelyzetnek megfelelő ötleteket, segítséget kínál. A kötet összeállítója hosszú évek sok tapasztalatát tudhatja maga mögött mint kórházlelkész és palliatív segítő. A könyv címe találóan foglalja össze mindazt, amit vár tőlünk az evangélium: „... és ti meglátogattatok engem” (Mt 25,36).